

Г.О.КРАКОВЕЦЬКА, В.М.БОБИРЬОВ, О.М.БЕЛЯЄВА

Латинська мова

ЛІ

Речеттура

Клінічна
термінологія

ЛІНГУА
LATINA

Здоров'я.

61
X 77

Г.О.КРАКОВЕЦЬКА, В.М.БОБИРЬОВ, О.М.БЄЛЯЄВА

Латинська мова

Рецептура

Клінічна термінологія

Допущено Міністерством
охорони здоров'я України
як підручник
для студентів вищих медичних
закладів освіти III-IV рівнів
акредитації

188844

КІЇВСЬКА МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
ім. П.Л.Шупика
БІБЛІОТЕКА

12

Київ
“ЗДОРОВ'Я”
1999

ББК 81. 2 Латн.- 923

К 77

УДК 61.

Підручник створено згідно з програмою з латинської мови та основ медичної термінології для медичних вузів. Паралельно з граматичним матеріалом передбачено активне оволодіння студентами лексикою анатомічного, фармацевтичного та клінічного профілю. Основи рецептури та клінічна термінологія, зважаючи на їх важливість у процесі становлення лікаря, викладено окремими розділами. Значна кількість вправ та їх різноманітність дозволить надати належної уваги самостійній праці на заняттях та у позаурочний час. Автори вважають за доцільне внести розроблений ними і апробований розділ "Терміни-омофони". Велика увага надається виробленню орфографічних навичок. Подано деякі культурологічні аспекти, словниковий матеріал, таблиці, схеми, ілюстрації.

Для студентів вищих медичних закладів освіти III—IV рівнів акредитації.

Рецензенти:

д-р мед. наук, проф. *В. Й. Кресюн*, проф. *Ю. В. Шанін*

К 4101000000 Замовле
209-99

● Г.О.Краковецька,
В.М.Бобирьов,
О.М.Беляєва, 1999

ISBN 5-311-00942-X

ЗМІСТ

Вступ	6
Фонетика	15
§ 1. Латинський алфавіт	15
§ 2. Сполучення голосних	16
§ 3. Вимова приголосників	17
§ 4. Літера "у"	18
§ 5. Буквосполучення з h	21
§ 6. Буквосполучення vgu, qu, ti, su ..	22
§ 7. Наголос	25
Вступ до анатомічної номенклатури ...	30
Іменник	30
§ 8. Огляд системи іменників	30
§ 9. Визначення основи іменників	32
§ 10. Неузгоджене означення	33
§ 11. Огляд системи прикметників	36
§ 12. Узгоджене означення	38
§ 13. Структура анатомічних термінів ..	42
Морфологія	45
§ 14. Частини мови	45
§ 15. Перша відміна іменників	45
§ 16. Грецькі іменники першої відміни ..	47
§ 17. Відмінювання конструкцій "Неузгоджене означення"	47
§ 18. Словотвір	48
§ 19. Допоміжне дієслово ESSE (бути) ..	48
§ 20. Порядок слів у реченні	49
§ 21. Прийменник	49
§ 22. Загальні відомості про дієслово	52
§ 23. Дієвідміни	52
§ 24. Правило запису дієслів у словнику	53
§ 25. Наказовий спосіб	54
§ 26. Теперішній час дійсного способу активного і пасивного стану	56
§ 27. Граматичний аналіз. Правила перекладу	59
§ 28. Друга відміна іменників	60
§ 29. Словотвір	64
§ 30. Прикметники першої групи	68
§ 31. Узгодження прикметників з імен- никами	69
§ 32. Узгодження прикметників першої групи з іменниками, що є винятком з правилами про рід, та їх відмінювання ..	70
Субстантивзація. Прикметники в іменниках	71
Суфікси прикметників першої групи	71
Прикметники минулого часу вживання	75
Париттний спосіб	77
§ 37. Теперішній час умовного способу активного стану	78
§ 38. Теперішній час умовного способу пассивного стану	78
§ 39. Дієслово SUM, ESSE (бути) ..	79
§ 40. Дієслово FIO, FIERI (робиться, створюватися)	79
§ 41. Третя відміна іменників	80
§ 42. Приголосний тип	81
§ 43. Голосний тип	82
§ 44. Мішаний тип	83
§ 45. Чоловічий рід іменників третьої відміни	86
§ 46. Винятки з правила про рід іменників чоловічого роду	87
§ 47. Словотвір	87
§ 48. Зразок відмінювання іменників чоловічого роду	88
§ 49. Узгодження прикметників першої групи з іменниками чоловічого роду третьої відміни	88
§ 50. Зразок відмінювання прикметників першої групи з іменниками чоловічого роду третьої відміни	89
§ 51. Жіночий рід іменників третьої відміни	91
§ 52. Винятки з правила про рід іменників жіночого роду	92
§ 53. Словотвір. Суфікси іменників жіночого роду	93
§ 54. Зразок відмінювання іменників жіночого роду	93
§ 55. Узгодження прикметників першої групи з іменниками жіночого роду третьої відміни	93
§ 56. Середній рід іменників третьої відміни	97
§ 57. Винятки з правила про рід іменників середнього роду третьої відміни	97
§ 58. Словотвір. Суфікси іменників середнього роду	98
§ 59. Зразок відмінювання іменників середнього роду третьої відміни	98
§ 60. Узгодження прикметників першої групи з іменниками середнього роду третьої відміни	98
§ 61. Особливості відмінювання деяких іменників третьої відміни	102
§ 62. Узгодження прикметників першої	

групи з іменниками, що мають особливості відмінкових закінчень ..	103
§ 63. Прикметники третьої відміни (другої групи)	106
§ 64. Узгодження прикметників другої групи з іменниками першої-третьої відмін	107
§ 65. Відмінювання прикметників другої групи з іменниками першої-третьої відмін	107
§ 66. Словотвір. Суфікси прикметників третьої відмін	109
§ 67. Дієприкметники теперішнього часу активного стану	112
§ 68. Ступені порівняння прикметників	115
§ 69. Вищий ступінь прикметників	115
§ 70. Найвищий ступінь прикметників	116
§ 71. Особливості утворення найвищого ступеня прикметників	117
§ 72. Синтаксичні конструкції при ступенях порівняння прикметників	118
§ 73. Ступені порівняння, утворені від різних основ (спущеві форми)	119
§ 74. Неповні ступені порівняння прикметників	120
§ 75. Узгодження прикметників вищого та найвищого ступеня з іменниками	121
§ 76. Четверта відміна іменників	125
§ 77. Узгодження прикметників першої-другої групи з іменниками четвертої відмін	126
§ 78. Зразок відмінювання	127
§ 79. Словотвір. Суфікси іменників четвертої відмін	127
§ 80. П'ята відміна іменників	132
§ 81. Зразок узгодження прикметників з іменниками п'яткої відмін	133
§ 82. Іменник SPECIES у рецептурі	134
§ 83. Загальні правила відмінкових закінчень	138
§ 84. Числівник	139
§ 85. Відмінювання кількісних і порядкових числівників	142
§ 86. Узгодження числівників з іменниками	142
§ 87. Розподільні числівники	143
§ 88. Числівники-прислівники	143
§ 89. Числівники в медичних текстах, документації та рецептурі	143
§ 90. Позначення відсотків	144
§ 91. Словотворення	145
§ 92. Прислівник	149
§ 93. Утворення прислівників	149
§ 94. Ступені порівняння прислівників	150
§ 95. Прислівники в рецептурі та в медичній документації	151
§ 96. Займенник	153
§ 97. Особові займенники	153
§ 98. Відмінювання особових займенників	153
§ 99. Зворотні займенники	154
§ 100. Присвійні займенники	155
§ 101. Вказівні займенники	155
§ 102. Відносні займенники	156
§ 103. Питальні займенники	157
§ 104. Заперечні займенники	157
§ 105. Неозначені займенники	157
§ 106. Взаємовідносні займенники (або означальні)	158
§ 107. Займенникові прикметники	158
§ 108. Займенники в рецептурі	158
§ 109. Сполучник	160
§ 110. Прийменник	162
§ 111. Афікасія	165
Загальна рецептура	173
§ 112. Загальні відомості з рецептури	173
§ 113. Лікарські препарати й лікарські форми	173
§ 114. Аптека	174
§ 115. Фармакопея	174
§ 116. Рецепт	175
§ 117. Правила винесування рецептів на лікарські засоби та вироби медичного призначення	178
§ 118. Найважливіші рецептури скорочення	187
§ 119. Поняття про дози	188
Лікарські форми	190
§ 120. Тверді лікарські форми	190
Порошки	190
Дозовані порошки	190
Капсули	191
Таблетки	191
Глюсети	193
Гранули	193
Драже	193
Карамелі	194
Пастилки	194
Плівка лікарська	194
Збір лікарський	194
Присипки	195
Гірчицянки	196

Олівець	196
Зубні порошки	196
§ 121. Рідкі лікарські форми	197
Розчини	197
Розчини для внутрішнього застосування	198
Краплі для приймання всередину	198
Новогаленові препарати	199
Настойки	199
Екстракти	200
Настой і відвари	200
Емульсії	201
Суслензії	202
Мікстури	202
Слизи	203
Бальзами	203
Ковтки	204
Лимонади	204
Напої	204
Магми	204
Аерозолі	204
Лікарські форми для ін'єкцій	205
Розчини для зовнішнього застосування	207
§ 122. Офіцинальні лікарські форми, які виробляються за кордоном	210
§ 123. М'які лікарські форми. М'які дозовані і недозовані лікарські форми	211
Супозиторії	211
Мазі	212
Стоматологічні пасті	213
Зубні пасті	214
§ 124. Словотворчі елементи у назвах лікарських препаратів	215
§ 125. Хімічна номенклатура	216
§ 126. Назви хімічних елементів	216
§ 127. Назви кислот	216
§ 128. Назви окисів (оксидів)	217
§ 129. Назви солей	217
Клінічна термінологія	229
§ 130. Загальні відомості	229
§ 131. Латинсько-грецькі дублети (еквіваленти) іменників першої відміни	230
§ 132. Кінцеві терміноелементи першої відміни	231
§ 133. Латинсько-грецькі дублети (еквіваленти) іменників другої відміни чоловікового роду	233
§ 134. Кінцеві терміноелементи першої відміни (продовження)	234
§ 135. Латинсько-грецькі дублети (еквіваленти) іменників другої відміни середнього роду	234
§ 136. Кінцеві терміноелементи другої відміни	235
§ 137. Латинсько-грецькі дублети (еквіваленти) прийметників першої групи	237
§ 138. Кінцеві терміноелементи іменників	238
§ 139. Латинсько-грецькі дублети (еквіваленти) іменників третьої відміни чоловічого роду	240
§ 140. Латинсько-грецькі дублети (еквіваленти) іменників третьої відміни жіночого роду	242
§ 141. Кінцеві терміноелементи третьої відміни	243
§ 142. Латинсько-грецькі дублети (еквіваленти) іменників третьої відміни середнього роду	245
§ 143. Латинсько-грецькі дублети (еквіваленти) та словотворчі терміноелементи прийметників третьої відміни	248
§ 144. Латинсько-грецькі дублети (еквіваленти) та словотворчі терміноелементи іменників четвертої відміни	251
§ 145. Латинсько-грецькі дублети (еквіваленти) іменників п'ятої відміни	251
§ 146. Терасин-омофони	254
§ 147. Систематизований список термінів-дублетів зі словотворчими компонентами	257
§ 148. Елементи грецької мови у медичній термінології	262
§ 149. Грецький алфавіт	262
§ 150. Написання й читання грецьких букв	263
§ 151. Грецькі дифтонги	263
§ 152. Надрядкові знаки	263
§ 153. Наголос	264
Вислови ділової та наукової мови	265
Gudeamus	267
Латинська фразеологія	270
Хрестоматія	277
Латинсько-український словник	286
Українсько-латинський словник	311
Латинсько-український словник клінічних термінів	329
Українсько-латинський словник клінічних термінів	343
Латинсько-український словник фармацевтичних термінів	350
Українсько-латинський словник фармацевтичних термінів	351
Список літератури	355

ВСТУП

Латинська мова (*lingua Latina*) належить до індоєвропейської групи мов і є її італійською гілкою. Названа на честь невеликої провінції, розташованої у центральній частині Італії — Лациуму. На лівому березі ріки Тібр, на Палатинському пагорбі у 753 р. до н.е. було засновано поселення, яке згодом переросло у місто Рим (*Roma*). Рим будувався на семи пагорбах (*septimontium*). Пізніше йому дали назву “Вічне місто” — *Urbs aeterna*. Рим проводив завойовницьку політику, завдяки чому на початок нашої ери утворилася велика і могутня рабовласницька держава античності — Римська імперія, яка охоплювала територію від Британії до Дакії, а також землі північної частини Африки, Малої Азії, північної частини Аравії, сучасних Туреччини, Ірану, частково Іраку, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Сирії.

Найдавніші пам'ятки про латинську мову належать до VI ст. до н.е. Літературна латинська мова формується у III ст. до н.е. у період стрімкого росту могутності Риму. З часу підкорення Римом Греції (146 до н.е.) латинська мова і римська культура та інші сфери життя зазнають відчутного впливу цієї держави. Це дало сильний поштовх до пищного розквіту літератури і мови римлян, архітектури, скульптури та багатьох наук.

На класичний період, період найвищого розвитку латинської мови, припадає діяльність видатних поетів і прозаїків, які створили латинську літературну мову. Найвизначнішими представниками класичного “золотого” періоду латини є Марк Тулій Ціцерон (106—43 р. до н.е.), Гай Юлій Цезар (100—44 р. до н.е.), Публій Вергiliй Марон (70—19 р. до н.е.), Квінт Гораций Флакк (65—8 р. до н.е.), Публій Овідій Назон (43 до н.е. — 18 р. н.е.) та ін. Вони створили загальноприйнятий канон прозайчної і поетичної мови.

З II ст. н.е. територія Римської імперії під тиском сусідніх держав і племен зменшується. В 395 р. н.е. вона розділиться на дві частини: Західну та Східну Римську імперії. У 410 р. вестготи заволоділи Римом і розграбували його. 476 рік вважається роком падіння рабовласницької Західної Римської імперії, Східна її частина — з IV ст. Візантійська імперія з столицею Константинополь проіснувала до середини XV ст. (до 1453 р.).

Жива латинська мова функціонувала до часів занепаду Римської імперії. Внаслідок діалектного поділу, територіального відокремлення діалектів виникли дочірні романські мови, а саме: португальська,

іспанська, французька, провансальська, італійська (найближча до латинської мови), румунська, молдавська, рето-романська та ін.

Особливого значення в історії латинської літературної мови набула епоха Відродження (XIV — XVI ст.), представники якої прагнули у своїй літературній творчості відновити якомога точніше мовні й стилістичні форми літератури античного Риму, що призвело до появи новолатинської, так званої гуманістичної літератури.

Саме в епоху Відродження та у наступні століття латинська мова активно здає свої позиції національним мовам. До XVIII ст. латинська мова залишалась мовою дипломатії, політології, важливим засобом міжнародного культурного і наукового спілкування. Іншої літературної мови у середні віки не було.

Латинською мовою було складено важливі політичні документи, зокрема Нерчинський договір 1689 р. — перший документ в історії російсько-китайських стосунків. Латинською мовою писали свої твори голландський філософ Спіноза (XVII ст.), англійський учений I. Ньютон (XVII — XVIII ст.), російський учений М.В. Ломоносов (XVIII ст.), польський астроном М. Коперник (XV — XVI ст.), французький фізик, філолог, фізіолог Р. Декарт (XVII ст.), чеський педагог Ян Амос Коменський (XVII ст.), гуманіст епохи Відродження, англійський філософ Френсіс Бекон (XVI — XVII ст.), ботанік Карл Лінней (XVIII ст.), професор риторики і політики, церковний діяч і письменник, ректор Києво-Могилянської академії Феофан Прокопович (XVII — XVIII ст.), філософ і поет Григорій Сковорода, акушер і ботанік М.М. Максимович-Амбодік (XVIII — XIX ст.), брати Шумлянські (XVIII — XIX ст.), М.Я. Мудров (XVIII — XIX ст.). Відомий хірург М.І. Пирогов написав свою докторську дисертацію і захищав її латинською мовою, латиною він також написав свій класичний твір з топографічної анатомії і оперативної хірургії. Вчені різних країн продовжували писати латинською мовою свої наукові праці до XIX ст. Богдан Хмельницький листувався з іноземцями латинською мовою, Іван Mazepa писав листи шведському королю Карлу XII винятково латинською мовою.

Латинська і старогрецька мови були обов'язковими і чи не основними дисциплінами в навчальних закладах багатьох країн світу. Зара з ця традиція відновлюється.

Латинська мова не втратила свого значення й сьогодні. Лексичними запозиченнями чи словотворчими елементами з грецької і латинської мов рясніє кожна мова, в тому числі й українська: календар, конспект, професор, доцент, асистент, лекція, лаборант, лабораторія, аудиторія, стиль, гербарій, меморіальний, овальний, аеронавтика, пріоритет, операція, лектор, література, семінар, семестр, екзамен, консультація, конференція, корпус, факультет, палац, мотор, менталітет, альтернатива, плоралізм, альтруїзм, абітурієнт, амбулаторія, клініка, інструмент, консилюм, конверсія та ін.

Значна кількість латинських запозичень і у побутовій мові: олія (*oleum*), котел (*catillus*), скриня (*scrinum*), сокира (*securis*), дошка (*discus*), оцет

(acetum), вино (vinum), комора (camera), цибуля (cervula), конверт (copertere), компот (componere) та ін.

Перші письмові свідчення про надання медичної допомоги зафіксовані у Гомеровій "Іліаді". Першими лікарями, згідно з цим твором, був сам Асклепій — Бог медицини, та його сини — Махаон і Подалірій.

Основи медичні були закладені у Стародавній Греції знаменитим лікарем-періодевтом Гіппократом (460—377 р. до н. е.) з острова Кос. Від назви острова він отримав прізвисько Косъкий. У творі "Corpus Hippocraticum" викладено багато відомостей стосовно запобігання недугам, їх лікування, діагностики, а також впливу клімату і довкілля на здоров'я людини тощо. У цій самій праці зафіксовано багато медичних назв.

Перенесені на латинський ґрунт грецькі медичні назви збагатилися латинськими. Велика заслуга щодо цього належить Авгу Корнелію Цельсу (I ст. до н.е. — I ст. н.е.). Саме він заклав основи латинської медичної термінології (до того часу користувалися переважно грецькою).

Видатним лікарем був також Клавдій Гален (II ст. н.е.). Його ім'я в наші дні пов'язане з галеновими і неогаленовими препаратами.

Пліній Старший (I ст. н.е.) написав твір у 37 кни�ах, з якого було виділено його медичні положення і видано під назвою "Медицина Плінія".

У середні віки латинськими віршами лікар і філософ Арнольд із Віланови (XIV ст.) створив "Салернський кодекс здоров'я".

Великий італійський художник і вчений Леонардо да Вінчі (XV — XVI ст.) вивчав будову людського тіла і залишив понад 200 аркушів анатомічних малюнків.

У першій половині XVI ст. працював великий реформатор анатомії Андрій Везалій, автор "Анатомічних таблиць" і капітальної праці "Про структуру людського тіла".

Саме в епоху Відродження закладаються основи сучасної наукової медичної термінології.

У наші дні грецька і латинська мови є своєрідним будівельним матеріалом, з якого створюються нові терміни.

Нові лікарські препарати і наукові відкриття отримують назви з невичерпного джерела — міжнародної грецько-латинської скарбниці терміноelementів. Видана міжнародна фармакопея "Pharmacopoeia Internationalis" (Ph.I), в якій кожен препарат має міжнародну латинську назву.

Анатомічна номенклатура періодично уніфікується на міжнародних конгресах анатомів: у Базелі (Швейцарія) в 1895 р., в Існі (Німеччина) в 1935 р., у Парижі (Франція) в 1955 р., у Нью-Йорку (США) в 1960 р., у Вісбадені (Німеччина) в 1965 р.

У 1970 р. на IX Міжнародному конгресі анатомів, гістологів і ембріологів у Ленінграді було прийнято Міжнародну латинську гістологічну номенклатуру.

Таким чином, можна стверджувати, що медична освіта немислима без знання основ розгалуженої і постійно створюваної термінології. Латинська мова, як і старогрецька, продовжують жити і розвиватись у назвах термінів, насамперед медичних.

Під час вивчення грецько-латинського називництва не можна обійти культуrozнавчі аспекти.

Греція, крім іншого, уславилась своєю міфологією.

Численні образи античної міфології та художніх творів узагальнiliсь і стали своєрідними символами, знаками: Аполлон — символ чоловічої краси, молодості і благородства; Афродита (гр.), або Венера (лат.) — символ жіночої краси та кохання; брати-титани Атлант і Прометей — символи боротьби і страждання; обожнюваний за лікарську майстерність Асклепій — символ медицини; богиня права, законодавчого ладу Феміда символізує правосуддя, юриспруденцію, закон; Олімп — верховну владу, вищу раду; крилатий кінь Пегас — поетичне натхнення; прекрасний юнак Нарцис — самозакоханість і холодність; Геракл (гр.), Геркулес (лат.) — силу і міць; Мегера (гр.), одна з Еріній, богиня помсти, уособлює гнів і помсту; Пенелопа — вірну дружину і т. ін.

Мудрість античних народів, спостережливість, аналіз життєвого досвіду втілені у безмежний фразеологічний скарбниці — висловах відомих людей і безіменних авторів; багато фразеологічних зворотів живуть не тільки віки, але й тисячоліття. *Ne discere cessa* — не переставай вчитися. *Noli nocere* — не зашкодь (хворому). *Si sapis, sis apis* — якщо ти розумний, будь бджолою, тобто трудолюбивим. *Cibi, potus, somnus, venus* — *omnia moderata sint* — їжа, пиття, сон, кохання — нехай все буде помірним (так Гіппократ висловив принцип помірності). *Ut sis noctu levis, sit tibi cena brevis* — щоб була легкою ніч, хай буде помірним обід. *Bene dignoscitur, bene curatur* — правильно розпізнається, правильно лікується.

Доречний латинський вислів, загальномовний чи професійний, прикрасить мову, виступ, твір, зробить його образним, переконливим, а сам автор виявить ерудицію, загальну і фахову освіченість.

У свій час значні досягнення старогрецьких та римських лікарів сприяли тому, що переважна більшість медичних термінів, які ми зараз вживамо, — латинські або латинізовані грецькі слова. Звідси випливає необхідність для кожного лікаря знати латинську мову.

Латина приваблює своєю лаконічністю (багатослівні українські терміни перекладаються одним словом: запалення слизової оболонки порожнини рота — *stomatitis*, розділ геронтології, який вивчає особливості перебігу захворювань у людей похилого та старечого віку, а також методи лікування та запобігання їм — *geriatrія*), а також досконалістю морфологічної структури, своїм лексичним багатством, виразністю, рухомою словотворчою структурою, що особливо зручно в процесі словотворення. Саме тут доречно навести вислів видатного римського оратора і письменника Ціцерона: “*Non tam praeclarum est scire Latine, quam turpe est nescire*”, що означає: “Не так почесно знати латину, як ганебно не знати її”.

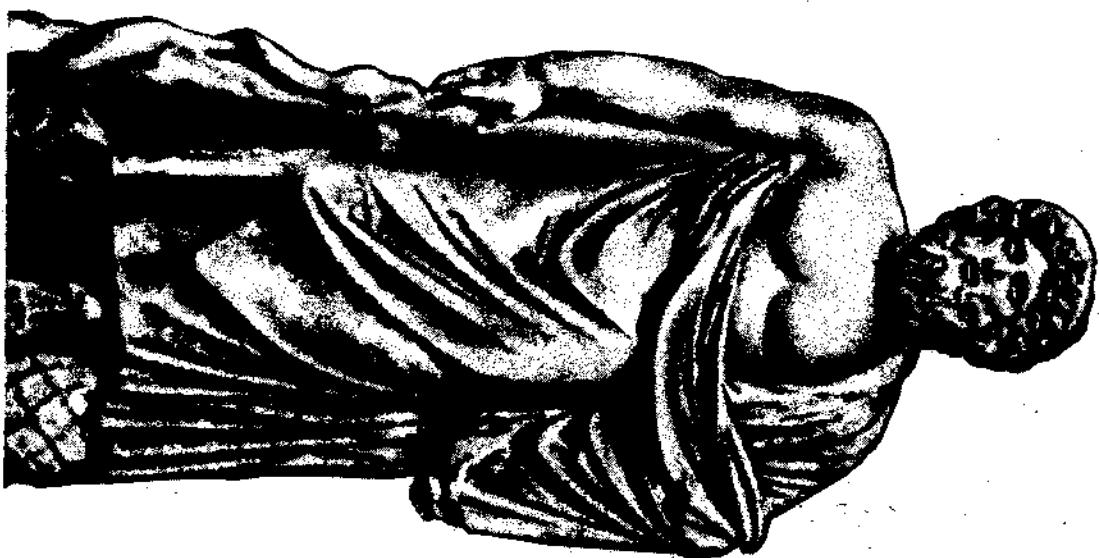
Роль латинської мови у системі медичної освіти виражена таким висловом: “*Invia est in medicina via sine lingua Latina*”, тобто “Непрохідний в медицині шлях без латинської мови”.

10

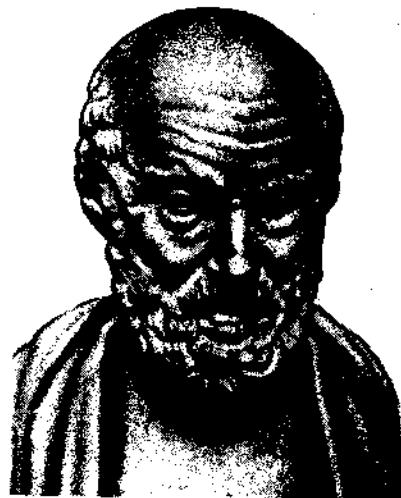
Museum Capitolinum — Loba Capitolina
Капітолійський музей (Рим) — Капітолійська вовчиця

11

Асклепій — Ескулап

12

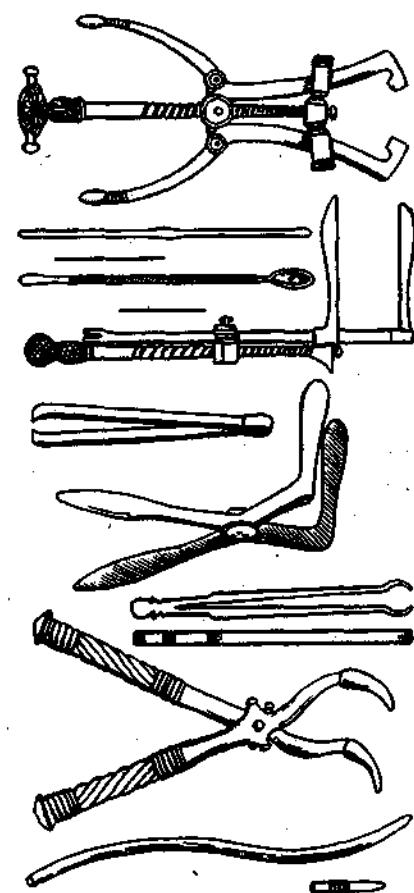
Гіппократ
(460—377 до н. е.)
Античний бюст.
(Лондон. Британський музей)

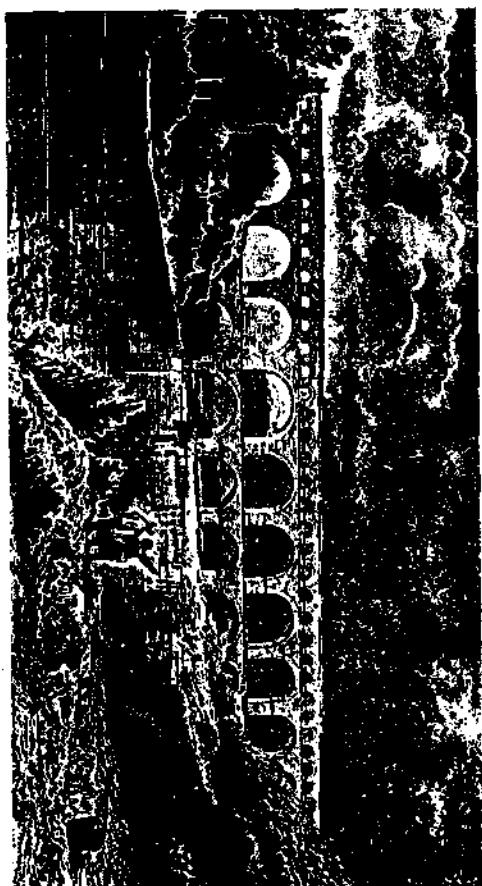
Авл Корнелій Цельс
(1 ст. до н.е. — 1 ст. н. е.)

Клавдій Гален
(131—201)

Aqua ductus — римський водогін

Хірургічні інструменти античного світу

13

Аполлон (Apollo) — покровитель муз, батько Асклепія

ФОНЕТИКА

§ I. ЛАТИНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Латинські літери	Назва літери	Вимова та приклади
A,a	а	a atrium (атріум — передсердя)
B,b	б	b bilis (біліс — жовч)
C,c	це	ц cerebrum (шеребрум — головний мозок)
		к caput (голова)
D,d	де	д derma (дерма — шкіра)
E,e	е	е pes (пес — нога)
F,f	еф	ф furunculus (фурункулюс — фурункул)
G,g	ге	г (проривне) gaster (га́стер — штунок)
H,h	га	г (гортанне, придихове) habitus (га́битус — зовнішній вигляд)
I,i	і	i intestinum (інtestіnum — кишка)
J,j	йота	й iugularis (югуля́ріс — яремний)
K,k	ка	к jejunum (екюнум — порожня кишка)
L,l	ель	ль kalium (каліум — калій)
M,m	ем	м mamma (мамма — молочна залоза)
N,n	ен	н naris (наріс — ніздря)
O,o	о	о oculus (окулюс — око)
P,p	пе	п palatum (палятум — піднебіння) пишеться у сполученні з “и” і вимовляються, як в українській мові сполучення “кв”
Q,q	ку	aqua (аква — вода)
R,r	ер	r ramus (рамус — гілка)
S,s	ес	с sinister (сіністер — лівий)
T,t	те	з necrosis (некрозіс — змертвіння)
U,u	у	т tibia (тібія — велика гомілкова кістка)
V,v	ве	у uvula (увула — язичок)
X,x	ікс	в valentudo (валентудо — здоров'я)
Y,y	іксилон	кс radix (радікс — корінь)
	ігрек	кз exitus (екзітус — кінець)
Z,z	зета	і hydrops (гідропс --- водянка)
		з zygoma (зігома — вилиця)
		и zincum (цинкум — цинк)

Звуки поділяються на голосні (vocales) та приголосні (consonantes). Голосних щість: а, е, і, о, у, інші — приголосні.

N.B. 1. У деяких запозиченнях пишеться W, w — дубль “в”. Найчастіше це назви синдромів, симптомів, хвороб, реакцій, проб і ін. Наприклад: syndromum Wilsoni (A. K. Вільсон — англійський лікар XIX — ХХ ст.), symptomata Westphali (Вестфаль — німецький лікар XIX ст.).

2. Літера ј введена в латинський алфавіт ученими-гуманістами у XVI ст. У староримському алфавіті її не було. Допускається двояке написання медичних термінів:
jejunum — *jejunum*; *iugularis* — *jugularis*. Слід зазначити, що у Міжнародній анатомічній номенклатурі усталився другий варіант.

3. З великої літери пишуться:

- а) власні імена (*Hippocrates* — Гіппократ, *Cicero* — Ціцерон);
- б) назви міст, місць, народів і похідні від них прікметники (*Roma* — Рим, *aborius Romanus* — римський народ, *Januarius* — січень);
- в) у рецептках назви рослин, хімічних елементів, лікарських препаратів (*Valeriana* — валеріана, *Urtica* — кропива, *Ferrum* — залізо, *Hydrogenium* — водень, *Streptocidum* — стрептоцид);
- г) перша літера кожного рядка рецепта і перша літера речення.

§ 2. СПОЛУЧЕННЯ ГОЛОСНИХ (Диграфи. Дифтонги)

Сполучення двох голосних, які вимовляються одним звуком, називається диграфом, а одним складом — дифтонгом.

Аe та oe відповідають українському звуку е: *haema* (гема) — кров, *aegrotus* (егротус) — хворий, *foeniculum* (фенікулум) — кріп, *oedema* (едема) — набряк.

У тих випадках, коли ці графічні сполучення читаються роздільно, тобто кожен голосний вимовляється окремо, над е ставиться дві крапки аё, оё: *aët* (aer) — повітря, *poëta* (поета) — поет.

Au вимовляється середньо між українськими ау та ав: *auditus* (аудітус) — слух, *cäusa* (кауза) — причина.

Ei вимовляється середньо між українськими еу та ев: *pleura* (плеура) — плевра, *pneumonia* (пневмонія) — пневмонія, запалення легень.

У медичній термінології зустрічаються іншомовні запозичення, в яких сполучення ou читається як український звук у: *stoup* (круп) — круп та похідне *stoupous* (крупозус) — крупозний, *Douglasi abscessus* — дугласів абсес.

N.B. У словах, які закінчуються на -eus, -eum, сполучення еу не є дифтонгом, тому що воно розбивається на склади: *vi-tre-us* (скляний), *bal-pe-um* (ванна), *o-le-um* (олія), *mas-to-i-de-us* (соскоподібний).

§ 3. ВИМОВА ПРИГОЛОСНИК

Більшість приголосних вимовляється, як відповідні звуки українського алфавіту (див. § 1). Зупинимося на тих, які мають різне звучання залежно від позиції у слові.

C, c перед **е, і, у, ае, oe, eи** відповідає звучанню українського ц: *cervix* (цервікс) — шия, шийка, *cultus* (цітус) — клітина, *caecum* (цекум) — сліпа кишка, *pharmacéuticus* (фармацевутікус) — фармацевтичний.

C, с вимовляється, як українське **к**, у такій позиції:

- перед **a, o, u**: *calcium* (кальціум) — кальцій, *collum* (коллюм) — шия, *círculus* (циркулюс) — коло;
- перед приголосними: *cránum* (краніум) — череп, *scápula* (скапуля) — лопатка;
- в кінці слова: *lac* (ляк) — молоко, *hic* (гік) — цей.

G,g вимовляється, як українське **г** в словах **гвінт, гавок**, (проривне **Г**): *gutta* (гутта) — крапля, *glándula* (гландуля) — залоза.

H,h вимовляється, як **г** в українській мові (придихове **Г**): *habitus* (габітус) — зовнішній вигляд, *hormónum* (хормонум) — хормон.

I,i на початку складу перед голосним читається **Ї**: *iuvenilis* (ювеніліс) — юнацький, *máialis* (маяліс) — травневий. У інших положеннях **і** вимовляється, як в українській мові: *siníster* (сіністер) — лівий.

У словах, запозичених з грецької мови, і на початку складу перед голосним не йотується (вимовляється **і**): *iodum* (іодум) — йод, *iáter* (іатер) — лікар, *iatralípta* (іатраліпта) — масажист. Така ж вимова і у похідних: *psychíater* (психіатер) — психіятер, *heríater* (геріатер) — геріятер.

K,k у всіх позиціях вимовляється, як в українській мові **к**, пишеться досить рідко, в одному латинському слові *Kaléndae* (календе) — перший день кожного місяця (звідси слово "календар") та в іншомовних словах: (*kálium* — калій, *kefir* — кефір, *keratóma* — роговий наріст, *keratínum* — рогова речовина, *keratitis* — запалення рогової оболонки, *kinesis* — рух) та у деяких інших словах, зокрема у назві лікарського препарату з групи вітаміну **K** — *Vikasolum* — вікасол.

L,l вимовляється м'яко. Тут слід звернути увагу на звукові варіанти наступного після **І** голосного: *plánta* (плянта) — рослина, *lácríma* (лякріма) — слізоза, *ligamentúm* (лігаментум) — зв'язка, *lúcidus* (люцидус) — світливий, прозорий, *lúcida* (люкулюс) — часточка.

S,s за вимовою відповідає українському **с** або **с** (санус) — здоровий, *rámus* (рамус) — ~~підчіліп'яний~~ ^{КІЇВСЬКА МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ} ^{санус} — вилковний.

ІМ. П.Л.ШУПИКА

БІБЛІОТЕКА

С вимовляється, як український звук з у таких положеннях:
 а) між голосними: *nasus* (назус) — ніс, *narcosis* (наркозіс) — наркоз, *petrosus* (петрозус) — кам'янистий;
 б) між голосним та носовим приголосним т або п; *botulismus* (ботулізмус) — ботулізм, отруєння ковбасною отрутою, *extensor* (екстензор) — розгинач, *neoplasma* (неоплязма) — новоутворення, *spasmus* (спазмус) — спазм, *suspensio* (суспензія) — суспензія.

N.B. §, що стоїть після префікса на початку кореня, вимовляється, як український звук с: *insanabilis* (інсанабіліс) — невиліковний, *designatio* — позначення, *insectum* — комаха, *consisténtia* (консистенція) — консистенція, *insultus* (інсультус) — інсульт, *Besalólum* (бесальолум) — бесалол.

Проте у префіксах *dys-*, *des-*, *ex-* с перед голосним читається з: *dysenteria* (дизентерія) — дизентерія, *dysuria* (дизурія) — дизурія, *desinfectio* (дезінфекція) — дезінфекція, *exaltatio* (екзальтація) — екзальтація, піднесене, радісне збудження.

X,x відповідає українським буквосполученням кс, гс, кз:
 1) у більшості слів читається кс: *rádix* (радікс) — корінь, *áreph* (апекс) — верхівка, *xerófórmium* (ксероформіум) — ксероформ (назва лікарського препарату);
 2) в окремих словах читається гс: *lex* (легс) — закон (порівняйте "легальний", "нелегальний");
 3) на початку слова між голосними вимовляється кз: *éxitus* (екзітус) — кінець (смертельний), *éxemplum* (екземплюм) — приклад, проте *axis* (аксіс) — вісь.

Z,z запозичена з грецького алфавіту і зустрічається у словах грецького походження;
 з — відповідає українському звукові з: *zona* (зона) — зона, пояс, *zygóma* (зігома — вилиця), *zoon* (зоон) — тварина, *zymáza* (зима-за) — фермент спиртового бродіння.

У словах негрецького походження з читається як ц: *zincum* (цинк) — цинк, *inflúenza* (інфлюенца) — інфлюенца (один з видів грипу).

N.B. У слові *trapezius* та похідних з вимовляється як з.

§ 4. ЛІТЕРА "У" *буква*

Літера "іpsilon", у математиці "ігрек", тобто "і" грецьке, запозичена з грецького алфавіту, у будь-яких позиціях відповідає українському звуку ц, пишеться у словах та у термінотворчих елементах грецького походження.

Слід звернути увагу на написання і значення часто вживаних у медичній термінології грецьких коренів та префіксів:	
hyper-	— вказує на збільшення, підвищення, понад: <i>hypertonia</i> — підвищений артеріальний тиск, <i>hyperglykaemia</i> — збільшений вміст цукру в крові;
hypo-	— вказує на зменшення, зниження, під: <i>hypoglykaemia</i> — зменшений вміст цукру в крові, <i>hypotonia</i> — знижений артеріальний тиск;
dys-	— вказує на порушення, розлад: <i>dystonia</i> — порушення тонусу, <i>dyskinesia</i> — розлад рухів, координації;
syn-(sym)-	— вказує на поєднання, на зв'язок з чимось, кимось: <i>symbiosis</i> — співжиття, <i>synthesis</i> — поєднання;
poly-	— означає багато: <i>polyvitaminum</i> — комплекс вітамінів, <i>polyvaccinum</i> — комплекс вакцин;
hydr-(o)-	— вказує на наявність води: <i>hydrops</i> — водянка;
ox-(y)-	— означає <u>кисло-</u> , вказує на наявність кисню: <i>oxygénium</i> — кисень;
pyr-	— вказує на вогонь, жар: <i>antipyretica (remedia)</i> — жарознижуvalні засоби;
my-(o)-	— м'яз: <i>myología</i> — наука про м'язи (розділ анатомії);
myk-(c)-	— гриб: <i>mycosis</i> — грибкове захворювання;
glyk-(c)-	— солодкий: <i>glykaemia</i> — вміст цукру в крові;
-yl-	— речовина, матерія: <i>acetylsalicylicus</i> — ацетилсаліциловий;
cycl-	— коло: <i>encyclopaedia</i> — енциклопедія (буквально — коло знань), <i>tetracyclinum</i> — тетрациклін.

Вправа 1

Прочитайте, поясніть вимову голосників:

ána — порівну, *dens* — зуб, *pes* — нога, *flos* — квітка, *mánus* — рука, *facies* — обличчя, *povérhnia*, *ápis* — бджола, *Viola* — фіалка, *avis* — птах, *aórta* — аорта, *ánimál* — тварина, *fossa* — яма, *fovéola* — ямка, *Sálvia* — шавлія, *littera* — літера, *nérvis* — нерв, *vas* — судина, *véna* — вена, *rête* — сітка, *vértebra* — хребець, *sáró* — мілю, *pus* — гной, *trúncus* — стовбур, *frons* — лоб, *dés* — день, *bovíns* — бичачий, *frígidus* — холодний, *intérnus* — внутрішній, *iescur* — печінка (тваринна), *lién* — селезінка, *ímpar* — нерівній, *majális* — травневий, *pyramís* — піраміда, *juvénitus* — молодість, *Júppiter* — Júpíris (род. відм.) — Юпітер, римський верховний бог, *iuvaré* — допомагати, *iucundus* — приємний, *juguláris* — яремний, *liniméntum* — рідка мазь, *Július* — Юлій, *chólovíče ím'я*, *iacére* — лежати, *immóbilis* — нерухомий, *embýon* — ембріон, *Iódum* — йод, *Juníperus* — ялівець, *iunctúra* — з'єднання, *adjuvans* — допоміжний, *Juglans* — волоскій горіх, *innominatus* — безіменний, *jejúnum* — порожня кишка, *iudicáre* — судити, *injéctio* — впорскування, *Órión* — опій, *ligaméntum* — зв'язка, *fibula* — мала гомінка, *odor* — запах, *ductus* — протока, *xid*, *ata* — мистецтво, *Férrum* — залізо, *pons* — міст,

párvus — малий, terra — земля, tuba — труба, vómer — леміш, régio — ділянка, téndo — сухожилок.

Вправа 2

Запам'ятайте особливості вимови приголосних g, h, l, k:

gaster — шлунок, dígitus — палець, gútta — крапля, génu — коліно, lege artis — за законом мистецтва, glycerínūm — гліцерин, vulgaris — звичайний, glándula — залоза, grátilis — тонкий, приемний, signatúra — по-значення, mucilágō — спіз, gémma — брунька, sagittális — стрілоподібний, gelatinósus — желатиновий, vágus — блукаючий;

hómō — людина, hérba — трава, hépar — печінка, hábitus — зовнішній вигляд, húmus — земля, hyoídeus — у анатомії — під'язиковий, буквально — схожий на свиняче рило, Irecasauánha — іпекакуана, блювотний корінь, hypnósis — сон, Hippócrates — Гіппократ, Hydrárgyrum — ртуть, hirúdo — п'явка, húmerus — плечова кістка, плече, hýdrops — водянка, Hydrogénium — кисень, habére — мати, hepatitis — гепатит, hérpes — пухирчастий лишай;

mel — мед, fel — жовч, sal — сіль, sol — сонце, fólium — листок, ála — крило, púlmo — легеня, Plantágo — подорожник, bculus — око, myología — наука про м'язи, longus — довгий, látus — широкий, mandíbula — нижня щелепа, óleum — олія, válvula — клапан, lúpus — вовк, lócus — місце, cartilágō — хрящ, ligamentum — зв'язка;

skéleton (варіанти: scéleton, scéletum, skéletum) — скелет, kefir — кефір, Kálium — калій, Kaléndae — календи, перший день кожного місяця, keratítis — запалення рогової оболонки, kephalé — голова, Kaolinum — біла глина.

Вправа 3

Прочитайте, зверніть увагу на подвійні варіанти вимови літер c, s, x, z:

cáries — каріес, костоїда, ácidum — кислота, articuláris — суглобовий, bacca — ягода, cylíndricus — циліндричний, cor — серце, skéleton (scéletum) — скелет, sógни — pír, ріжок, crus — гомілка, Círgum — мідь, cutis — шкіра, clavícula — ключиця, cáritas — порожнина, заглиблення, cáncer — рак, Caléndula — календула, нагідки, butýrum Cacáo — масло какао, Cálcium — кальцій, ócciput — потилична, canális — канал, colléga — товариш по роботі, cerebellum — мозочок, céllula — клітина, cadáver — труп, caécus — сліпий, cónsula — ребро, color — колір, búcca — щока, coélia — черевна порожнина;

accessórius — додатковий, cásus — випадок, cataplásma — припарка, divisio — поділ, básis — основа, násus — ніс, prognósis — прогноз, commissúra — спайка, óssa — кістки, postérior — задній, salúber — здоровий, sapo — мило, spíssus — густий, crássus — товстий, gargarísma — полоскання, sénsum — відчуття, transversus — поперечний, transfusió — переливання (крові), Súlfur — ціпка, plásma — плазма, spásmus — спазм, incisúra — вирізка;

externus — зовнішній, *máximus* — найбільший, *índex* — вказівний палець, *nux* — горіх, *simplex* — простий, *flexor* — згинач, *córtex* — кора, *extensor* — розгинач, *Xerofórmium* — ксероформ, *míxtus* — змішаний, *examinatio* — огляд, *coccúx* — куприк, *exulcerátus* — вкритий виразками, *exitus letális* — смертельний кінець, *exempli cáusa* — наприклад, *láxans* — послаблюючий, *extrémitas* — кінцівка, *extráctum* — витяжка, *peroxydum* — перекис, *píx* — смола, *árex* — верхівка, *rádix* — корінь;

benzoas — бензоат, *trapezius* — трапециєподібний, *Zíncum* — цинк, *Leuzea* — левзея, *horizontális* — горизонтальний, *ázygos* — непарний, *protozóa* — найпростіші тварини, *influéntza* — грип, *zygóma* — вилиця; *Orýza* — рис, *zón* — тварина, *zóster* — пояс, *zygóta* — зигота, *Zingiber* — імбир, *zýma* — закваска.

Вправа 4

Прочитайте слова, правильно вимовляючи диграфи та дифтонги:
aequális — рівний, *aegrítudo* — хвороба, *haéma* — кров, *gangráena* — гангрена, змертвиця, *aéther* — ефір, *sáecum* — сліпа кишка, *praescíptátus* — осаджений, *práesens* — теперішній, *peronáeus* — малогомілковий, *dens praemoláris* — малий кутній зуб, *Graecus* — грецький, *sphaéra* — куля, *Crataégus* — глід, *diáeta* — спосіб харчування, *phlyctaëna* — пухир на шкірі, *Althaéa* — алтея, *praescíbère* — приписувати, *praematurus* — передчасний, *vértebrae* — хребці;

coeliács — черевний, *foétor* — неприємний запах, *smoríd*, *poéma* — вірш, *poéma*, *oesóphagus* — стравохід, *lagóëna* — пляшка, *apnöë* — відсутність дихання, *foétus* — зародок, *Foeniculum* — кріп, фенхель, *ugropoëticus* — сечоторній, *roéna* — кара, мұка, *oedéma* — набряк, *haemóptoë* — кровохаркання, *coélia* — черевна порожнина;

auditívus — слуховий, *raucédo* — хрипота, *träuma* — травма, *autopsia* — розтин і огляд трупа, *cáuda* — хвіст, *autointoxicáció* — самоотруєння, *claúsus* — зачинений, *gaudére* — веселитися, тішитися, *fáuces* — зів, паща, *Centauréa* — волошка, *Aúrum* — золото, *auscultáre* — вислуховувати, *náusea* — нудота, *náuta* — плавець, *áuris* — вухо, *aurícula* — вушко;

neurología — вчення про нервову систему, *pharmacéuta* — фармацевт, *neocrániu* — череп, який містить мозок, *Euphylliúm* — еуфілін, *génu* *néutrúm* — середній рід, *leucocýtus* — лейкоцит, *Eucalýptus* — евкаліпт, *rheumatismus* — ревматизм, *eupnöë* — правильне дихання.

§ 5. БУКВОСПОЛУЧЕННЯ З *h*

Сполучення з *h* — *ch*, *th*, *rh*, *ph* пишуться в словах, запозичених переважно з грецької мови:

ch — відповідає українському *x*: *chóndros* (хондроз) — хрящ, *cóncha* (конча) — раковина;

ph — ф: *phármacon* (фармакон) — ліки, *phóshoros* (фосфорус) — фосфор;

rh — р: rhizoma (різома) — кореневище, rhabhe (рафе) — шов;

th — т: therapia (терапія) — лікування, thorax (торакс) — грудна клітка.

Примітки. 1. Зверніть увагу на буквосполучення **sch**, яке читається як **ш** (s-ch). Проте у професійному лікарському середовищі його вимовляють як **щ**. Таке звукове відхилення слід вважати своєрідним професіоналізмом: ischias (ischias у медичній сфері — ішіас) — один із видів радикуліту; schizophrenia — схізофренія (у медичній сфері — шизофренія) — психічне захворювання; ischaemia — ісхемія (у медичній сфері — ішемія) — місцеве недокрів'я та ін.

2. Сполучення **th**, **rh** у разі поєднання морфем не є диграфами (вони належать до різних морфем), тому вимовляється кожен звук: ant-helminthicus (ант-гельмінтікус) — протиглистний, achlor-hydria (ахльор-гідрія) — відсутність соляної кислоти у шлунковому соку, post-haemorrhagicus (пост-геморрагікус) — посттеморагічний.

Вправа 1

Запам'ятайте правила вимови буквосполучень у словах грецького походження:

chole — жовч, bronchus — бронх, cholecystis — жовчний міхур, charta — папір, Chamomilla — ромашка, Chloroformium — хлороформ, trochanter — вертлюг, stomachus — шлунок, cochlear — ложка, chirurgus — хірург, arachnoideus — павутинний, Chelidonium — чистотіл, chronicus — хронічний, chloridum — хлорид, chorda — струна, ischiadicus — сідничний, ischuria — затримка сечі, splanchnocranum — вісцеральний череп, schema — схема, concha — раковина;

encephalon — головний мозок, aphonia — втрата голосу, lymphaticus — лімфатичний, nephritis — запалення нирки, asphyxia — ядуха, hemispherium — півкуля, diaphragma — діафрагма, перетинка, pharynx — глотка, phosphas — фосfat, phalanx — фаланга, кісточка пальця, pharmacon — лікарський препарат, ліки, xiphoides — мечоподібний;

Ichthyolum — іхтиол, asthenia — бессилия, asthma — астма, задуха, athleta — атлет, typhus exanthematicus — висипний тиф, thyreoideus — щитоподібний, Thermopsis — термопсис, ethmoidalis — решітчастий, Terebinthina — живиця, labyrinthus — лабіrint, aethylicus — етиловий, catharticus — проносний, phthisis — сухоти;

rhabhe — шов, rhis — ніс, Glycyrrhiza — солодка, солодковий корінь, ptyalorrhoea — слинотеча, Rheum — ревінь, rhomboideus — ромбоподібний, rhizoma — кореневище, rhexis — розрив, rhachis — хребет, Rhamnus — крушина, rhythmicus — ритмічний, haemorrhagia — кровотеча.

§ 6. БУКВОСПОЛУЧЕННЯ **ngu**, **qu**, **ti**, **su**

ngu перед голосним вимовляється як **нгв**: sanguis (сангвіc) — кров, lingua (лінгва) — язык;

qu перед приголосним — **нгу**: angulus (ангулюс) — кут. Буква **q** пишеться тільки у сполученні з **u**, разом вони

вимовляються як кв: *áqua* (аква) — вода, *Quércus* (кверкус) — дуб, *quínce* (квінкве) — п'ять.

ti перед голосним вимовляється як ці, якщо цьому сполученню не передують s, t, x: *injéctio* (ін'екціо) — впорскування, *auscultatio* (аускультаціо) — вислухування, але: *combús-tio* (комбустіо) — опік, *óstium* (остіум) — вхід, *míxtio* (мікс-тіо) — змішування.

У всіх інших випадках **ti** вимовляється як ті: *Tilia* (тілія) — липа, *tibia* (тібія) — велика гомілкова кістка.

У похідних словах **ti** з наступною голосною читається як ті, якщо у стрижневому слові цього звука не було: *látus, láti-or* — (лягтор) — широкий; *dens, dентis, dentis-iūm* (дентіум) — зуб; *réte, rét-iūm* (ретіум) — сітка.

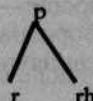
su читається як су у словах *suesco* (свеско) — звикаю, *consuetúdo* (консвєтудо) — звичка, *suávis* (свавіс) — приємний, *suádeo* (свадео) — переконую. У інших випадках su читається як су: *súus* (суус) — свій, *súllus* (суіллюс) — свинячий та ін.

N.B. Нелатинізовані іншомовні найменування вимовляються за нормами мови запозиченого слова: *dragée* — драже, *choc* — шок, *chancré* — шанкр (з французької мови); *spatel* — шпатель, *stamm* — штам (з німецької мови); *shunt* — шунт (з англійської мови). Це правило стосується прізвищ (*Schaefferi reflexus* — рефлекс Шеффера).

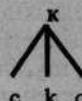
Латинізовані чужоземні найменування читаються за правилами латинської граматики: *gelatinosus* — гелатінозус (желатиновий), *Nospanum* — носпанум (но-шпа).

ГРАФІЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ ЗВУКІВ ТА ІХ БУКВЕНИХ ВІДПОВІДНИКІВ

Український
звуковий
відповідник

Позначення
латинськими
літерами

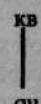
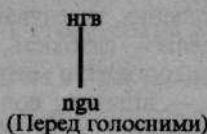

Український
звуковий
відповідник

Позначення
латинськими
літерами

Український
звуковий
відповідник

Позначення
латинськими
літерами

ГРАФІЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ ЛАТИНСЬКИХ ЗВУКІВ ТА ІХ УКРАЇНСЬКИХ ВІДПОВІДНИКІВ

Латинська
літера

Український
звуковий
відповідник

Вправа 1

Запам'ятайте правила вимови буквосполучень *ngu*, *qu*, *ti*, *su*:

distinguere — розрізняти, *sublingualis* — під'язиковий, *singularis* — одна, *angulus* — кут, *fungulus* — грибок, *pinguis* — жирний, *Sanguisorba* — родовик, *lingua* — яzik, *unguentum* — мазь, *ungula* — копито;

squamatus — лускатий, *quantitas* — кількість, *qualitas* — якість, *Equisetum* — хвощ, *quantum satis* — скільки потрібно, *antiquus* — стародавній, античний, *liquidus* — рідкий, *quaterni* — по чотири, *utraque* — кожна з двох, *frequens* — прискорений, *obliquus* — косий, *quadriiceps* — чотириголовий, *quotidie* — щоденно, *Quercus* — дуб, *quindecim* — п'ятнадцять, *liquor* — рідина, *aqua* — вода, *coquere* — готувати;

repetitio — повторення, *palpatio* — промацування, *tinctura* — настоянка, *circulatio sanguinis* — кровообіг, *festinare* — поспішати, *periostitis* — запалення окістя, *constituens* — формотворчий, *Triticum* — пшениця, *tibialis* — великомогілковий, *ostium* — отвір, *vitium cordis* — вада серця, *otium post negotium* — відпочинок після справи, *titillatio* — лоскотання, *inflammatio* — запалення, *combustio* — опік, *mixtio* — змішування;

consuetudo — звичка, *suaviter* — приемно, *consuescere* — звикати, *sua sponte* — з власної волі, *suis* — свій, *suadere* — радити, пропонувати, *sulcus* — борозна, *causa sui* — річ у собі, *suum cuique* — кожному своє, *suillus* — свинячий.

Вправа 2

У поданих нижче термінах виділіть словотворчі елементи грецького походження та поясніть їхнє значення:

hyperæmia — переповнення кров'ю, *Hydrogenium* — водень, *Oxygenium* — кисень, *myota* — м'язова пухлина, *symbiosis* — співжиття, *hypogastricus* — підчеревний, *dysæusia* — розлад смаку, *hydrothorax* — грудна водянка, *hypalgesia* — знижена болюча чутливість, *myodynæia* — м'язовий біль, *dysopsia* — розлад зору, *synarthrosis* — нерухомий суглоб, *symphysis* — з'єднання, зрошення, зчленування, *synchondrosis* — зчленування кісток хрящем, *hypostenia* — слабкість, *hydraemia* — розрідження крові, *hydrocephalia* — водянка головного мозку, *dysmyotonia* — розлад м'язового тонусу, *glycæusia* — відчуття солодкого присмаку у роті, *Oxycoccus* — журавлина, *peroxydum* — перекис, *glycerinum* — гліцерин,

salicylicus — саліциловий, *methylicus* — метиловий, *aethylicus* — етиловий, *acetylsalicylicus* — ацетилсаліциловий, *cardioplegia* — серцевий приступ, *параліч серця, mycotherapy* — лікування дріжджами, *mycosis* — грибкове захворювання, *Synthomycinum* — синтоміцин (синтетичний антибіотик), *synthesis* — синтез, з'єднання у єдине ціле, *polyvitaminum* — комплекс вітамінів.

Вправа 3

Прочитайте слова, запишіть їх латинськими літерами.

Зразок виконання: *sagittalis* — *sagittalis* — стрілоподібний.

Унгвентум, екваліс, леге артіс, цекум, лятус, хронікус, мандібуля, лінгва, целлюля, юнктура, осса, назус, капут, окципут, манус, гомо, сулькус, фовеоля, маяліс, кавітас, плянта, екстензор, каліум, нервус, спазмус, леукоцитус, тібіа, кльвикуля, пес, фоліум, церебеллюм, лінеа, кортекс, аурікуля, гляндкуля, організмус, лігаментум, максілля, рете, ляк, герба, манубріум, езофагус, пневмонія.

Вправа 4

Знайдіть в українській мові похідні слова від латинських.

Зразок виконання: *manus* — рука — мануфактура, манускрипт, мануальний.

Sanatorium, immobilis, ab origine, studere, habere, locus, dens, oculus, antiquus, basis, optimus, maior, minimus, pessimus, servare, aqua, populus, nauta, anima, bellum, cura, directus, filia, genus, herba, humanus, lectio, memoria, niger, numerus, gaster, alimentatio, observare, odium, ordinare, parare, patria, permanere, pluma, probare, fundus, rarus, recipere, vulgaris, salutare, separare, sol, odor, oppositus.

§ 7. НАГОЛОС

Наголос виражається посиленням голосу у вимові одного (наголошеної) складу слова.

У кожній мові наголос ставиться за визначеними правилами. Так, у французькій мові наголошується останній склад, у польській — передостанній, в іспанській — останній чи другий від кінця слова склад. Наголос в українській мові вільний, бо він не закріплений за якимось постійним місцем для всіх слів.

Слово в латинській мові ділиться на склади за тими ж самими правилами, що і в рідній мові. Кількість складів перевіряється кількістю голосних звуків у слові.

Склади, як і голосні, поділяються на довгі й короткі.

Правила довготи

1. Дифтонги та склад, у який входить дифтонг, довгі: *di-a-e-ta-* — спосіб життя, *Al-thae-a* — алтея, проскурняк.

2. Якщо за голосним іде два чи більше приголосних або **х** чи **з**:
pro-fún-dus — глибокий, si-nís-ter — лівий, com-plé-xus — комплекс, су-
купність, O-gú-za — рис.

N.B. 1. Сполучення приголосних **b**, **p**, **d**, **t**, **c**, **g** з **l** чи **r** не дають довготи складу і не розриваються на склади: vér-te-brá — хребець, cér-ge-brum — головний мозок.

2. Не подовжують голосного і не розділяються на склади буквосполучення **ch**, **th**, **rh**, **ph**: stó-ma-chus — шлунок.

Правило короткості

Голосна і склад короткі, якщо після голосного іде голосний (Vocalis ante vocalem brevis est — голосний перед голосним короткий) або **h**: tí-bi-a — велика гомілкова кістка, cu-rá-ti-o — лікування, ex-tra-hunt — витягають.

Місце наголосу

1. Наголос не ставиться на останній склад.

2. У двоскладових словах наголос ставиться на другому від кінця складі: fós-sa — ямка, sóg-pus — тіло, cér-vix — шия, шийка.

3. У три- і багатоскладових словах наголос на другому від кінця слова складі ставиться тоді, коли він довгий. Якщо другий склад короткий, та наголос переноситься на третій склад (від кінця слова) незалежно від того, довгий він чи короткий, тому що далі третього складу наголос не ставиться: li-ga-mén-tum — звязка, aг-ti-su-lá-ti-o — суглоб.

Якщо за вказаними правилами не можна визначити місце наголосу за положенням, слід звернутись до словника. Знак довготи (-) вказує на наголос, знак короткості (~) — на ненаголошений склад: anatomicus — анатомічний, medicus — лікар, capillaris — капілярний, fractūra — перелом.

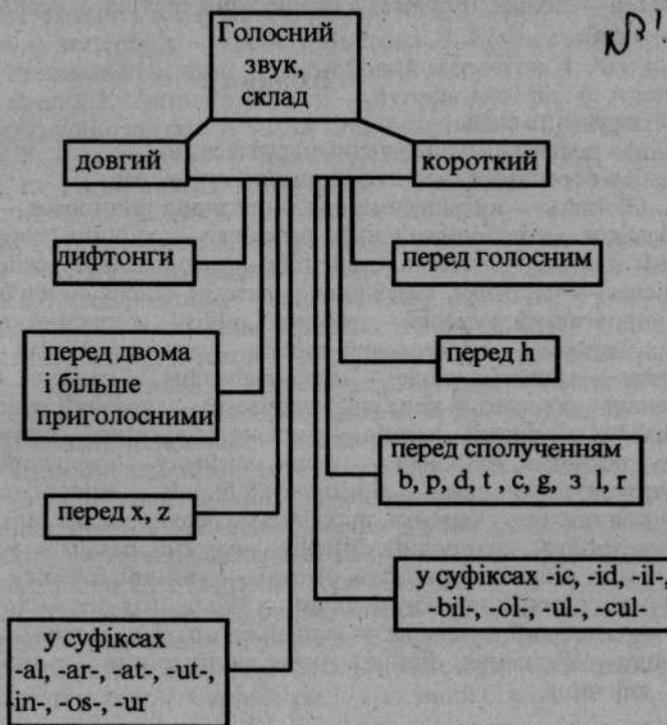
Примітка.

Слід звернути увагу на довгі та короткі суфікси за природою. Суфікси -ál-, -ág-, -íg-, -ós-, -ít- — довгі за природою: mandibuláris — нижньошлепній, spongiosus — губчастий, aperítúra — отвір, laterális — бічний, frontális — лобний, gingivitis — запалення ясен, gastritis — запалення слизової оболонки шлунка;

Суфікси -ýl-, -cúl-, -ól-, -bíl-, -íl-, -íd-, -íc- короткі, наголос у словах цієї групи ставиться на третій склад від кінця слова: capitúlum — голівка, clavicúla — ключиця, scapúla — лопатка, malleólus — молоточок, opérabilis — операційний.

N.B. Наголос ставиться на передостанній склад, незважаючи на його короткість, коли до слова додається частка **-que**, що має значення постпозитивного сполучника і: clavícula et cóstá — clavícula costáque (ключиця і ребро).

ГРАФІЧНЕ ЗОБРАЖЕННЯ ДОВГОТИ І КОРОТКОСТІ ЗВУКІВ І СКЛАДІВ

Вправа 1

Поділіть слова на склади, визначте довготу чи короткість другого складу:

lambdoideus — лямбдоподібний, malignus — злоякісний, myocardium — серцевий м'яз, peritonaeum — очеревина, subrotundus — округлий, Viburnum — калина, trochanter — вертлюг, superficies — поверхня, contraho — я стягую, convexus — опуклий, adultus — дорослий, diversus — різний, Belladonna — беладонна, complexus — сукупність, depresso — пригнічений, expiratio — видих, epiglottis — надгортанник, filiformis — ниткоподібний, integumentum — покрив, laryngeus — горганий, Oтуза — рис, papilla — сосочок, profundus — глибокий, sinister — лівий, sudorifer — потогінний, stomachus — шлунок, extremitas — кінець, tussis — кашель, axis — вісь, cervix — шия, centimetreum — сантиметр, sagitta — стріла, sphaera — куля, Ephedra — ефедра, хвойник, Chamomilla — ромашка, Tormentilla — перстач, accessorius — додатковий, vertebra — хребець, tabuleta — таблетка, idaeus — садовий, extrahunt —

витягають, *relicus* — залишений, *exemplum* — приклад, *deferens* — виносний, відвідний, *inlaesus* — непошкоджений, *medulla* — спинний мозок, *palpebra* — повіка, *triquetrum* — трикутник, *maxilla* — верхня щелепа, *margin* — край.

Вправа 2

Згрупуйте слова:

- з довгими (наголошеними) суфіксами;
- з короткими (ненаголошеними) суфіксами.

Globulus — кулька, *anserinus* — гусячий, *gelatinosus* — желатиновий, *analgeticus* — знеболювальний, *auricularis* — вушний, *hepaticus* — печінковий, *scapula* — лопатка, *insanabilis* — невиліковний, *calidus* — гарячий, *particula* — частинка, *vaselinum* — вазелін, *iliacus* — клубовий, *oblongatus* — довгастий, *vesicula* — пухирець, *utilis* — корисний, *resticulus* — мотузка, *lumbalis* — поперековий, *mobilis* — рухомий, *locatus* — розміщений, *sacculus* — мішечок, *pilula* — піллюля, *alveolus* — комірка, *adrenalinum* — адреналін, *coronalis* — вінцевий, *contagiosus* — заразний, *ossiculum* — кісточка, *solidus* — міцний, *incisura* — вирізка, *medicatus* — лікувальний, *spinosus* — остистий, *umbilicus* — пупок, *cardiacus* — серцевий, *ventriculus* — шлуночок, *innominatus* — безіменний, *lingula* — язичок, *caroticus* — сонний, *commissura* — спайка, *maxillaris* — верхньощелепний, *cultura* — обробка, *validus* — здоровий, *difficilis* — важкий, *nasalis* — носовий, *musculus* — м'яз, *scapula* — лопатка, *oleosus* — олійний, *foveola* — ямка, *quadratu* — чотирикутний, *corpusculum* — тільце, *frigidus* — холодний, *muscosus* — слизовий, *arteriola* — маленька артерія, *lacuna* — заглиблення, *iunctura* — з'єднання, *dilutus* — розведений, *solutus* — розчинений, *clavicula* — ключиця.

Вправа 3

Прочитайте, зверніть увагу на наголос у поданих нижче словах, запам'ятайте їх:

abdōmen — живіт, *adamanṭīnus* — міцний, як сталь, *aditus* — вхід, *amygdāla* — мигдалик, *anonȳmus* — безіменний, *aporphýsis* — відросток, *bigemīnus* — подвійний, *cadāver* — труп, *cartilāgo* — хрящ, *cerūmen* — вушна сірка, *crystallīnus* — прозорий, як кришталь, *serotīnus* — пізній, *diastēma* — проміжок між зубами, *diplōe* — губчаста речовина кісток, *incisīvus* — різцевий, *duodēnum* — дванадцятьпала кишка, *femīna* — жінка, *forāmen* — отвір, *gingīvae* — ясна, *harmōnia* — гармонія, *hērnia* — грижа, *intimus* — внутрішній, *lacērus* — розірваний, *lamīna* — пластинка, *obliqūus* — косий, *olecrānōn* — ліктьовий відросток, *declīve* — уклін, *opprōbens* — протиставний, *orbīta* — колесо, *palātum* — піднебіння, *platysma* — підшкірний м'яз шиї, *prōstata* — передміхурова залоза, *scalēnus* — драбинчастий, *senīlis* — старечий, *massēter* — жувальний (м'яз), *meātus* — хід, прохід, *pylōrus* — воротар, *salūber* — цілющий, *collēga* — товариш по роботі, колега, *pharmacopōla* — фармацевт, *diabētes* — діабет.

Вправа 4

Прочитайте, поясніть місце наголосу:

I. 1. Columna vertebralis — хребетний стовп. 2. Fovea costalis — реберна ямка. 3. Processus articularis — суглобовий відросток. 4. Ala sacra-llis — крижове крило. 5. Cornu occocygeum — куприковий ріг. 6. Apertura thoracis — отвір грудної клітки. 7. Sulcus sinus occipitalis — борозна потиличної пазухи. 8. Pars lateralis — бічна частина. 9. Linea temporalis — скронева лінія. 10. Facies interna — внутрішня поверхня. 11. Fossa cranii media — середня черепна ямка. 12. Caput obliquum — коса головка. 13. Venae cavae — порожнисті вени. 14. Regio nasi — ділянка носа. 15. Digitus minimus — мізинець, буквально — найменший палець. 16. Os longum — довга кістка. 17. Vena profunda — глибока вена.

II. 1. Arteria lingualis — язикова артерія. 2. Regiones capititis — ділянки голови. 3. Musculus transversus menti — поперечний м'яз підборіддя. 4. Pars profunda — глибока частина. 5. Ligamentum apicis dentis — зв'язка верхівки зуба. 6. Sutura palatina — піднебінний шов. 7. Musculus masseter — жувальний м'яз. 8. Canalis mandibulae — канал нижньої щелепи. 9. Processus coronoideus — вінцевий відросток. 10. Fovea pterygoidea — крилоподібна ямка. 11. Corpus ossis hyoidei — тіло під'язикової кісти. 12. Crista palatina — піднебінний гребінь. 13. Alveolus dentalis — зубна альвеола (комірка). 14. Sinus maxillaris — верхньощелепний синус (пазуха). 15. Collum dentis — шийка зуба. 16. Papillae linguae — сосочки язика.

III. 1. Anatomia — наука про будову людського тіла. 2. Zoologia — наука про тварин. 3. Anaemia — недокрів'я. 4. Histologia — наука про тканини. 5. Hydrotherapia — водолікування. 6. Dermatologus — спеціаліст, що лікує захворювання шкіри. 7. Cephalalgia — головний біль.

ВСТУП ДО АНАТОМІЧНОЇ НОМЕНКЛАТУРИ

Сучасна медична термінологія складається з трьох основних номенклатурних груп:

а) анатомо-гістологічної; б) клінічної; в) фармацевтичної.

Анатомічна та гістологічна номенклатури вивчаються згідно з Міжнародною Паризькою номенклатурою (PNA — Parisiana Nomina anatomica), яка була прийнята на VI Міжнародному конгресі анатомів у Парижі в 1955 р. з урахуванням доповнень, внесених на наступних анатомічних конгресах, включаючи X Міжнародний анатомічний конгрес у Токіо, що відбувся у 1975 р.

Найменування будь-якого об'єкта переважно виражається іменником.

ІМЕННИК (NOMEN SUBSTANTIVUM)

§ 8. ОГЛЯД СИСТЕМИ ІМЕННИКІВ

Іменник у латинській мові, як і в українській, має три роди:

genus masculīnum (m) — чоловічий рід;

genus feminīnum (f) — жіночий рід;

genus neutrūm (n) — середній рід.

Два числа:

numerus singulāris (Sing.) — однина;

numerus plurālis (Plur.) — множина.

У латинській мові є шість відмінків:

casus nominatīvus (Nom.) — називний;

casus genetīvus (Gen.) — родовий;

casus datīvus (Dat.) — давальний;

casus accusatīvus (Acc.) — знахідний;

casus ablatīvus (Abl.) — виконує функцію орудного і місцевого відмінків;

casus vocatīvus (Voc.) — клічний (вживається у разі звертання).

N.B. Шостий відмінок — Vocativus — у медичній термінологічній системі не вживається.

Латинські іменники поділяються на п'ять відмін (declinationes). Відміна визначається за закінченнями Gen.sing. (родового відмінка однини). Рід граматичний визначається за закінченнами Nom.sing. (називного відмінка однини). Рід також визначається за значенням: чоловічого роду є назви осіб чоловічої статі (pater — батько, filius — син і т. ін.), назви професій (poeta — поет, oculista — окуліст та ін.), назви народів, місяців, рік і вітрів. Іменники, що називають осіб жіночої статі (mater — мати, filia — дочка та ін.), назви дерев, країн, міст, островів — жіночого роду. Невідмінковані іменники належать до середнього роду (cacao — какао та ін.).

Іменники та інші змінні частини мови записуються у словник і запам'ятовуються у словниковій формі.

Для іменників — це форми Nom.sing., Gen.sing. і рід. Наприклад: columnā, columnae, femininum; tuberculū, tuberculī neutrum; musculus, musculi masculinum. Проте усталилася скорочена форма запису: columnā, ae, f; tuberculū, i, n; musculus, i, m.

Особливу увагу слід звернути на словникову форму запису іменників третьої відміни. Переважна більшість їх у Nom. Sing. має усічену основу, яка повністю проявляється у Gen.sing. У зв'язку з цим скорочена форма родового відмінка однини записується з частиною основи.

Наприклад: radix, ūcis, f (radicis) — корінь; pulmo, ūnis, m (pulmonis) — легеня; согрів, ūris, n (sorporis) — тіло.

Запам'ятайте! Форма називного відмінка — це назва об'єкта чи явища, позначуваного цим словом. Крім того, за закінченням називного відмінка визначається рід іменника.

За формуою родового відмінка визначається:

- відміна;
- основа;

в) у формі родового відмінка записуються назви лікарських засобів у рецептах.

Зразок

Повна словникова форма (заучується)	Скорочена словникова форма (записується)	Переклад
glandula, glandulae femininum angulus, anguli masculinum cavitas, cavitatis femininum apex, apicis masculinum abdomen, abdominis neutrum processus, processus masculinum facies, faciei femininum	glandula, ae f angulus, i m cavitas, atis f apex, ūcis m abdomen, ūnis n processus, us, m facies, īi f	залоза кут порожнина верхівка живіт відросток обличчя, поверхня

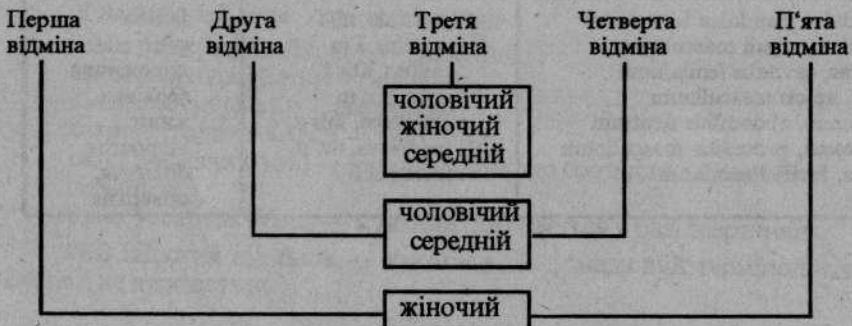
N.B. Підводимо підсумок:

відміна визначається за закінченням родового відмінка однини, рід — за закінченням називного відмінка однини, що зображене на таблиці (див. нижче).

Відмінок	Число	Відміна				
		I	II	III	IV	V
Nom.	Sing.	-a	-us, er(m) -um, on (n)	Різні закінчення (m, f, n)	-us (m) -u (n)	-es(f)
Gen.	Sing.	-ae	-i	-is	-us	-ei
Приклади		costa, ae, f tibia, ae, f	fundus, i, m atrium, i, n	apex, icis, m radix, icis f femur, bris, n	sinus, us, m genu, us, n	caries, ei, f species, ei, f
Nom	Plur.	-ae	-i(m), -a(n)	-es(m, f), -a(n) -ia (n)	-us(m), -ua (n)	-es
Gen.	Plur.	-ārum	-ōrum	-um, -ium	-uum	-erum
Приклади		costae costārum; tibiae, tibiarum	fundī fundōrum; atria, atriōrum	apīces, apīcum; radīces; radīcum femōra, femōrum	sinus, sinuum; genua, genuum	species speciērum

Отже, до першої і п'ятої відмін належать іменники жіночого роду, до другої і четвертої — іменники чоловічого і середнього роду, до третьої відміни — усі три роди.

Графічно це правило можна зобразити так:

§ 9. ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВИ ІМЕННИКІВ

Основа іменників визначається шляхом відкидання закінчення від форми родового відмінка однини.

Зразок визначення основи:

Називний	Родовий	Основа
fistula	fistul-ae	fistul-
struma	strum-ae	strum-
embolus	embol-i	embol-
pylorus	pylor-i	pylor-
ulcus	ulcér-is	ulcer-
trepanatio	trepanation-is	trepanation-
genu	gen-us	gen-
insultus	insult-us	insult-
infarctus	infarct-us	infarct-
rabies	rabi-ci	rabi-

§ 10. НЕУЗГОДЖЕНЕ ОЗНАЧЕННЯ

Значна частина анатомічних термінів складається з двох чи кількох іменників. За такої конструкції складного терміна означуване слово — іменник у називному відмінку однини чи множини — ставиться на першому місці. Означенням служить другий та наступні іменники в родовому відмінку однини чи множини. Така конструкція називається неузгодженим означенням. Схему цієї конструкції можна зобразити так: SN + SG, де S — substantivum, N — nominativus, G — genetivus. Переклад неузгодженого означення здійснюється двома способами: 1) іменником у родовому відмінку; 2) прікметником.

Наприклад: *fovea dentis* — ямка зуба = зубна ямка; *facies tuberculi costae* — поверхня горбка ребра = реберна горбкова поверхня.

Схема створення термінів за конструкцією
“неузгоджене означення”

Латинський термін

Український відповідник

Схема № 1

Nominativus	Genetivus	Називний відмінок	Родовий відмінок
	duodeni		дванадцятипалої
	recti		кишки
cancer, carcinoma	(o) esophagi		прямої кишки
	hepatis	рак	стравоходу
	uteri		печінки
	ventriculi		матки
	gingivae		шлунка
	labii		ясен
			губи

Схема № 2

Nominativus	Genetivus	Називний відмінок	Родовий відмінок
ulcus		виразка	
cancer (carcinoma)		рак	
palpatio	ventriculi	промащування	
tumor		пухлина	
resectio		резекція	
incisio		роздріз	

Зразок перекладу з української мови на латинську:

Термін для перекладу	Словникова форма	Переклад терміна
промащування пухлини, печінки	palpatio, onis, f — i ромащування tumor, oris, m — пухлина hepar, atis, n — печінка	palpatio tumoris, hepatis
шлуночок серця	ventriculus, i, m — шлуночок cor, cordis, n — серце	ventriculus cordis
резекція верхівки легені	resectio, onis, f — резекція apex, icis, m — верхівка pulmo, onis, m — легеня	resectio apicis pulmonis
суглоб головки ребра	articulatio, onis, f — суглоб capitulum, i, n — головка costa, ae, f — ребро	articulatio capituli costae

Вправа 1

Запишіть скорочену словникову форму іменників, перекладіть терміни:

Columna, columnae femininum; canalis, canalis masculinum; facies, faciei femininum; arcus, arcus masculinum; foramen, foraminis neutrum; processus, processus masculinum; tuberculum, tuberculi neutrum; sulcus, sulci masculinum; atlas, atlantis masculinum; os, ossis neutrum; cornu, cornus neutrum; fovea, foveae femininum; pulmo, pulmonis masculinum; os, oris neutrum; apertura, aperturae femininum; pars, partis femininum; superficies, superficië femininum; dens, dentis masculinum.

Вправа 2

Перекладіть латинською мовою, визначте відміну іменників:

гребінь, вирізка, альвеола, край, язичок, крило, коліно, щілина, поверхня, горб, кут, луска, кістка, пазуха, лабіrint, сплетення, відросток, пластинка, піднебіння, зуб, хребець, верхівка, шов, зв'язка, суглоб, ніс, око, рука, нога, протока.

Вправа 3

Визначте основу іменників:

fibula, ae f; phalanx, ngis f; regio, onis f; thorax, acis m; scapula, ae f;

musculus, i m; foramen, inis n; anulus, i m; genu, us n; femur, ūris n; tendo, inis m; labium, i n; caries, ēi f; radix, īcis f; tumor, ūris m; cementum, i n; cavitas, ūtis f; processus, us m; cor, cordis n; dies, ēi m; lobus, i m; tunica, ae f; recessus, us m; cor, cordis n; lobus, i m; sinus, us m; cartilago, inis f; musculus, i m.

Вправа 4

Визначте рід іменників:

- 1) collum, i ...;
- 2) apertura, ae ...;
- 3) ductus, us ...;
- 4) lamina, ae ...;
- 5) oculus, i ...;
- 6) os, ossis ...;
- 7) radix, īcis ...;
- 8) sistema, ātis ...;
- 9) tractus, us ...;
- 10) vomer, ēris ...;
- 11) os, ūris ...;
- 12) maxilla, ae ...;
- 13) cartilago, inis ...;
- 14) squama, ae ...;
- 15) digitus, i ...;
- 16) haema, ātis ...;
- 17) alveolus, i ...;
- 18) mandibula, ae ...;
- 19) basis, is ...;
- 20) cortex, īcis ...;
- 21) sulcus, i ...;
- 22) ligamentum, i;
- 23) aquaeductus, us ...;
- 24) cornu, us ...;
- 25) fonticulus, i ..;
- 26) scelēton, i ...;
- 27) foveola, ae ...;
- 28) superficies, ēi ...;
- 29) ventriculus, i ...;
- 30) rete, is ...

Вправа 5

Поставте іменники у Nom. та Gen. pl., перекладіть:

ramus, i m; corpus, ūris n; plica, ae f; atrium, i n; plexus, us m; bronchus, i m; tendo, inis m; glandula, ae f; scapula, ae f; dens, dentis m; homo, hominis m; os, ossis n; trauma, ātis n; circulus, i m; papilla, ae f; rete, is n; appendix, īcis f; crus, cruris n; vertebra, ae f; nervus, i m; sinus, us m; ren, renis m; ventriculus, i m; arteria, ae f; gyrus, i m; pes, pedis m; ganglion, i n.

Вправа 6

Перекладіть терміни українською мовою, запишіть словникову форму:

I. 1. Corpus vertebrae. 2. Apex ossis sacri. 3. Ossa thoracis. 4. Manubrium sterni. 5. Sulcus sinus. 6. Ala cristae galli. 7. Tegmen tympāni. 8. Aquaeductus vestibuli. 9. Radix arcus vertebrae. 10. Cavitas cranii. 11. Crista galli. 12. Septum nasi. 13. Orbīta oculi. 14. Fonticuli cranii. 15. Collum scapulae. 16. Arcus aortae. 17. Diaphragma pelvis. 18. Apex pulmōnis. 19. Musculi abdominis. 20. Tuberis costae. 21. Basis cranii. 22. Articulatiōnes manus. 23. Regiōnes et partes corpōris.

II. 1. Fovea dentis. 2. Ossa faciēi. 3. Corpus maxillae. 4. Tuber maxillae. 5. Basis mandibulae. 6. Radix linguae. 7. Dorsum linguae. 8. Forāmen mandibulae. 9. Musculi linguae. 10. Forāmen apicis dentis. 11. Radix dentis. 12. Caries dentis. 13. Vestibulum oris. 14. Alveōlus dentis. 15. Cavum oris.

Вправа 7

Запишіть слова в словниковій формі, перекладіть терміни латинською мовою:

- I. 1. Головка променевої кістки. 2. Кут груднини. 3. Тіло ребра.

4. Гребінь шийки ребра. 5. Кістки пальців. 6. Шви черепного склепіння. 7. Ділянка печінки. 8. Півкуля мозку. 9. Борозна пазухи. 10. Дуга аорти. 11. Вислуховування легені. 12. Суглоб коліна. 13. Основа хряща. 14. Тіло сідничої кістки. 15. Рак шлунка.

- ІІ. 1. Головка нижньої щелепи. 2. Тіло язика. 3. Корінь зуба. 4. Порожнина коронки. 5. Коронка зуба. 6. Край язика. 7. Горбок зуба. 8. Верхівка язика. 9. Каріес зубів. 10. Ділянка обличчя. 11. Ротова щілина. 12. Канал кореня зуба. 13. Кут рота. 14. Тіло верхньої щелепи. 15. Кістки обличчя.

§ 11. ОГЛЯД СИСТЕМИ ПРИКМЕТНИКІВ

Прикметник є найуживанішою після іменника частиною мови термінологічної системи взагалі і медичної, зокрема.

Прикметники поділяються на дві групи.

До першої групи належать прикметники першої і другої відмінні.

Їх об'єднання в одну групу зумовлюється тим, що обидва морфологічні типи прикметників походять від одного кореня. Ця група прикметників має три родових закінчення.

Прикметники мають такі самі самі закінчення, що й іменники відповідної відмінні:

masculinum	femininum	neutrum	Скорочений запис (словникова форма)
profundus	profunda	profundum	profundus, a, um — глибокий, а, е
purus	pura	purum	purus, a, um — чистий, а, е
dexter	dextra	dextrum	dexter, tra, trum — правий, а, е
asper	aspēra	aspērum	asper, a, um — шорсткий, а, е

Таким чином, робимо висновок, що прикметники першої групи (першої та другої відмінні) мають такі родові закінчення:

-us, -er чоловічий рід;

-a жіночий рід;

-um середній рід.

Прикметники жіночого роду (-a) відмінюються за першою відміною, як іменники першої відмінні, прикметники чоловічого (-us, -er) та середнього (-um) роду відмінюються за другою відміною.

До другої групи належать прикметники третьої відмінні. Залежно від кількості родових закінчень прикметники третьої відмінні поділяються на три підгрупи:

1) з трьома родовими закінченнями: -er (m), -is (f), -e (n), salūber, bris, bre; повна форма saluber (m), salubris (f), salubre (n) — цілющий, а, е;

2) з двома родовими закінченнями: -is (m, f), e (n), dentalis, e; повна форма dentalis (m,f), dentale (n) — зубний, а, е;

3) з одним закінченням: *r*, *s* або *x*, спільним для усіх родів, напр.: *rag* — рівний, *a*, *e*, парний, *a*, *e*; *recens* — свіжий, *a*, *e*; *simplex* — простий, *a*, *e*.

Прикметники цієї підгрупи записуються у словник як іменники, тобто в Nom. i Gen. sing., щоб можна було визначити основу: *simplex*, *īcis* — простий (основа *simplic-*), основа всіх інших прикметників визначається за формою жіночого роду.

N.B. Прикметники, як і іменники з закінченням *-er* у значній більшості випадків мають випадне *e*, яке в основі не зберігається: *sinister* — *sinistri* (Gen. sing.), *saluber*, *salubris*, *salubre* — цілющий, *a*, *e*. Скорочена форма записи таких слів у словник: *sinister*, *tra*, *trum*; *saluber*, *bris*, *bre*.

Є також група прикметників та іменників на *-er*, у яких *e* зберігається в основі. Таке *e* називається основним: *asper*, *aspēra*, *aspērum* (шорсткий), скорочена форма їх записи така: *asper*, *a*, *um*.

Окрему групу третьої відміни становлять прикметники з суфіксами *-ior* (m, f), *-ius* (n), в Gen. sing. — *iōtis*. Ці суфікси вказують навищий ступінь прикметника, проте в анатомічній номенклатурі вони вживаються у значенні звичайного ступеня:

superior, *superius* — (*superior*, *ius*) — верхній;

inferior, *inferius* — (*inferior*, *ius*) — нижній;

anterior, *anterius* — (*anterior*, *ius*) — передній;

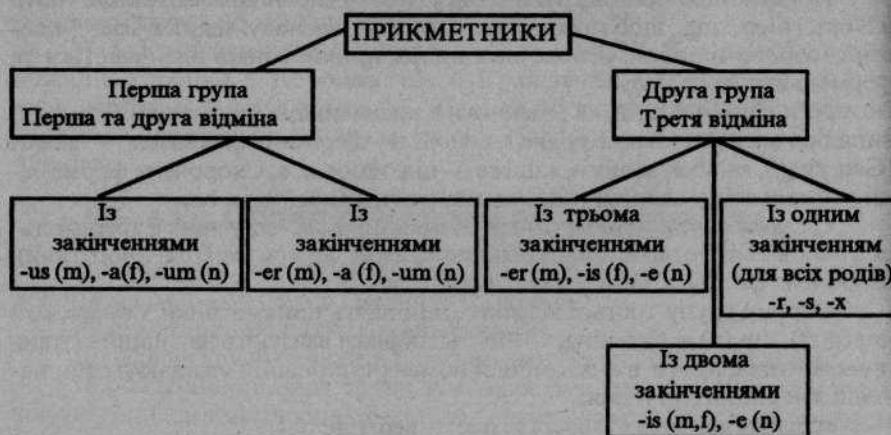
posterior, *posteriorius* — (*posterior*, *ius*) — задній.

Наприклад: *membrum superius* (*inferius*) — верхня (нижня) кінцівка, *arcus anterior* — передня дуга, *facies articulāris anterior* — передня суглобова поверхня.

У анатомічній термінології прикметники *maj* (m,f), *majus* (n) — великий, *min* (m,f), *minus* (n) — малий вживаються для позначення парних об'єктів: *circulus sanguinis major et minor* — велике і мале коло кровообігу; *pelvis major i pelvis minor* — таз великий і таз малий.

Для позначення непарних об'єктів вживається звичайний ступінь цих прикметників: *magnus*, *a*, *um* — великий і *parvus*, *a*, *um* — малий; *foramen occipitale magnum* — великий потиличний отвір, *arteria parva* — мала артерія.

**Система прикметників
(схематичне зображення)**

§ 12. УЗГОДЖЕНЕ ОЗНАЧЕННЯ

Прикметники узгоджуються з іменниками незалежно від відміни чи частини мови в роді, числі та відмінку і таким чином виступають у ролі узгодженого означення. Ця конструкція будеться за такою схемою: іменник у називному відмінку однини плюс прикметник у називному відмінку однини. Із зміною відмінка чи числа іменника змінюються ці ж категорії прикметників.

Зразок узгодження прикметників першої групи (першої — другої відміні) з іменниками усіх відмін:

ligamentum, i n		зв'язка	широкий, а, е
musculus, i m	→ latus, a, um	м'яз	
articulatio, ūnis f	↑	суглоб	широкий, а, е
os, ossis n	↑	кістка	
dens, dentis m	→ cariōsus, a, um	зуб	каріозний, а, е
radix, ūcis f	↑	корінь	
cavum, i n	↑	порожнина	каріозний, а, е
regio, ūnis f	↑	ділянка	

Зразок узгодження прикметників другої групи (третєї відміни) з іменниками всіх відмін:

aēr, aēris m	salūber, bris, bre	повітря	
aqua, ae f		вода	
unguentum, i n		мазь	
tinctura, ae f		настоїнка	цилющий, а, е
decoctum, i n		відвар	
regio, ūnis f		ділянка	
musculus, i m		м'яз	
aorta, ae f		аорта	
vas, vasis n		судина	
nervus, i m	abdominalis, e	нерв	черевний, а, е
remedium, i n		засіб	
pulvis, ūris, m	→ simplex, ūcis	порошок	
sirūpus, i m		сироп	
tinctura, ae f		настоїнка	простий, а, е
membrum, i n		кінцівка	
vena (cava), ae f	superior, ius	вена (порожниста)	верхній, я, е
foramen, ūnis n		отвір	

Зразок узгодження прикметників першої-другої групи з іменниками всіх відмін:

	Singularis	Pluralis	
regio, ūnis f	frontalis temporalis externa superior	regiones	frontales temporales externae superiores
musculus, i m	obliquus abdominalis profundus latissimus	musculi	obliqui abdominales profundi latissimi
os, ossis, n	longum breve lacrimale zygomaticum	ossa	longa brevia lacrimalia zygomatica

N.B. Узгоджене означення може бути виражене, крім прикметника, дієприкметником: *ren migrans* — блукаюча нирка, *aorta descendens* — низхідна аорта, *articulatio composita* — складний суглоб; числівником: *costa undecima et duodecima*; займенником: *schola nostra*.

Вправа 1

1. Запишіть скорочену словникову форму прикметників. 2. Окремо випишіть прикметники першої та другої групи:

1) longus, longa, longum; 2) frontalis, frontalis, frontale; 3) ruber, rubra, rubrum; 4) simplex, simplicis; 5) saluber, salubris, salubre; 6) cavus, cava, cava; 7) lateralis, lateralis, laterale; 8) silvester, silvestris, silvestre; 9) biceps, bicipitis; 10) asper, aspēra, aspērum; 11) brevis, brevis, breve; 12) sinister, sinistra, sinistrum; 13) nasalis, nasalis, nasale; 14) rectus, recta, rectum; 15) parvus, parva, parvum.

Вправа 2

Утворіть форми жіночого та середнього роду від указаних нижче прикметників, визначте основу прикметників:

transversus, costalis, verus, celer, ethmoidalis, teres, opticus, dexter, acer, profundus, par, liber, dentatus, dorsalis, medianus, cutaneus.

Вправа 3

Перекладіть словосполучення, визначте словникову форму кожного слова:

I. 1. Columna vertebralis. 2. Processus spinōsus. 3. Canalis sacralis. 4. Cornu coccygeum. 5. Costa vera, costa spuria. 6. Incisura clavicularis. 7. Sulcus pulmonalis. 8. Arcus costalis. 9. Os occipitale. 10. Foramen magnum. 11. Pars basilaris. 12. Tuberculum pharyngeum. 13. Squama occipitalis. 14. Margo mastoideus. 15. Incisūra iugularis. 16. Linea nuchalis. 17. Fossa cerebralis. 18. Sella turcīca. 19. Lingula sphenoidalis. 20. Facies temporalis. 21. Margo squamosus. 22. Forāmen ovale. 23. Lamīna lateralis. 24. Eminentia arcuāta. 25. Fissura pterygotympanica. 26. Fossa mandibularis. 27. Angulus frontalis. 28. Labyrinthus ethmoidalis. 29. Hiātus semilunaris. 30. Sutura squamōsa. 31. Crista nasalis. 32. Tuberousitas pterygoidea. 33. Paries medialis. 34. Collum anatomīcum. 35. Genu dextrum. 36. Atrium sinistrum.

II. 1. Processus alveolaris. 2. Foramen palatīnum. 3. Crista palatina. 4. Facies nasalis. 5. Alveolus dentalis. 6. Facies maxillaris. 7. Os zygomaticum. 8. Septum interalveolare. 9. Iugum alveolare. 10. Protuberantia mentalis. 11. Fossa digastrīca. 12. Torus mandibulāris. 13. Spina mentalis. 14. Linea obliqua. 15. Tuberousitas masseterica. 16. Sulcus mylohyoideus. 17. Os hyoideum. 18. Lamīna interna. 19. Angulus mastoideus. 20. Palātum osseum. 21. Costa prima. 22. Vertebra prominens. 23 Musculus massēter. 24. Dens cariōsus. 25. Regio buccalis.

Вправа 4

Перекладіть терміни українською мовою:

- I. 1. Tuberulum posterius. 2. Ala major et minor. 3. Processus superior.
 4. Facies posterior. 5. Linea inferior. 6. Pelvis major et minor. 7. Crista posterior.
 8. Cornu majus et minus. 9. Trochanter major et minor. 10. Labium inferius.
 11. Arcus anterior. 12. Incisura superior. 13. Membrum inferius. 14. Tuberulum
 majus. 15. Palpebra inferior. 16. Ligamentum anterius.
 II. 1. Chelidonium majus. 2. Plantago major. 3. Vinca minor.

Вправа 5

Перекладіть анатомічні терміни, визначте граматичні категорії кожного слова:

- I. 1. Vertebrae cervicales. 2. Musculi longissimi. 3. Cornua coccygea.
 4. Venae cordis. 5. Spinae tympanicae. 6. Cellulae ethmoidales. 7. Conchae
 nasales. 8. Alveoli dentales. 9. Canales palatini. 10. Nervi occipitales. 11. Septa
 intraalveolaria. 12. Arcus zygomatici. 13. Impressiones digitatae. 14. Foramina
 incisiva. 15. Nervi transversi. 16. Sinus nasales. 17. Ligamenta lata.
 18. Articulationes compositae. 19. Vertebrae thoracicae. 20. Plexus nervosi.
 21. Rami pulmonales. 22. Dentes canini. 23. Ossa cranii. 24. Facies externae.

Вправа 6

Узгодьте поставлені у дужки прикметники з іменниками:

- 1) *Vertebra*, ae f — хребець (шийний, грудний, куприковий, крижовий, поперековий); 2) *canalis*, is m — канал (сонний, центральний, хребтовий, зоровий, крижовий, під'язиковий, виростковий); 3) *incisura*, ae f — вирізка (хребцева, ключична, реберна, яремна, соккоподібна, тім'яна, решітчаста); 4) *margo*, *liris* m — край (лямбдоподібний, величний, лобний, лускатий, задній, передній, стрілоподібний, носовий); 5) *foramen*, *liris* n — отвір (великий, круглий, венозний, овальний, кам'янистий, остистий, спілій, решітчастий); 6) *processus*, us m — відросток (поперечний, суглобовий, додатковий, яремний, величний); 7) *tuberculum*, i n — горбок (передній, задній, сонний, глотковий, суглобовий); 8) *os*, *ossis* n — кістка (потилична, велична, скронева, клиноподібна, спізна, решітчаста); 9) *fovea*, ae f — ямка (під'язикова, підніжньощелепна, блокова, зубна, крижова); 10) *sulcus*, i m — борозна (барабанна, решітчаста, спізна, піднебінна, легенева, сонна, венозна, артеріальна); 11) *facies*, ēi f — поверхня (газова, дорсальна, мозкова, верхньощелепна, внутрішня, зовнішня, носова); 12) *sutura*, ae f — шов (різцевий, лускатий, лобний, величноверхньощелепний).

Вправа 7

Перекладіть терміни латинською мовою:

- 1) верхня хребцева вирізка; 2) нижній суглобовий відросток; 3) передня суглобова поверхня; 4) задні крижові отвори; 5) медіальна пластинка; 6) бічний крижовий гребінь; 7) ребра справжні та несправжні; 8) внутрішні

ній потиличний виступ; 9) середній клиноподібний відросток; 10) кам'янис-та частина; 11) зовнішній слуховий отвір; 12) середня носова раковина; 13) крила велике та мале; 14) велика піднебінна борозна (крилопіднебінна борозна); 15) альвеолярна дуга; 16) жувальна горбистість; 17) нижній носовий хід; 18) верхній кут; 19) бічна передня поверхня ; 20) вертлюги великий та малий; 21) міжкістковий край; 22) верхня реберна ямка; 23) нижня стрілоподібна пазуха ; 24) простий суглоб; 25) кісткове піднебіння; 26) верхня губа.

§ 13. СТРУКТУРА АНАТОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ

Термін (латинське загальномовне слово *termīnus*, і т. перекладається як межа, кордон, кінцева мета; у науковій системі — наукова назва) — це слово чи сполучення слів, що є назвою професійного поняття з будь-якої сфери виробництва, науки, мистецтва.

За структурою терміни бувають однослівними, дво- і багатослівними.

Однослівні терміни бувають:

1) однокореневі, виражені іменником чи субстантивованим прикметником (*caput* — голова, *dens* — зуб, *stoma* — рот, *ren* — нирка, *ieīnum* — порожня кишка);

. 2) похідні терміни, створені засобами суфіксації чи префіксації — *caput* (голова) — *capit-ul-um* (головка), *dens* (зуб) — *dent-al-is* (зубний);

3) складні терміни, створені шляхом складання двох чи кількох основ, поєднаних безпосередньо чи з допомогою з'єднувальних голосників (*pteryg-o-spinalis* — крилоподібно-остистий, *front-o-zygomaticus* — лобновиличний, *zygomatic-o-maxillaris* — виличноверхньощелепний).

Двослівні терміни складаються з іменника, що виражає загальну називу, та означення (узгодженого чи неузгодженого), яке ставиться після загального терміна: *tunica mucosa* — слизова оболонка, *lobus inferior* — нижня частка, *cogōna dentis* — коронка зуба, *areph ruītōnis* — верхівка легені.

Три- і багатослівні терміни складаються з іменника, що виражає загальну називу, та означень, узгоджених чи неузгоджених. В анатомічній та гістологічній терміносистемах поширені змішані конструкції. У такому разі узгоджене означення частіше стоїть перед неузгодженим: *cogris adiposum buccae* — жирове тіло щоки, *plica longitudinālis duodēni* — поздовжня складка дванадцятипалої кишки, але *frenulum labii superiōris* — вуздечка верхньої губи, *curvatura ventriculi minor* — мала кривизна шлунка.

N. B. У фармацевтичній та клінічній термінологіях неузгоджене означення у більшості випадків стоїть перед узгодженим: *tinctura Valerianaæ aetherea* — ефірна настоянка валеріані, *syndrōmum abstinentiae acūtae* — синдром гострої абстиненції (хворобливі явища, пов'язані з раптовим припиненням вживання лікарських препаратів, наркотичних засобів, алкоголю, що супроводжуються серцевиттям, тремтінням, бл�ванням та ін.).

Якщо іменник має кілька означень, то вони ставляться за важливістю

визначення об'єкта. Означення, що вказує на форму (*rotundus*, *ovalis*, *quadratus* та ін.), на величину (*magnus*, *major*, *minor* та ін.), на колір (*flavus*, *griseus* та ін.), що визначають розміщення (*dexter*, *sinister*, *superior*, *inferior*, *lateralis* та ін.), як правило, ставиться на останньому місці. Переклад з латинської мови на українську в такій конструкції здійснюється від кінця багатослівного найменування. Наприклад: *Arcus dentalis superior* — верхня зубна дуга; *arteriae ciliares posteriores longae* — довгі задні війкові артерії; *rami auriculares anteriores* — передні вушні гілки.

У багатослівних термінах може бути два іменники, кожен з них із своїми означеннями (узгодженим чи неузгодженим):

bursa subtendinea musculi latissimi dorsi — підсухожильна сумка найширшого м'яза спини;

septum intermusculare anterius cruris — передня міжм'язова перетинка гомілки;

apex cartilagineus arytenoideae — верхівка черпалкуватого хряща.

Якщо дво- чи багатослівний термін складається з іменників (неузгоджене означення), то порядок слів у латинській і українській мовах однаковий. Наприклад: *canalis radicus dentis* — канал кореня зуба; *foramen apicis dentis* — отвір верхівки зуба.

Вправа 1

Перекладіть терміни, визначте граматичні категорії іменників та притметників. Зразок виконання:

1) *angulus sterni* — кут груднини;

angulus, i m — іменник другої відміни Nom. sg.; *sternum, i n* — іменник другої відміни Gen. sg.

2) *musculi interossei palmares* — долонні міжкісткові м'язи;

musculus, i m — іменник другої відміни Nom. pl.; *interosseus, a, um* — притметник першої групи другої відміни Nom. pl., *palmaris, e* — притметник третьої відміни другої підгрупи Nom. pl.

I. 1. *Sulcus sinus sigmoidei*. 2. *Sutura calvariae*. 3. *Nervus petrosus minor*.
4. *Linea aspera femoris*. 5. *Cartilago triangularis nasi*. 6. *Vasa auris internae*.
7. *Meatus nasi communis*. 8. *Processus coronoideus*. 9. *Apertura piriformis*.
10. *Facies costalis anterior*. 11. *Labium internum*. 12. *Pelvis major*. 13. *Fovea capitis femoris*. 14. *Discus nervi optici*. 15. *Membrana intercostalis interna*.
16. *Foramen venae cavae*. 17. *Atrium dextrum*. 18. *Basis cordis*. 19. *Ostium trunci pulmonalis*. 20. *Sinus venarum cavarum*. 21. *Valvula foraminis ovalis*.
22. *Arteria pulmonalis sinistra*. 23. *Ramus posterior ascendens*. 24. *Arteria alveolaris superior*. 25. *Venae inferiores cerebelli*. 26. *Spina nasalis posterior*.
27. *Nervus accessorius*. 28. *Ligamentum longitudinale anterius*. 29. *Vesica urinaria*.

II. 1. *Papillae filiformes linguae*. 2. *Foramen apicis dentis*. 3. *Nervus palatinus major*. 4. *Corpus mandibulae*. 5. *Protuberantia mentalis*. 6. *Pars alveolaris*. 7. *Foramen mandibulae*. 8. *Os hyoideum*. 9. *Arcus zygomaticus*.
10. *Sutura palatina transversa*. 11. *Apex dentis*. 12. *Radix dentis*. 13. *Foramen*

caecum linguae. 14. Palatum durum. 15. Palatum molle. 16. Frenulum labii superiores.

III. 1. Spina angularis alae majoris ossis occipitalis. 2. Arcus tendineus fasciae pelvis. 3. Cornu posterius substantiae griseae medullae spinalis. 4. Incisura clavicularis manubrii sterni. 5. Margo sagittalis ossis parietalis. 6. Bulbus inferior vena iugularis internae. 7. Cornua inferius et superius cartilaginis thyreoideae. 8. Vena obliqua atrii sinistri. 9. Tuberculum anterius thalami opticci. 10. Striae transversae corporis callosi. 11. Bursa subtendinea musculi tricipitis brachii. 12. Fovea costalis processus transversi. 13. Musculus levator labii superiores alaeque nasi. 14. Rami cardiaci cervicales superiores. 15. Tunica mucosa cavitas tympani.

Вправа 2

Перекладіть латинською мовою:

I. 1. Тіло хребця. 2. Борозна спинномозкового нерва. 3. Верхівка крижової кістки. 4. Головка ребра. 5. Кут груднини. 6. Клиноподібна пазуха. 7. Ость клиноподібної кістки. 8. Борозна слухової труби. 9. Гребінь великого горбка. 10. Зовнішня труба. 11. Малий таз. 12. Шийка стегна. 13. Горбистість великогомілкової кістки. 14. Різцеві отвори. 15. Артеріальні борозни. 16. Трапеціоподібна лінія. 17. Шви черепа. 18. Нижня кінцівка. 19. Кульшовий суглоб. 20. Поперечний м'яз грудної клітки. 21. Правий (лівий) шлуночок серця. 22. Нижня барабанна артерія. 23. Жовчний міхур. 24. Передня крижовокуприкова зв'язка.

II. 1. Вилична кістка. 2. Щелепнопід'язикова гілка. 3. Вирізка нижньої щелепи. 4. Серединний піднебінний шов. 5. Альвеолярна частина. 6. Зв'язка верхівки зуба. 7. Зубні гілки. 8. Вузечка нижньої губи. 9. Канал кореня зуба. 10. Малі піднебінні артерії. 11. Тіло верхньої щелепи. 12. Вінцевий відросток. 13. Коса лінія.

III. 1. Реберна ямка поперечного відростка. 2. Суглобова поверхня горбка ребра. 3. Передня поверхня кам'янистої частини (піраміди). 4. Борозна середньої скроневої артерії. 5. Суглоби пояса верхньої кінцівки. 6. Клапан нижньої порожнистої вени. 7. Передня та задня дуги первого шийного хребця. 8. Медіальний виступ ромбоподібної ямки. 9. Решітчаста пластинка решітчастої кістки. 10. Крилоподібний відросток клиноподібної кістки. 11. Овальна ямка широкої фасції стегна. 12. Яремні вирізки потиличної кістки. 13. Передня глибока скронева артерія. 14. Вузол колінця лицьового нерва. 15. Слизова оболонка жовчного міхура.

МОРФОЛОГІЯ

§ 14. ЧАСТИНИ МОВИ

Частини мови поділяються на змінні, які відмінюються, і незмінні, тобто невідмінювані.

Змінні частини мови

1. Іменник — nomen substantivum.
2. Прикметник — nomen adiectivum.
3. Числівник — nomen numerale.
4. Займенник — pronomen.
5. Дієслово — verbum.

Незмінні частини мови

1. Прислівник — adverbium.
2. Прийменник — praepositio.
3. Сполучник — coniunctio.
4. Вигук — interictio.
5. Частка — particula.

N.B. У назвах іменника, прикметника і числівника (імена) слово *nomen* може випускатися.

§ 15. ПЕРША ВІДМІНА ІМЕННИКІВ (DECLINATIO PRIMA)

До першої відміни належать іменники жіночого роду, які в родовому відмінку однини закінчуються на -ae, а в називному відмінку однини — на -a (vertebra, ae f — хребець, columna, ae f — стовп, planta, ae f — рослина, aqua, ae f — вода).

До першої відміни належать деякі іменники чоловічого роду за значенням (найменування професій та осіб чоловічої статі): collēga, ae m — колега, oculista, ae m — окуліст, pharmacopōla, ae m — фармацевт, nauta, ae m — моряк, poëta, ae m — поет та ін. Іменники жіночого і чоловічого роду відмінюються за одним зразком.

Загальне правило відмінювання: до основи додаються відмінкові закінчення.

Відмінкові закінчення іменників першої відміни

Singularis Pluralis

Nom.	-ā	-ae
Gen.	-ae	-ārum
Dat.	-ae	-is
Acc.	-am	-as
Abl.	-ā	-is

Зразок відмінювання

clavicula, ae f

Singularis Pluralis

Nom. claviculā	clavicul-ae
Gen. clavicul-ae	clavicul-ārum
Dat. clavicul-ae	clavicul-is
Acc. clavicul-am	clavicul-as
Abl. clavicul-ā	clavicul-is

N.B. 1. Abl sg. -ā (довге) на відміні від -ā (короткого) в Nom. sg.

2. Прикметники жіночого роду першої групи (на -a) відмінюються так само, як іменники першої відміни.

Зразок відмінювання

planta medicata — лікарська рослина

Singularis

Nom. plantā medicatā	plant-ae medicat-ae
Gen. plant-ae medicat-ae	plant-ārum medicat-ārum
Dat. plant-ae medicat-ae	plant-is medicat-is
Acc. plant-am medicat-am	plant-as medicat-as
Abl. plant-ā medicat-ā	plant-is medicat-is

Pluralis

N.B. 1. Деякі іменники першої відміни залежно від числа (однина чи множина) мають різні значення. Так, aqua, ae f — вода, aquae, aquārum — води, мінеральні джерела, littéra, ae f — літера, буква, littérae, ārum f — література, наука.

2. Деякі іменники першої відміни вживаються тільки у множині. Наприклад: aphthae, ārum f — афти, виразки рота; secundinae, ārum f — плацента, послід, дитяче місце.

3. Певна кількість латинських іменників першої відміни перейшла в українську мову без зміни фонетичної та морфологічної форм: культура, натура, структура, мензура та ін.

Разом із словами в нові мови увійшли й суфікси -tura, -sura.

§ 16. ГРЕЦЬКІ ІМЕННИКИ ПЕРШОЇ ВІДМІНИ

До першої відміні належать грецькі іменники:

а) жіночого роду, які в називному відмінку однини закінчуються на -е, а в родовому відмінку однини — на -es. Наприклад: systôle, es f — систола; diastole, es f — діастола; aloë, es f — сабур, аloe; phlegmōne, es f — флегмона, запалення підшкірної основи; chole, es f — жовч; syncōpe, es f — непрітомність та ін;

б) чоловічого роду, які в називному відмінку однини закінчуються на -es, а в родовому відмінку однини — на -ae. Наприклад: ascites, ae m — черевна водянка; diabētes, ae m — діабет.

Зразок відмінювання

phlegmone, es f

Singularis	Pluralis
Nom. phlegmon-e	phlegmon-ae
Gen. phlegmon-es	phlegmon-ārum
Dat. phlegmon-ae	phlegmon-is
Acc. phlegmon-en	phlegmon-as
Abl. phlegmon-e (a)	phlegmon-is
ascites, ae m	
Nom. ascit-es	ascit-ae
Gen. ascit-ae	ascit-arum
Dat. ascit-ae	ascit-is
Acc. ascit-en (am)	ascit-as
Abl. ascit-e (a)	ascit-is

Зверніть увагу на те, що іменники чоловічого і жіночого роду у деяких відмінках однини зберегли грецькі закінчення, а у всіх відмінках множини прийняли латинські.

§ 17. ВІДМІНЮВАННЯ КОНСТРУКЦІЙ “Неузгоджене означення”

Зразок відмінювання

tinctura Valerianaе — настоянка валеріані

Singularis	Pluralis
Nom. tinctur-ă Valerianaе	tincturae Valerianaе
Gen. tinctur-ae Valerianaе	tinctur-ārum Valerianaе
Dat. tinctur-ae Valerianaе	tinctur-is Valerianaе
Acc. tinctur-am Valerianaе	tinctur-as Valerianaе
Abl. tinctur-ă Valerianaе	tinctur-is Valerianaе

За таким зразком відмінюються й інші сполучення, як от: *columna vertebrarum*, *massa pilularum* та ін.

Зразок відмінювання трислівного терміна, створеного за конструкцією "Неузгоджене означення".

Aqua Amygdalārum amarārum — вода гірких мигдалів

Singularis

Pluralis

Nom. *aqu-ā Amygdalārum amarārum*

Gen. *aqu-ae Amygdalarum amararum*

Dat. *aqu-ae Amygdalarum amararum*

Acc. *aqu-am Amygdalarum amararum*

Abl. *aqu-ā Amygdalarum amararum*

aqu-ae Amygdalārum amarārum

aqu-ārum Amygdalārum amarārum

aqu-is Amygdalarum amararum

aqu-as Amygdalarum amararum

aqu-is Amygdalarum amararum

§ 18. СЛОВОТВІР

Найуживаніші суфікси іменників першої відміни (разом із закінченням):

1) -sūra, -tūra означають дію або наслідок її. Наприклад: *fractura*, ae f — перелом (від дієслова *frango*, єре — ламати, дробити); *cultura*, ae f — культура (від дієслова *colo*, єре — піклуватися, обробляти);

2) -antia, -entia, -ia означають якість, стан. Наприклад: *scientia*, ae f — знання, наука (від дієслова *scio*, *scire* — знати); *substantia*, ae f — речовина (від *substo*, єре — існувати, бути в наявності);

3) -īna вказує на заняття, мистецтво, конкретну назву. Наприклад: *medicina*, ae f — медицина, ae f (від *medicus*, i m — лікар); *vaccina* (від *vacca*, ae f — корова); *angina*, ae f — ангіна (від *ango*, єре — душити, стискати);

4) -bra вказує на знаряддя, інструмент, орган тіла. Наприклад: *vertebra*, ae f — хребець (від *verto*, єре — повертати);

5) -būla означає знаряддя праці або орган тіла. Наприклад: *mandibula*, ae f — нижня щелепа (від *mando*, єре — жувати); *subula*, ae f — шило (від *suo*, єре — шити, скріплювати);

6) -ūla, -cīla, -bla мають зменшувальне значення. Наприклад: *auricula*, ae f — вушна раковина (від *auris*, is f — вухо); *cellula*, ae f — клітинка (від *cella*, ae f — комора, кімната, клітина); *febricula*, ae f — слабка лихоманка (від *febris*, is f — лихоманка); *foveola*, ae f — ямка (від *fovea*, ae f — яма).

§ 19. ДОПОМОЖНЕ ДІЄСЛОВО ESSE (бути)

Теперішній час дійсного способу (Praesens indicativi)

Singularis

Pluralis

1 особа *sum* (я) є

sumus — (ми) є

2 особа *es* (ти) є

estis — (ви) є

3 особа *est* (він, вона, воно) є

sunt — (вони) є

N.B. 1. При відмінюванні латинських дієслів особові займенники не вживаються: *curāmus* — ми лікуємо; *auscultant aegrōtam* — вони вислуховують хвору. Іхню роль виконують особові закінчення.

2. Дієслово *esse* може виконувати функцію зв'язки. При перекладі такого речення українською мовою воно, як правило, випускається. Наприклад: *Convallaria planta medicāta est* — конвалія — лікарська рослина; *Claviculae, scapulae, vertebrae ossa sunt* — ключиці, лопатки, хребці — кістки.

Якщо *esse* виступає в ролі простого присудка, то перекладається такими словами: розташовується, міститься та ін. Наприклад: *Cor in cavo thoracis est* — серце міститься в грудній порожнині.

§ 20. ПОРЯДОК СЛІВ У РЕЧЕННІ

У латинському реченні порядок слів такий: на першому місці стоїть підмет (*subjectum*), в кінці речення — присудок (*praedicatum*), додаток (*objectum*) — перед присудком, означення (*attributum*) — після означуваного слова. Такий порядок слів називається граматичним. *Pharmacopōla tincturas ex herbis et gemmis plantārum variārum parat* — фармацевт готує настоянки із трав і бруньок різних рослин.

Є ще риторичний порядок слів, за якого на перше місце ставиться те слово, на яке слід звернути особливу увагу, яке слід виділити серед інших. *Tincturas pharmacopola parat* — настоянки (а не якісь інші лікарські форми) фармацевт готує.

§ 21. ПРИЙМЕННИК (PRAEPOSITION)

У латинській мові прийменники керують двома відмінками: *Accusativus* чи *Ablativus*.

Ad (Acc.) для, до, в, при

per (Acc) через, протягом

e, ex (Abl.) з, із

(*e* — перед наступним приголосним, *ex* — перед голосним звуком)

de (Abl.) про, за, з

ad dysenteriam — при дизентерії

per venas — через вени

e pulpa — із пульпі (із м'якуша)

ex apertura — з отвору

de diaeta — про дієту

Прийменники *in* (в, на), *sub* (під) керують двома відмінками — *Acc.* і *Abl.* (залежно від запитання). У разі запитання куди?, в що? ставиться *Acc.*: *in cavernam* — у каверну; *in concham* — у раковину; *sub coronam* — під коронку. У разі запитання де?, в чому? — *Abl.*: *in cavernā* — у каверні; *in conchā* — у раковині, *sub coronā* — під коронкою.

Щоб перекласти речення з такою структурою з латинської мови на українську, слід визначити відмінок іменника, і залежно від відмінка поставити запитання й дати на нього відповідь. Наприклад: *Sub linguam* (*Acc.*) — куди? — під язик; *Sub linguā* (*Abl.*) — де? — під язиком.

Вправа 1

Провідміняйте у singularis та pluralis.

I. 1. *Lamina externa* — зовнішня пластинка. 2. *Fossa incisiva* — різцева ямка. 3. *Lingula mandibulae* — яичок нижньої щелепи. 4. *Aqua Menthae* — вода м'яти (м'ятна вода). 5. *Sutura palatina mediana* — серединний піднебінний шов.

II. 1. *Aloë, es f* — алое, сабур. 2. *Rhaphe chirurgica* — хірургічний шов. 3. *Diabētes, ae m* — діабет.

Вправа 2

Виділіть суфікси, поясніть їхнє значення:

foveola, tinctura, mixtura, clavicula, lingula, vesicula, arteriola, pilula, sutura, natura, fractura, fissura, uvula, glandula, medicina, ossicula, auricula, colatura, apertura, commissura.

Вправа 3

Утворіть іменники першої відміни за допомогою суфіксів:

1) -ol -a; -il -a; -cul -a;

lingua, ae f — яzik, *vena, ae f* — вена; *forma, ae f* — форма; *cutis, is f* — шкіра; *vesica, ae f* — міхур; *pars, partis f* — частина;

. 2) -sūra, -tūra;

aperio, aperui, apertum, ire — відчиняти; *tingo, tinxi tinctum, ēre* — фарбувати; *contrāho, contraxi, contractum, ēre* — стягувати; *appareo, apparui, apparitum, ēre* — з'являтися, виявлятися; *frango, fregi, fractum, ēre* — ламати; *signo, signāvi, signātum, ēre* — позначати;

3) -antia; -entia; -ia;

ignoro, ēre — не знати, не вміти; *differō, differre* — відрізняти, виокремлювати; *diligo, ēre* — шанувати, старатися; *elōquor, elōqui* — вимовляти, виражати; *experior, experiri* — досліджувати; *patior, pati, 3* — терпіти, зносити; *insānus, a, um* — божевільний, нездоровий; *indefinitus (definitus), a, um* — невизначений (визначений).

Вправа 4

Перекладіть терміни, вкажіть словникову форму:

1) *ala parva*; 2) *ampulla tubae uterinae*; 3) *tonsilla palatīna*; 4) *apertura thoracis superior et inferior*; 5) *tunīca conjunctīva*; 6) *vagina fibrōsa*; 7) *substantia compacta et substantia spongīsa*; 8) *fissura transversa cerebri*; 9) *linea mylohyoidea mandibulae*; 10) *bursa mucosa*; 11) *plicae sigmoideae*; 12) *linea aspēra*; 13) *hernia diaphragmātica*; 14) *fascia cibrōsa*; 15) *rima palpebrārum*; 16) *lamīnae elasticae corneae anterior et posterior*; 17) *spina ischiadīca*; 18) *fossa canīna*; 19) *commissura alba*; 20) *tuba auditīva*; 21) *arteria coronaria dextra*; 22) *fibrae arcuātae cerebri*; 23) *incisura cardiāca*; 24) *cellulae mastoideae*; 25) *membrana decidua*; 26) *arteria profunda*; 27) *crista interossea*; 28) *vena cava inferior (superior)*; 29) *bursa subcutanea calcanea*; 30) *glandulae thyroideac*

accessoriae; 31) arteria coronaria dextra; 32) tunica mucosa linguae; 33) plicae tunicae mucosae vesicae felleae; 34) vertebrae coccygeae; 35) clavicula dextra, sinistra; 36) vena profunda linguae; 37) sutura lambdoidea, 38) incisura fibulae.

Вправа 5

Перекладіть латинською мовою:

I. 1. Вирізка крилоподібна, соскоподібна, міжчерпакувата. 2. Передня та задня продірjavлена пластиинка. 3. Безіменна лінія. 4. Грудний хребець. 5. Гусача сумка. 6. Поперечні лінії. 7. Маткова труба. 8. Довгастий мозок. 9. Язичок нижньої щелепи. 10. Перелом лопатки, ключиці, хребців. 11. Шов лускатий, решітчастий, справжній, несправжній, зубчастий, різцевий, поперечний, лямбдоподібний. 12. Оболонка слизова, фіброзна, підсерозна, підслизова. 13. Залоза потогінна, піднебінна. 14. Артерія дугоподібна, сигмоподібна, сонна. 15. Кісткова ампута. 16. Безіменні (анонімні) вени ліва та права. 17. Серединна щілина. 18. Велика барабанна ость. 19. Сіра речовина. 20. Повіка нижня, верхня.

II. 1. Краплі настоянки арніки. 2. Капсули та облатки. 3. Трава лікарська. 4. Жовтий віск. 5. Пілпольна маса (маса пілполь). 6. Дистильована вода. 7. Суха трава. 8. Настоянка календули. 9. Таблетки валеріани. 10. Спиртова настоянка. 11. Парафінований папір. 12. Мигдальна вода.

III. 1. Під язиком, під яzik. 2. У парафінованому, у навоскованому папері. 3. З (разом з) товаришем. 4. Між хребцями. 5. З клітин. 6. У воду, у воді. 7. На зовнішній пластиинці. 8. На нижній щелепі, на верхній щелепі. 9. Через артерії. 10. При ангіні. 11. Після кровотечі.

Вправа 6

Перекладіть речення:

I. 1. Est tela conjunctiva, elastica, submucosa, subserosa etc. 2. Substantia costarum verarum et spuriarum dura est. 3. Fractura tibiae seu fibulae periculosa non est. 4. Costae verae et spuriae sunt. 5. Linea mylohyoidea in mandibula locata est. 6. Ala cinerea in fossa rhomboidea sita est. 7. Suturae variae sunt. 8. Forma suturarum est: sutura dentata, sutura squamosa, sutura incisiva, sutura lambdoidea, sutura mediiana, sutura plana, sutura serrata, sutura transversa. 9. Vertebrae, claviculae, scapulae, tibia, fibula, maxilla, mandibula etc. ossa (кістки) sunt. 10. In scapula est spina. 11. Vertebrae columnam vertebrarum formant. 12. Substantia spongiosa ossium (кісток) diploë nominatur.

II. 1. Studiosa sum. 2. Puella aegrota est. 3. Charta alba est. 4. Diaeta severa saepe necessaria est. 5. Multae herbae et baccae in silvis sunt. 6. Rosae flavae pulchrae sunt. 7. In officina tela est. 8. Chamomilla, Ephedra, Convallaria, Mentha, Utrica, Salvia, Althaea plantae medicatae sunt. 9. Aqua in olla est. 10. Tinctura Calendulae semper necessaria est. 11. In apothecā mixturae, tincturae, guttae, tabulettae, oblatæ, pilulae sunt. 12. Tinctura Valerianae in lagoena nigra est. 13. In officina est succus Kalanchoës. 14. Chole medicata conservata. 15. Diabetes mellitus. 16. Aloë pulverata.

III. 1. Lingua Latina lingua antiqua est. 2. In via est in medicina via sine lingua Latina. 3. Scientia potentia est. 4. In terra vita est. 5. Experientia est optima magistra.

Вправа 7

Перекладіть речення латинською мовою:

1. Студентка хвора (e).
2. Форма швів різноманітна (e).
3. У аптекі є парафінований та вощений папір.
4. Лікарські рослини дуже численні.
5. Перелом ключиці не є небезпечним.
6. Існують ребра справжні та несправжні.
7. Хворій необхідна настоянка валеріани або таблетки валеріани.
8. У нервових клітинах є сіра речовина.
9. Є термінологія анатомічна, клінічна та фармацевтична.
10. Латинська мова необхідна у медицині.

Вправа 8

Запам'ятайте латинські вислови:

- 1) *ex gratia* — з ласки;
- 2) *ad litteram* — буквально;
- 3) *pro forma* — задля видимості;
- 4) *terra incognita* — невідома земля (щось незрозуміле, незагненіє);
- 5) *ad notam* — до відома;
- 6) *mea culpa* — з моєї вини;
- 7) *a linea* — з нового рядка;
- 8) *ex cathedra* — з кафедри (особливо авторитетно, незаперечно);
- 9) *in memoriam* — на пам'ять;
- 10) *sine macula et ruga* — без плями та рисочки (бездоганно).

§ 22. ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ ПРО ДІЄСЛОВО

У латинській мові дієслова мають:

два числа — *singularis* (одніна), *pluralis* (множина);

три особи: *persona prima* — перша особа;

persona secunda — друга особа;

persona tertia — третя особа;

три способи: *modus indicativus* — дійсний спосіб;

modus coniunctivus — умовний спосіб;

modus imperativus — наказовий спосіб;

два стани: *genus activum* — активний стан;

genus passivum — пасивний стан;

шість часів: *tempus praesens* — теперішній час (інші часи програмою

з латинської мови не передбачені);

неозначенну форму — *infinitivus*.

§ 23. ДІЄВІДМІНИ (CONJUGATIONES)

Дієслова поділяються на чотири дієвідміни.

Неозначена форма дієслів закінчується на *-re*: *palpare* — промацувати, *docere* — навчати, *solvare* — розчиняти, *nutrire* — годувати.

Дієвідміна може визначатися:

а) за неозначененою формою.

Дієслова, що закінчуються в інфінітиві на

-āge, належать до першої дієвідміни (*sanāre* — оздоровляти, *auscultāre* — вислуховувати), на

-ēre — до другої дієвідміни (*miscēre* — змішувати, *habēre* — мати), на

-ēre — до третьої дієвідміни (*vivēre* — жити, *tegēre* — покривати), на

-īre — до четвертої дієвідміни (*nutrīre* — годувати, *audīre* — слухати);

б) за закінченням основи теперішнього часу. Основу дієслів першої, другої та четвертої дієвідмін визначають шляхом відкидання -ge від неозначененої форми, в третій дієвідміні для визначення основи відкидається -ēre.

Неозначена форма	Основа	Закінчення основи	Дієвідміна
<i>signā-re</i> — позначати	<i>signa-</i>	-ā-	I
<i>studē-re</i> — старанно працювати, вчитися	<i>stude-</i>	-ē-	II
<i>divid-ēre</i>	<i>divid-</i>	приголосний,	III
<i>dilu-ēre</i>	<i>dilu-</i>	рідко -i-	
<i>audīre</i> — слухати	<i>audi-</i>	-ī-	IV

Зверніть увагу на “ē” — (довге, наголошене) у другій дієвідміні — *docēre* та “ē” (коротке, ненаголошене) у третій дієвідміні — *vivēre*.

§ 24. ПРАВИЛО ЗАПИСУ ДІЕСЛІВ У СЛОВНИК

Дієслова записуються у словник у чотирьох основних формах.

1. Перша особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану, вона закінчується на -o (*sano* — я оздоровлюю, *audio* — я слухаю).

2. Перша особа однини минулого часу доконаного виду закінчується на -i (*sanāvi* — я оздоровив, *audīvi* — я вислухав).

3. Супін (*supīnum*) віддієслівний іменник, який закінчується на -um (*sanatum* — щоб оздоровити, *auditum* — щоб вислухати).

4. Неозначена форма дієслова теперішнього часу активного стану (*sanāre* — оздоровляти, *audīre* — слухати).

Дієслова у словник записуються у скороченій формі, а читаються і зачучаються у повній формі.

Зразок :

palpo, āvi, ātum, āre — *palpo, palpāvi, palpātum, palpāre* — промащувати, пальпувати;

doleo, ui, iturus, ēre — *doleo, dolui, doliturus, doſere* — хворіти, страждати;

divido, visi, visum, ēre — *divido, divisi, divisum, dividere* — ділити, розділяти;

finio, ivi, itum, īre — *finio, finīvi, finitum, finire* — завершати, кінчати.

У складних випадках основні форми пишуться повністю:
do, dedi, datum, dāre — видавати, відпускати.

Діеслова у медичній термінологічній системі вживаються рідко, тому програма передбачає вивчення тих форм діеслова, які вживаються для оформлення рецептів та окремих речень і текстів медичного профілю. У зв'язку з цим діеслова в нашому курсі рекомендується запам'ятовувати і записувати в словник у двох формах:

1) у першій особі однини теперішнього часу активного стану (повністю);

2) у неозначеній формі скорочено (суфікс - ge і передуюча йому голосна).

Н а п р и к л а д :

steriliso, īre (sterilisare) — стерилізувати;

diluo, īre (diluere) — розбавляти.

§ 25. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ (IMPERATIVUS)

'Наказовий спосіб має форму другої особи однини і другої особи множини.

Друга особа однини утворюється шляхом відділення -ge від неозначеної форми діеслів усіх дієвідмін.

Друга особа множини наказового способу діеслів першої, другої і четвертої дієвідмін утворюється шляхом додавання до основи теперішнього часу закінчення -te, у третій дієвідміні між основою і закінченням (-te) ставиться з'єднувальна голосна -i- (коротке, ненаголошене).

Дієвідміна	Неозначена форма	Основа	Наказовий спосіб	
			Друга особа однини	Друга особа множини
Перша	<i>dāre</i>	<i>da-</i>	<i>da</i> — видай	<i>da-te</i> — видайте
Друга	<i>miscēre</i>	<i>misce-</i>	<i>misce</i> — змішай	<i>miscē-te</i> — змішайте
Третя	<i>dividēre</i>	<i>divid-</i>	<i>dividē</i> — поділи	<i>divid-i-te</i> — поділть
Четверта	<i>nutriēre</i>	<i>nutri-</i>	<i>nutri</i> — годуй	<i>nutri-i-te</i> — годуйте

N.B. 1. Друга особа однини діеслів наказового способу вживається під час оформлення рецептів.

2. Заперечна форма наказового способу однини утворюється шляхом додавання до неозначеної форми діеслова *noli* (не бажай) і *nolite* (не бажайте) для множини. Наприклад: *noli signare* — не позначай; *nolite signare* — не позначайте; *noli vertēre* — не перегортай; *nolite vertēre* — не перегортайте.

Вправа 1

Визначте основу дієслів та їх дієвидміну, зробіть переклад:

sumere, terere, filtrare, audire, dividere, auscultare, miscere, signare, repetere, adhibere, habere, vertere, formare, nocere, communicare, cingere, vocare, solvere, occupare, finire, distinguere, nutrire, tegere.

Вправа 2

Утворіть наказовий спосіб другої особи однини та множини, перекладіть:

dividere, nutritre, dare, repetere, vertere, miscere, recipere, signare, sterilisare, formare, palpare, auscultare, solvere, munire.

Вправа 3

Перекладіть українською мовою:

1. Misce. Da. Signa. Miscete. Date. Signate. 2. Ausculta aegrotas et praescribe medicamenta. 3. Attente palpate aegrotos. 4. Bene stude et labora. 5. Da tincturam in lagenā. 6. Da mixturam in vitro fusco. 7. Infunde solutio (розчин) in vitrum fuscum. 8. Vale. Valete. 9. Salve. Salvete. 10. Divide massam pilularum. 11. Forma pilulas. 12. Solve tabulettas. 13. Tene tabulettam sub lingua. 14. Sterilisate. 15. Repetite. 16. Audite magistrum. 17. Noli nocere. 18. Noli me tangere. 19. Recipe guttam unam (одну). 20. Adde. 21. Contunde.

Вправа 4

Перекладіть латинською мовою:

1. Візьми. 2. Повторіть. 3. Уважно слухайте вчительку. 4. Розчині таблетку у воді. 5. Сформуй пілюлі з пілюльної маси. 6. Будьте здорові. 7. Уважно аускультуйте, пальпуйте та перкутуйте хворих. 8. Змішайте настоянку валеріані з настоянкою конвалії. 9. Старанно вчіться. 10. Перегорни. 11. Добре працюйте. 12. Вивчайте латинську мову. 13. Профільтруй. 14. Прийми краплі настоянки м'яти. 15. Не нашкодь.

Вправа 5

Запам'ятайте латинські вирази:

1. Ausculta et perpende — слухай (що говорить інший) і зважуй. 2. Disce parvo esse contentus — вчись задовольнятись малим. 3. Ne cede malis — не занепадай духом у нещасті. 4. Vive et amicitias regum fuge — живи і уникай дружби з царями. 5. Divide et imperea — поділяй і владарюй (девіз римських імператорів, а також середньовічних колонізаторів).

§ 26. ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС ДІЙСНОГО СПОСОБУ АКТИВНОГО І ПАСИВНОГО СТАНУ (PRAESENS INDICATIVI ACTIVI ET PASSIVI)

Загальне правило відмінювання дієслів: до основи додаються особові закінчення.

Особові закінчення дійсного способу

	Activum	Passivum		
	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis
persona prima	-o	-mus	-or	-mur
persona secunda	-s	-tis	-ris	-mīni
persona tertia	-t	-nt	-tur	-ntur

Зразок відмінювання дієслів

Дієвідміна	Перша	Друга	Третя	Четверта
Неозначена форма	auscultāre	miscēre	dividēre	nutrīre
Основа дієслова	ausculta-	misce-	divid-	nutri-

Активний стан Singularis

ausculta+o=ausculo (я вислуховую)	misce-o	divid-o	nutri-o
ausculta-s (ти вислуховуєш)	misce-s	divid-i-s	nutri-s
ausculta-t (він, вона, воно вислуховує)	misce-t	divid-i-t	nutri-t

Pluralis

auscultā-mus (ми вислуховуємо)	misce-mus	divid-Y-mus	nutrī-mus
auscultā-tis (ви вислуховуєте)	misce-tis	divid-Y-tis	nutrī-tis
ausculta-nt (вони вислуховують)	misce-nt	divid-u-nt	nutri-u-nt

N. В. Дієслова при відмінюванні мають деякі особливості, характерні для певної дієвідміни і особи.

1. Перша дієвідміна. Закінчення основи -a- зливається з особовим закінченням -o- в один голосний о.

2. Третя дієвідміна. У другій і третій особі однини та у першій і другій особі множини між основою і закінченням ставиться з'єднувальна голосна -i-, а в третій особі множини -u-.

3. Четверта дієвідміна. У третій особі множини між основою і закінченням ставиться з'єднувальна голосна -u-.

Пасивний стан

Singularis

auscultā+or= auscultor (я вислуховуюсь мене вислуховують) auscultā-ris (ти вислуховуєшся тебе вислуховують) auscultā-tur (він, вона, воно вислуховується, його (її) вислуховують)	misce-or misce-ris misce-tur	divid-or divid-ě-ris divid-ě-tur	nutri-or nutri-ris nutri-tur
---	---	---	---

Pluralis

auscultā-mur (ми вислуховуємося, нас вислуховують) ausculta-mīni (ви вислуховуєтесь, вас вислуховують) ausculta-ntur (вони вислуховуються, їх вислуховують)	misce-mur misce-mīni misce-ntur	divid-ě-mur divid-i-mīni divid-u-ntur	nutri-mur nutri-mīni nutri-u-ntur
--	--	--	--

N.B. Особливості відмінювання дієслів у пасивному стані.

1. У першій особі однини першої дієвідміни закінчення основи теперішнього часу -а- зливається з голосною -о- особового закінчення -ог-, внаслідок чого отримуємо від sanare — sanog, від sigare — sigog.

2. У третій дієвідміні, крім першої особи однини, закінчення з'єднуються з основою за допомогою сполучних голосників:

-ě- (коротке) у другій особі однини;

-i- (коротке) у третій особі однини та у першій і другій особі множини;

-u- у третій особі множини.

Правило сполучених голосників для дієслівних форм:

-e- приєднується перед -г;

-i- приєднується перед -s, -t, -m;

-u- приєднується перед -n.

Вправа 1

Утворіть від форми першої особи неозначену форму діеслова:
 solvo, dignosco, valeo, palpo, verto, recipio, misceo, finio, formo, nomino, sano, monstro, habeo, conjungo, sumo, tego.

Вправа 2

Визначте особу і число дієслів:

audimus, sentit, debet, curat, nominant, misces, repetitis, format, sterilisamus,
vides, tegunt, curatis, nutriunt, sumit, distinguimus, student, sejungit.

Вправа 3

Перекладіть речення, зверніть увагу на вживання дієслів у активному та пасивному стані:

1. Cellulae telam formant — Tela cellulis formatur. 2. Costas veras et costas spurias distinguimus — Costae verae et costae spuriae distinguuntur. 3. Diaeta aegrotas sanat — Aegrotae diaeta sanantur. 4. Pharmacopola Camphoram tritam cum tincturā Valerianaē miscet — Camphora trita cum tinctura Valerianaē a pharmacopola miscetur. 5. Pharmaceuta aquam destillat — Aqua a pharmaceuta destillatur. 6. Puella mixturam sumit — Mixtura a puella sumitur. 7. Feminae plantas medicatas pro officinis colligunt — Plantae medicatae a feminis pro officinis colliguntur. 8. Studiosae linguam Latinam student — Lingua Latina a studiosis studetur. 9. Collēga herbas macerat — Herbae a collega macerantur.

Вправа 4

Перекладіть діеслова, утворіть третю особу однини та множини активного та пасивного стану: лікувати, називати, застосовувати, вивчати, вкривати, приймати, відрізняти, брати, закінчувати, слухати, мати, видавати, знати, бачити, оздоровляти, формувати.

Зразок виконання:

ділити — divido, ūre III; основа - divid -
activum — dividit (3p. sing.); dividunt (3 p. pl.);
passivum — dividitur (3 p. sing.); dividuntur (3 p. pl.).

Вправа 5

Прочитайте, зробіть граматичний розбір, перекладіть речення українською мовою:

I. 1. Lamina externa est stratum (шар) extnum substantiae osseae compactae. 2. Medulla ossea flava e telā adipōsa constat. 3. Scapula collum (шийку) scapulae, spinam scapulae, incisuram scapulae, fossam supraspinatam et infraspinatam habet. 4. Vertebrae, costae, scapulae, tibia, fibula atque maxilla et mandibula ossa (кістки) sunt. 5. Tela nervosa ex cellulis nervosis constat. 6. Scimus incisuras varias: incisuram scapulae, incisuram mandibulae, incisuram tympanicam, incisuram pterygoideam, incisuram cardiācam et ceteras. 7. Mandibula lingulam mandibulae habet. 8. Diploë est substantia spongiosa, quae (яка) inter lamīnam externam et laminam internam iacet.

II. 1. Puella bene se habet et bene dormit. 2. Aegrotis tabulettas, tinturas, mixturas quatasque praescribimus. 3. Capsulae amylaceae aliter oblatæ nominantur. 4. Aegrota guttas tinturae Valerianaē ante cenam sumit.

III. 1. Experientia docet. 2. Qui quaerit, reperit. 3. Non scholae, sed vitae discimus (Seneca). 4. Mala herba cito crescit. 5. Experientia est optima magistra. 6. Charta non erubescit. 7. In aqua scribis. 8. Pecunia non olet. 9. Quantum scimus, gutta est. 10. Dene dignoscitur, bene curatur. 11. Ne noceas, si juvare non potes. 12. Memoria tenere.

Прочитайте, перекладіть текст.

De vertebris

Vertebra Graece "spondylos" nominatur. Magistra de vertebris dicit. Magistra vertebras demonstrat, nos vertebras definimus. Sunt vertebrae coccygeae, thoracicae, lumbales, sacrales. Vertebram primam statim cognoscimus. Vertebra prima atlas vocatur. Vertebrae columnam vertebrarum formant. Fracturas vertebrarum in clinicis diu curant.

Вправа 6

Перекладіть латинською мовою:

1. Кісткова речовина поділяється на губчасту та щільну. 2. Перелом ребер лікують у клініці. 3. Грудні хребці сполучаються з ребрами. 4. Нервова тканина складається із нервових клітин. 5. Фасції поділяються на власне фасції та підшкірні фасції. 6. Ознаки анемії добре діагностуються. 7. Язык вкритий слизовою оболонкою. 8. Лікар вислуховує, пальпуета та перкутує хвору. 9. Лопатка має надостну та підостну ямки. 10. Губчаста речовина кісток називається диплое (Nom.).

§ 27. ГРАМАТИЧНИЙ АНАЛІЗ

ПРАВИЛА ПЕРЕКЛАДУ

Для правильного перекладу речення чи окремої фрази слід визначити присудок і підмет, узгоджене і неузгоджене означення, словникову форму кожної змінної частини мови, а також усі граматичні категорії. Для іменників — це рід, відміна, а також число і відмінок у реченні, для дієслів — дієвідміна, особа, число, час, спосіб, стан.

Зразок граматичного аналізу

Medicus in clinica feminam aegrotam attente auscultat.

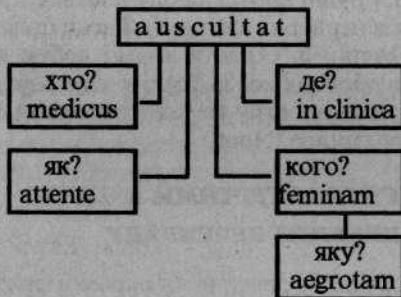
medicus	— словникова форма medicus, i m — лікар, іменник другої відміни, називний відмінок однини;
in	— прийменник, незмінна частина мови, перекладається як в, відповідає на запитання де? (в клініці), тому керує Ablativus;
clinica	— словникова форма clinica, ae f — клініка, іменник першої відміни, Ablativus singularis;
feminam	— словникова форма femina, ae f — жінка, іменник першої відміни, Accusativus singularis;
aegrotam	— словникова форма aegrotus, a, um — хворий, a, e, прик-

- метник першої групи, першої-другої відміни, узгоджений з іменником *feminam*; в реченні, як і іменник, у *Acc.sing*;
- attente — прислівник, незмінна частина мови, перекладається “уважно”;
 - auscultat — словниковая форма *ausculto*, āre — вислуховувати, діеслово першої дієвідміни, третя особа однини теперішнього часу дійсного способу активного стану.

Порядок слів у латинській мові, як і в українській, вільний, тому слово, що стоїть у реченні на першому місці, не завжди буває підметом. Якщо ж підметом є особовий займенник, то він взагалі не виражається окремим словом, а його значення втілене в особовому закінченні діеслова. Наприклад: *curo* — я лікую, *cura-nt* — вони лікують.

Враховуючи ці особливості, переклад речення слід починати з діеслова, тому що саме воно (діеслово) безпомилково вказує на особу і число підмета.

Наведене вище речення можна схематично зобразити так:

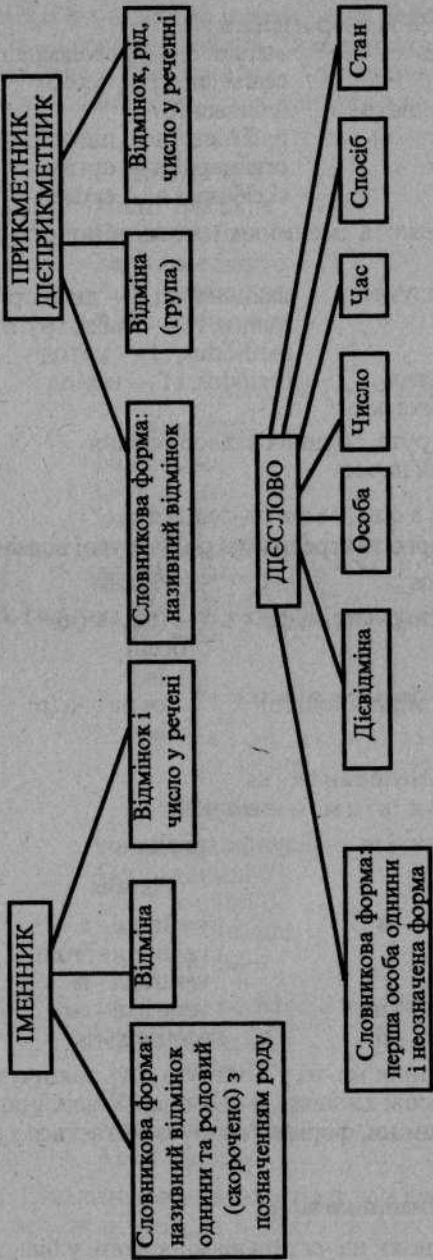
Таким чином, речення слід перекласти так: лікар у клініці уважно вислуховує хвору жінку.

Розібране тут речення є прикладом прямого порядку слів, розповідного речення, емоційно нейтрального. До таких належать окремі речення і зв'язані тексти медичного профілю (див. схему на стор. 61).

§ 28. ДРУГА ВІДМІНА ІМЕННИКІВ (DECLINATIO SECUNDA)

До другої відміни належать іменники чоловічого і середнього роду, які в родовому відмінку однини закінчуються на **-i**. В називному відмінку однини іменники чоловічого роду закінчуються на **-us**, **-eg** і один іменник на **-ir** (*vir*, *viri* — чоловік, вчений муж), іменники середнього роду — на **-um**, а також грецькі іменники на **-on**.

СХЕМА ГРАМАТИЧНОГО АНАЛІЗУ

Наприклад:

digitus, i m — палець	atrium, i n — передсердя
oculus, i m — око	cerebrum, i n — мозок
paediatre, tri m — педіатр	(головний)
cancer, cri m — рак	palatum, i n — піднебіння
puer, i m — хлопчик	organon, i n — орган
	skelet, i n — скелет

До другої відміни належать іменники на *-us* жіночого роду, за винятком:

alvus, i f — живіт, шлунок	diameter, tri f — діаметр
atomus, i f — атом	humus, i f — земля, ґрунт
bolus, i f — глина	methodus, i f — метод
crystallus, i f — кристал	periodus, i f — період

а також середнього роду за винятком:

virus, i n — вірус, отрута, збудник захворювання
vulgaris, i n — простий народ

Відмінкові закінчення іменників чоловічого та середнього роду другої відміни

	Singularis	Pluralis
Nom.	<i>-us, er</i> (m), <i>-um, on</i> (n)	<i>-i</i> (m), <i>-a</i> (n)
Gen.	<i>-i</i>	<i>-orum</i>
Dat.	<i>-o</i>	<i>-is</i>
Acc.	<i>-um</i> (m), як Nom (n)	<i>-os</i> (m), <i>-a</i> (n)
Abl.	<i>-o</i>	<i>-is</i>

Іменники на *-us*

Зразок відмінювання

ventriculus, i m — шлунок, шлуночок

	Singularis	Pluralis
Nom.	ventricul -us	ventricul - i
Gen.	ventricul - i	ventricul - orum
Dat.	ventricul - o	ventricul - is
Acc.	ventricul - um	ventricul - os
Abl.	ventricul - o	ventricul - is

N.B. Іменники другої відміни на *-us* у Vocabularius sing. закінчуються на *-e* (порівняйте в українській мові хлопець — хлопче). У всіх інших іменників, незалежно від роду і відміни, форма Vocabularius збігається з формою Nominativus.

Іменники на *-er*

Слід зауважити, що іменники на *-er* при відмінюванні у більшості випадків втрачають *-e* (випадче *-e-*), яке в основі не зберігається, наприклад:

cancer, cancri m — основа cancr-; aeger, aegri m — основа aegr-; paediatre, paediatri m — основа paediatr-. Таке явище спостерігається і в українській мові: вітер, вітру. Зберігають е- (-е- основне) у всіх відмінках такі слова puer, i m (хлопчик), liberi, liberōrum (діти) та ін.

paediatre, tri, m (-e- випаднє)

Singularis

Nom.	paediatre
Gen.	paediatr-i
Dat.	paediatr-o
Acc.	paediatr-um
Abl.	paediatr-o

Pluralis

paediatr-i
paediatr-ōrum
paediatr-is
paediatr-os
paediatr-is

puer, i m (-e- основне)

Singularis

Nom.	puer
Gen.	puer-i
Dat.	puer-o
Acc.	puer-um
Abl.	puer-o

Pluralis

puer- i
puer-ōrum
puer-is
puer-os
puer-is

N.B. Іменник vir, i m відмінюється за зразком іменників чоловічого роду.

Іменники середнього роду

**Зразок відмінювання
capitūlum, i n — головка**

Singularis

Nom.	capitul-um
Gen.	capitul-i
Dat.	capitul-o
Acc.	capitul-um
Abl.	capitul-o

Pluralis

capitul-a
capitul-ōrum
capitul-is
capitul-a
capitul-is

skeleton, i n — скелет

Nom.	skelet-on
Gen.	skelet-i
Dat.	skelet-o
Acc.	skelet-on
Abl.	skelet-o

skelet-a
skelet-ōrum
skelet-is
skelet-a
skelet-is

N.B. 1.Іменники середнього роду всіх відмін в Acc. одинини мають таку саму форму, як в Nom., а в Nom. та Acc. множини вони закінчуються на -a.

2. Іменники всіх родів, усіх відмін у Abl. множини мають таку саму форму, як у Dat. множини.

За другою відміною, крім іменників чоловічого та середнього роду, відмінюються прикметники першої групи із закінченням -us, -er (m), -um(n): *purus*, *purum* — чистий, чисте, *albus*, *album* — білий, біле, *ruber*, *rubrum* — червоний, червоне, *asper*, *asperum* — шорсткий, шорстке. Детальніше див. § 12, 13.

§ 29. СЛОВОТВІР

Найуживаніші суфікси іменників другої відміни.

Серед суфіксів іменників другої відміни назовемо ті, які найчастіше застосовуються в латинських медичних назвах.

1. Суфікс -ment-um вказує на дію чи її наслідок: *medicamentum*, i n — ліки (від *medicāre* — лікувати), *ligamentum*, i n — зв'язка (від *ligāre* — в'язати, зв'язувати).

2. Суфікс -ism-us означає отруення, хворобливий стан, відхилення від норми: *botulismus*, i m — ботулізм, тяжке харчове отруення (термін створено шляхом додавання вказаного суфікса до основи іменника *botūlus* — ковбаса), *sadismus*, i m — садизм, один із видів статевого збочення (термін створено шляхом додавання -ism-us до імені маркіза де Сада, який був хворий на цю недугу).

3. Суфікси -ul-us, -cul-us, -öl-us мають зменшувальне чи пестгливе значення: *tuberculum*, i n — горбок, бульбочка (від *tuber*, *éris* n — горб — анат., бульба — бот.); *musculus*, i n — м'яз — буквально означає “мишка”, мишена, термін утворено шляхом додавання суфікса -cul-us до грецького іменника *mus*, *muris* m — миша. Назва “мишка” створена за зовнішнією подібністю двох об'єктів: ніби під шкірою ворушиться живе мишена.

4. Суфікси -in-um, -öл-um вказують на назгу лікарських препаратів: *penicillinum*, i n — пеніцилін (від *penicillum*, i n — плісennий гриб), *validolum*, i n — валідол, *lanolinum*, i n — ланолін — назгу складається з кількох терміноелементів: *lana* — вовна, *oleum* — олія, жир, суфікс -in вказує на препарат. Разом означає: препарат, що отримується з жиру овечої вовни.

Вправа 1

Провідмінайте:

1) *oculus*, i m —око; 2) *cavum*, i n — порожнина; 3) *crystallus*, i f — кристал; 4) *cancer*, cri m — рак (лише у однині); 5) *liberi*, örum m — діти (лише у множині); 6) *ganglion*, i n — нервовий вузол; 7) *vulcus*, i n — народ, натовп (лише у однині).

Вправа 2

Утворіть Dat. et Abl. sing.; Nom. et Acc. sing.; Dat. et Abl. pl.; Nom. et Acc. pl. від таких іменників: *morbus*, i m; *nervus*, i m; *aeger*, gri m;

ligamentum, i n; *skeleton*, i n; *decoctum*, i n; *collum*, i n; *magister*, tri m; *encephalon*, i n.

Вправа 3

Визначте суфікси іменників другої відміни, поясніть їхнє значення:
alveolus, *rheumatismus*, *alimentum*, *periculum*, *acetabulum*, *malleolus*,
tuberculum, *sacculus*, *ventriculus*, *fonticulus*, *ductulus*, *hypnotismus*, *anulus*,
Papaverinum, *organismus*, *fundamentum*, *Mentholum*, *Morphinum*,
integumentum, *capitulum*, *Ephedrinum*, *somnambulismus*, *instrumentum*.

Вправа 4

Перекладіть терміни українською мовою, вкажіть словникову форму іменників та прикметників:

- I. 1. *Manubrium sterni*. 2. *Oculus dexter et sinister*. 3. *Cavum cranii*.
4. *Nervus cardiacus*. 5. *Gyri cerebri*. 6. *Palatum durum*. 7. *Spatium interosseum*.
8. *Fundus ventriculi*. 9. *Hamulus pterygoideus*. 10. *Lobus dexter et sinister*.
11. *Centrum tendineum*. 12. *Hemispheria cerebri et cerebelli*. 13. *Angulus mastoideus*. 14. *Folliculus pili*. 15. *Musculi auriculae*. 16. *Ligamenta transversa*.
17. *Crystallus alba*. 18. *Conus elasticus*. 19. *Gyrus cinguli*. 20. *Nervus ischiadicus*.
21. *Papillae duodeni*. 22. *Ostium aortae*. 23. *Ganglion cardiacum*.
24. *Tuberculum pharyngeum*. 25. *Ligamentum latum*.

- II. 1. *Nervus petrosus profundus*. 2. *Ramus lobi medii*. 3. *Skeleton membra inferioris liberi*. 4. *Musculus longus colli*. 5. *Porus acusticus externus*.
6. *Tuberculum humeri minus*. 7. *Septum nasi osseum*. 8. *Nodi lymphatici gastrici sinistri*. 9. *Periodus critica morbi chronici*. 10. *Canaliculi caroticotympanici*.
11. *Collum humeri chirurgicum et anatomicum*. 12. *Signum malum morbi periculosi*. 13. *Nucleus dentatus cerebelli*. 14. *Frenula labii inferiores et superiores*.
15. *Musculi glutaei maximus, medius et minimus*. 16. *Tuberculum anterius thalami optici*. 17. *Ganglion geniculi nervi facialis*. 18. *Ligamentum metacarpeum transversum profundum*. 19. *Camera oculi posterior*. 20. *Sulci venosi et arteriosi*. 21. *In cavo cranii*. 22. *Sulcus nervi petrosi majoris*.

- III. 1. *Oleum Ricini*. 2. *Amygdalus amara* (дерево), *Amygdala amara* (плод).
3. *Sambucus nigra*. 4. *Succus lacteus Taraxaci*. 5. *Decoctum foliorum Eucalypti*.
6. *Remedium sedativum et hypnoticum*. 7. *Infusum Sennae compositum*. 8. *Serum antidiphthericum*. 9. *Emulsum oleosum ex oleo Persicorum*.

Вправа 5

Узгодьте написані у дужках прикметники з іменниками:

- 1) *morbus*, i m — хвороба (заразна, небезпечна, хронічна, невизначена, смертельна, внутрішня, тяжка); 2) *digitus*, i m — палець (середній, перший, найменший, довгий); 3) *nervus*, i m — нерв (серцевий, сонний, шкірний, під'язиковий, трійчастий, блукаючий, проміжний, жувальний,

зоровий, кам'янистий, барабаний); 4) *crystallus*, i f — кристал (великий, малий, білий, прозорий); 5) *ramus*, i m — гілка (вилічна, шкірна, шлункова, права, клубова); 6) *ligamentum*, i n — зв'язка (жовта, додаткова, дуга, подібна, крижово-куприкова, артеріальна, дельтоподібна, широка, вінця, сплизова, кругла, трапеціоподібна); 7) *tuberculum*, i n — горбок (сонний, слуховий, міжвенозний, глотковий, щитоподібний, срій); 8) *organon*, i n — орган (внутрішній, додатковий, хворий, ушкоджений); 9) *lobus*, i m — частка (хвостата, квадратна, права, ліва); 10) *diameter*, tri f — діаметр (косий, поперечний, прямий); 11) *musculus*, i m — м'яз (широкий, довгий, зовнішній, внутрішній, щелепно-під'язиковий, глибокий, драбинчастий, кравецький, квадратний, гладкий); 12) *stratum*, i n — шар (зернистий, прозорий, сплизовий, підсерозний, фіброзний).

Вправа 6

Перекладіть словосполучення латинською мовою:

I. 1. Передсердя праве та ліве. 2. Серединний піднебінний нерв. 3. Червоне ядро. 4. Праве передпліччя. 5. Зовнішній крилоподібний м'яз. 6. Венозний кут. 7. Стобур мозку. 8. Шлуночок правий (лівий). 9. М'язи спини. 10. Трикутник шиї. 11. Частки півкуль мозку. 12. Зв'язка зап'ястка. 13. М'язи та нерви очей і носа. 14. Очне яблуко. 15. Найширший м'яз спини. 16. Порожнина носа. 17. Ядро під'язикового нерва. 18. Великий та малій вилічні м'язи. 19. Довга головка м'яза. 20. Глибока гілка поперечної артерії шиї. 21. Плечі праве та ліве; кінцівка верхня, нижня. 22. Шийка нижньої щелепи.

II. 1. Висипний тиф. 2. Дитячі хвороби 3. Ознаки небезпечної хвороби. 4. Смертельний вірус. 5. Хворий хлопчик. 6. Хороший метод. 7. Повний шлунок. 8. Рак стравоходу, матки, шлунка, губи. 9. Хороший товариш.

III. 1. Холодне місце, у холодному місці. 2. Чорна склянка, у чорній склянці, у чорну склянку. 3. Малиновий сироп. 4. Сухий, рідкий, густий екстракт. 5. Натуральний шлунковий сік. 6. Біла глина. 7. Соняшникова олія. 8. Масло какао. 9. Мазь для очей. 10. Отрута та протиотрута. 11. Відвар листя звіробою. 12. Свічки з новокайному. 13. Розведена хлористоводнева кислота. 14. Олійна емульсія. 15. Засіб зовнішній (внутрішній). 16. Ефірна олія. 17. Складний настій. 18. Заспокійливі ліки. 19. Жива тваринна отрута. 20. Відвар листя кропиви.

Вправа 7

Прочитайте, зробіть граматичний аналіз слів, перекладіть речення українською мовою:

I. 1. *Medicus cavum nasi examinat*. 2. *Bulbus oculi in orbita iacet*. 3. *Intestina in organismo humano sunt: duodenum, iejunum, ileum, caecum, colon et rectum*. 4. *Scelēton antebrachii ex radio et ulna constat*. 5. *In crānio neonatōrum fonticuli sunt*. 6. *Musculi, qui inter costas sunt, intercostales vocantur*. 7. *Fundus vesicæ felleae formam rotundam habet*. 8. *Sunt etiam nervi intercostales, qui ut musculi inter costas locantur*. 9. *Encephalon in cavo craniī*.

situm est. 10. Cranium encephalon defendit. 11. Numerus musculorum organismi humani magnus est. 12. Forma musculorum varia est: sunt musculi lati, longi, externi, interni, profundi et ceteri. 13. Sceloton capitis (голови) cranium nominatur. 14. Scimus ligamenta multa: ligamentum colli costae, ligamentum trapezoideum, ligamentum transversum acetabuli, ligamentum patellae, ligamentum capituli fibulae et cetera. 15. Gingivae collum dentis (зуба) tegunt.

II. 1. Typhus exanthematicus a pediculis vestimenti excitatur. 2. Alcoholismus etiam morbus est. 3. Medicus aegrotum auscultat et aegroto medicamentum praescribit. 4. Cibus per esophagum in ventriculum intrat. 5. In theatro anatomico quotidie laboramus. 6. Somnus aegroto necessarius est. 7. Ophthalmologia de oculorum morbis scientia est. 8. Medicus, qui liberos curat, paediatricus vocatur. 9. Glandulae gastricae succum gastricum elaborat. 10. Cancer ventriculi morbus molestus et periculosus est. Medici interdum cancerum aegre dignoscunt, nam signa cancri saepe incerta sunt.

III. 1. Multa medicamenta in vitris nigris et flavis dantur. 2. Succus gastricus acidum hydrochloricum continet. 3. Chloroformium in vitris optime clavis servamus. 4. Acida cum Oxygenio et sine Oxygenio in medicina adhibentur. 5. Extractum Viburni fluidum et extractum Millefolii fluidum remedia haemostatica sunt. 6. Sunt succus gastricus caninus et succus gastricus equinus. 7. Extractum Hyoscyami siccum ex foliis Hyoscyami nigri praeparatur. 8. Herba Millefolii cum foliis Urticae in recepto saepe praescribitur. 9. Multa medicamenta e viro viperarum conficiunt.

Вправа 8

Перекладіть речення латинською мовою:

I. 1. Порожнина носа розділяється кістковою перегородкою. 2. Трапецієподібний м'яз — широкий. 3. Піднебінні нерви поділяються на три (in tres) гілки: передній піднебінний нерв, серединний піднебінний нерв, задній піднебінний нерв. 4. М'язи вкриваються фасціями. 5. Емаль, дентин та цемент — тверді тканини (substantiae) зуба. 6. Головний мозок міститься у черепній коробці. 7. Розрізняють тверде та м'яке піднебіння.

II. 1. Існують хвороби хронічні, заразні, епідемічні, гострі та ін. 2. Симптоми хвороби різноманітні. 3. Висипний тиф — небезпечна хвороба. 4. Ознаки раку часто невизначені. 5. Хвороби шлунка часто лікує суворий дієта. 6. Хворий швидко одужує.

III. 1. З листя рослин готуємо настої та відвари. 2. Екстракти бувають сухі, густі та рідкі. 3. Відвар трави собачої кропиви — заспокійливий засіб. 4. Настоянка зберігається у темному прохолодному місці. 5. Сухий екстракт ревеню — заспокійливий засіб.

§ 30. ПРИКМЕТНИКИ ПЕРШОЇ ГРУПИ (першої – другої відміни)

Поділ прикметників на групи та відміни див. у темі “Огляд системи прикметників”.

Залежно від роду прикметника він може належати до першої чи другої відміни.

Прикметники чоловічого роду, що закінчуються на -us, -er та середнього з закінченням -um відмінюються за другою відміною; прикметники жіночого роду (вони закінчуються на -a) відмінюються за першою відміною.

Наприклад:

- bonus, bona, bonum* — хороший, а, е
- obliquus, obliqua, obliquum* — косий, а, е
- dexter, dextra, dextrum* — правий, а, е
- gibber, gibbēra, gibbērum* — горбатий, а, е

Більшість прикметників (як і іменників), що закінчуються на -er, мають випадне -e-, яке в основі не зберігається, проте є група прикметників з -e- основним:

- asper, aspēra, aspērum* — шорсткий, а, е
- liber, libēra, libērum* — вільний (край)
- *mortifēr, mortifēra, mortifērum* — смертельний (отрута), смертоносний
- sanguifēr, sanguifēra, sanguifērum* — кровоносний (судина) та ін.

N.B. Прикметники мають ті ж самі закінчення, що й іменники відповідного роду і відміни.

Зразок відмінювання

1) *verus, a, um* — справжній, істинний;

Singularis		Pluralis	
Nom.	<i>verus, verā, verum</i>	Nom.	<i>ver-i, ver-ae, ver-a</i>
Gen.	<i>ver-i, ver-ae, ver-i</i>	Gen.	<i>ver-ōrum, ver-ārum,</i>
Dat.	<i>ver-o, ver-ae, ver-o</i>	Dat.	<i>ver-ōrum</i>
Acc.	<i>ver-um, ver-am, ver-um</i>	Acc.	<i>ver-is, ver-is, ver-is</i>
Abl.	<i>ver-ō, ver-ā, ver-ō</i>	Abl.	<i>ver-os, ver-as, ver-a</i>
			<i>ver-is, ver-is, ver-is</i>

2) *dexter, tra, trum* — правий, а, е
(-e- випадне, в основі не зберігається);

Singularis		Pluralis	
Nom.	<i>dexter, dextrā, dextrum</i>	Nom.	<i>dextr-i, dextr-ae, dextr-a</i>
Gen.	<i>dextr-i, dextr-ae, dextr-i</i>	Gen.	<i>dextr-ōrum, dextr-ārum,</i>
Dat.	<i>dextr-o, dextr-ae, dextr-o</i>	Dat.	<i>dextr-ōrum</i>
Acc.	<i>dextr-um, dextr-am, dextr-um</i>	Acc.	<i>dextr-is, dextr-is, dextr-is</i>
Abl.	<i>dextr-o, dextr-ā, dextr-o</i>	Abl.	<i>dextr-os, dextr-as, dextr-a</i>
			<i>dextr-is, dextr-is, dextr-is</i>

asper, a, um — шорсткий
(прикметник, у якого -е- основне)

Singularis	Pluralis
Nom. asper, aspēra, aspērum	Nom. asper-i, asper-ae, asper-a
Gen. asper-i, asper-ae, asper-i	Gen. asper-ōrum, asper-ārum,
Dat. asper-o, asper-ae, asper-o	asper-ōrum
Acc. asper-um, asper-am, asper-um	Dat. asper-is, asper-is, asper-is
Abl. asper-ō, asper-ā, asper-ō	Acc. asper-os, asper-as, asper-a
	Abl. asper-is, asper-is, asper-is

§ 31. УЗГОДЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ З ІМЕННИКАМИ

Прикметники узгоджуються з іменниками в роді, числі й відмінку (детальніше див. "Огляд системи прикметників").

Зразок відмінювання прикметників з іменниками

morbus, i, m — acutus, a, um
хвороба (гострий, а, е)

Singularis	Pluralis
Nom. <i>morbus acutus</i>	<i>morb-i acut-i</i>
Gen. <i>morb-i acut-i</i>	<i>morb-ōrum acut-ōrum</i>
Dat. <i>morb-o acut-o</i>	<i>morb-is acut-is</i>
Acc. <i>morb-um acut-um</i>	<i>morb-os acut-os</i>
Abl. <i>morb-o acut-o</i>	<i>morb-is acut-is</i>

ligamentum, i n — venosus, a, um
з'язка венозний, а, е

Singularis	Pluralis
Nom. ligamentum venosum	ligament-a venos-a
Gen. ligament-i venos-i	ligament-ōrum venos-ōrum
Dat. ligament-o venos-o	ligament-is venos-is
Acc. ligament-um venos-um	ligament-a venos-a
Abl. ligament-o venos-o	ligament-is venos-is

organon, i n — aeger, gra, grum
орган хворий, а, е
(-е- випадне, в основі не зберігається)

Nom. <i>orgānon aegrūm</i>	<i>organ-a aegr-a</i>
Gen. <i>organ-i aegr-i</i>	<i>organ-ōrum aegr-ōrum</i>
Dat. <i>organ-o aegr-o</i>	<i>organ-is aegr-is</i>
Acc. <i>organ-on aegr-um</i>	<i>organ-a aegr-a</i>
Abl. <i>organ-o aegr-o</i>	<i>organ-is aegr-is</i>

§ 32. УЗГОДЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ПЕРШОЇ ГРУПИ З ІМЕННИКАМИ, ЩО є ВИНЯТКОМ ІЗ ПРАВИЛА ПРО РІД, ТА ЇХ ВІДМІНЮВАННЯ

Слід звернути увагу на узгодження прикметників з іменниками, що є винятком з правила про рід.

1. Іменник першої відміни чоловічого роду плюс прикметник чоловічого роду (відмінюються за другою відміною).

<i>oculista, ae m — peritus, a, um</i>	окулист	<i>досвідчений, a, e</i>
<i>collega, ae m — bonus, a, um</i>	колега	<i>хороший, a, e</i>
<i>poëta, ae, m — clarus, a, um</i>	поет	<i>знаменитий</i>

Зразок відмінювання

Singularis

Nom. <i>oculista</i>	<i>peritus</i>
Gen. <i>oculist-ae</i>	<i>perit-i</i>
Dat. <i>oculist-ae</i>	<i>perit-o</i>
Acc. <i>oculist-am</i>	<i>perit-um</i>
Abl. <i>oculist-ā</i>	<i>perit-ō</i>

Pluralis

<i>oculist-ae</i>	<i>perit-i</i>
<i>oculist-ārum</i>	<i>perit-ōrum</i>
<i>oculist-is</i>	<i>perit-is</i>
<i>oculist-as</i>	<i>perit-os</i>
<i>oculist-is</i>	<i>perit-is</i>

2. Іменник другої відміни жіночого чи середнього роду за винятком плюс прикметник відповідного роду (прикметники жін. роду відмінюються за першою відміною, середнього — за другою):

<i>crystallus, i f — albus, a, um</i>	білий кристал
<i>methōdus, i f — novus, a, um</i>	новий метод
<i>periodus, i f — longus, a, um</i>	тривалий, довгий період
<i>virus, i n — mortifer, a, um</i>	смертоносний вірус

Зразок відмінювання

Singularis

Nom. <i>crystallus</i>	<i>alba</i>
Gen. <i>crystall-i</i>	<i>alb-ae</i>
Dat. <i>crystall-o</i>	<i>alb-ae</i>
Acc. <i>crystall-um</i>	<i>alb-am</i>
Abl. <i>crystall-o</i>	<i>alb-a</i>

Pluralis

<i>crystall-i</i>	<i>alb-ae</i>
<i>crystall-ōrum</i>	<i>alb-ārum</i>
<i>crystall-is</i>	<i>alb-is</i>
<i>crystall-os</i>	<i>alb-as</i>
<i>crystall-is</i>	<i>alb-is</i>

virus, i n — mortifer, a, um відмінюється лише у одині

Nom. virus mortiferum

Gen. vir-i mortifer-i

Dat. vir-o mortifer-o

Acc. vir-us mortifer-um

Abl. vir-o mortifer-o

N.B. Іменники virus, i та vulgus, i за винятком середнього роду, тому в Acc. sing. мають форму Nom. sing. згідно з правилом про відмінювання іменників середнього роду.

§ 33. СУБСТАНТИВАЦІЯ. ПРИКМЕТНИКИ В РОЛІ ІМЕННИКІВ

У латинській мові є група субстантивованих прикметників, тобто таких, які виступають у ролі іменників. Порівняйте в українській мові: хворий студент звернувся до лікаря — хворий звернувся до лікаря. У першому реченні "хворий" (який?) студент — прикметник, у другому (хто звернувся?) — прикметник, що виступає у ролі іменника.

У латинській мові до таких належать:

duodenus, a, um — дванадцятипалий, а, е;

duodenum, i n (мається на увазі intestinum, i n) — дванадцятипала (кишка) — іменник;

rectus, a, um — прямий, а, е;

rectum, i n (мається на увазі intestinum, i n) — пряма (кишка) — іменник.

§ 34. СУФІКСИ ПРИКМЕТНИКІВ ПЕРШОЇ ГРУПИ (першої—другої відмінки)

Суфікси із закінченням	Значення	Приклади
-os-us, a, um -lent-us, a, um	численність, насиченість	bullosus, a, um — пухирчастий, а, е morb-os-us, a, um — хворобливий, а, е aqu-os-us, a, um — водний, а, е cari-os-us, a, um — каріозний, а, е puru-lent-us, a, um — гнійний, а, е
-ide-us, a, um	подібність	coraco-ide-us, a, um — дзьобоподібний, а, е delto-ide-us, a, um — дельтоподібний, а, е (схожий на грецьку літеру "дельта")
-id-us, a, um	фізична властивість	tep-id-us, a, um — теплий, а, е
-ic-us, a, um	належність до предмета	frig-id-us, a, um — холодний, а, е acust-ic-us, a, um — слуховий, а, е

Вправа 7

Перекладіть речення:

I. 1. Orgāna oculi accessoria multa sunt: musculi bulbi oculi, fasciae orbitae, supercilia, palebrae, conjunctiva et cetera. 2. Typhus exanthematicus, icterus, variola, varicella, scarlatina, morbilli morbi contagiosi sunt. 3. In cavo nasi choanae sunt. 4. Musculus palatoglossus alter glossopalatinus nominatur. 5. Ostium aortae in ventriculo cordis sinistro situm est. 6. Medulla ossea rubra organo haemopoëtico inservit. 7. Diamēter transversa est diamēter maxima aperturae pelvis (таза). 8. Collum anatomicum humeri inter capitulum humeri et tubercula iacet. Collum chirurgicum infra tubercula locatur.

II 1. Collēga meus convalescit. 2. Perīodus critica finita est. 3. Magistra perita est. 4. Methōdus magistrae nostrae bona est. 5. Liberi aegrōti se male habent, non convalescunt, male dormiunt.

Вправа 8

Перекладіть речення латинською мовою:

I. 1. Червоний кістковий мозок — кровотворний орган. 2. Складка слизової оболонки язика називається вуздечкою язика (перекласти у Nom. sing.). 3. Вітряна віспа та кір — заразні хвороби. 4. Пояс верхньої кінцівки складається з ключиці та лопатки. 5. Критичний період хвороби не є довгий. 6. Повний шлунок часто причина хвороби (е). 7. Додаткові органи ока численні. 8. Плече має хірургічну та анатомічну шийку.

II. 1. Хворий хлопчик погано себе почуває. 2. Критичний період, інкубаційний період хвороби. 3. Ягоди бузини — чорні та округлі.

Вправа 9

Запам'ятайте крилаті латинські вислови:

1. Circulus vitiosus —зачароване коло. 2. Ab ovo — від початку (буквально — від яйця). 3. Ex libris — з книг (далі пишуть прізвище власника книги). 4. Loco citato (l. c. seu L. C.) — у згаданому, у цитованому місці (вживається у бібліографічних посиланнях). 5. Non multa, sed multum — коротко, але змістовно (буквально — небагато, але багато). 6. Per aspera ad astra — через терни до зірок. 7. Sine anno (S. A.) — без зазначення року (видання книги та ін.). 8. Verba magistri — буквально — “слово вчителя”, слово авторитетної людини. 9. Locus minoris resistentiae — місце найменшого опору. 10. In pleno — у повному складі. 11. De novo — знов, від початку. 12. Cancrum recta ingredi doces — учиш рака йти вперед (робиш даремну працю). 13. Bonum publicum — громадське добро. 14. Ab initio — з початку. 15. Ad exemplum — на зразок.

§ 35. ДІЕПРИКМЕТНИКИ МИNUЛОГО ЧАСУ ПАСИВНОГО СТАНУ (PARTICIPIUM PERFECTI PASSIVI)

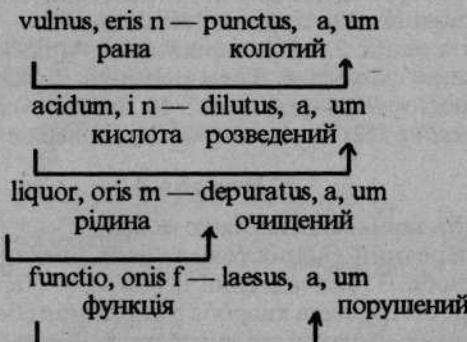
Діеприкметник минулого часу пасивного стану має такі самі формальні ознаки, як прикметники першої групи (першої-другої відмінні): *compositus, a, um* — складний (порівняйте: композитор, композиція); *laceratus, a, um* — розірваний, *dilutus, a, um* — розведений.

Утворюються діеприкметники шляхом додавання закінчень *-us, -a, -um* до основи супіну.

Дієслово у словниковій формі	Основа супіну	Діеприкметник минулого часу пасивного стану
<i>curo, curavi, curatum, curātēre</i> — лікувати	<i>curat-</i>	<i>curātus, a, um</i> — вилікуваний
<i>misceo, miscui, mixtum, miscētēre</i> — змішувати	<i>mixt-</i>	<i>mixtus, a, um</i> — змішаний
<i>solvo, solvi, solutum, solvētēre</i> — розчиняти	<i>solut-</i>	<i>solutus, a, um</i> — розчинений
<i>nutrio, nutriti, nutritum, nutritēre</i> — живити, годувати	<i>nutrit-</i>	<i>nutritus, a, um</i> — живильний

Відмінюються діеприкметники минулого часу пасивного стану за першою-другою відміною, як прикметники першої групи: чоловічий та седній рід — за другою відміною, жіночий — за першою.

Діеприкметники минулого часу пасивного стану узгоджуються з іменниками, як прикметники, тобто, в роді, числі та відмінку.

Вправа 1

Утворіть дієприкметники минулого часу пасивного стану, перекладіть:

- 1) compono, posui, posūtum, ēre — складати разом;
- 2) signo, avi, atum, āre — позначати;
- 3) oblongo, āvi, ātum, āre — подовжувати;
- 4) diluo, dilui, dilūtum, ēre — розводити;
- 5) destillo, āvi, ātum, āre — дистилювати;
- 6) incido, cidi, cisum, ēre — різати;
- 7) pingo, pupugi, punctum, ēre — колоти;
- 8) mordeo, momordi, morsum, ēre — кусати;
- 9) transverto, verti, versum, ēre — повернати, обернати;
- 10) solvo, solvi, solūtum, ēre — розчиняти.

Вправа 2

Провідміняйте словосполучення:

- 1) substantia compacta — щільна речовина; 2) crystallus solūta — розчинений кристал; 3) sirūpus compositus — складний сироп; 4) acīdum dilūtum — розведена кислота.

Вправа 3

Перекладіть терміни українською мовою:

- I. 1. Lamina affixa thalāmi. 2. Noduli lymphatici aggregāti. 3. Arteriae circumflexae. 4. Ligamentum transversum scapulae. 5. Vitium cordis innātum. 6. Functio laesa. 7. Vulnus punctum. 8. Linea innomināta. 9. Fractura clausa, operta, complēta. 10. Tunīca conjunctīva palpebrārum. 11. Membrana decidua. 12. Punctum fixum musculi. 13. Fossa transversa hepātis. 14. Situs viscērum inversus seu transversus. 15. Medulla oblongata. 16. Palātum fissum. 17. Articulatio composita, 18. Bronchitis purulenta diffusa. 19. Syndrōmum dolorosum manifestum. 20. Alvus resoluta, laxa.

- II. 1. Charta cerata. 2. Sulfur depurātum. 3. Aqua destillata. 4. Camphōra trita. 5. Tabulettæ obductae. 6. Radix pulverāta. 7. Pulvis divisus. 8. Spirītus aethylicus rectificātus. 9. Magnesia usta. 10. Succus concentratus. 11. Morbus inveteratus, contactus. 12. Vir doctus. 13. Orgānon icum.

Вправа 4

Перекладіть терміни латинською мовою:

- I. 1. Поперечний (відросток, зв'язка, ямка, діаметр, борозна). 2. Складні суглоби. 3. Ускладнений перелом. 4. Нерухома точка. 5. Дифузний гастрит. 6. Хронічна хвороба з вираженим бальовим синдромом. 7. Передня та задня огинаючі артерії плеча. 8. Розслаблений живіт. 9. Рана вогнепальна, рвана, колота, укушена, різана. 10. Перелом відкритий, закритий. 11. Довгастий мозок. 12. Безіменна лінія. 13. Порушена функція.

- II. 1. Терта камфора, змішана з настоянкою валеріані. 2. Парафінований папір. 3. Відновлене заливо. 4. Стерилізований розчин. 5. Концентро-

вана кислота. 6. Поділені порошки. 7. Розведена кислота. 8. Контактна хвороба. 9. Вчений муж. 10. Складний порошок.

Вправа 5

Перекладіть речення українською мовою:

1. Medulla oblongata e substantia alba et substantia grisea constat.
2. Aeger dolorem acutum in regione vesicae urinariae sentit, medicus functionem laesam dignoscit.
3. Sunt multae arteriae circumflexae: arteria circumflexa scapulae, arteriae circumflexae humeri anterior et posterior ceteraeque.
4. Laminae perforatae anterior et posterior in basi crani sitae sunt.
5. In ossibus substantia compacta et substantia spongiosa sunt.
6. Articulatio cubiti articulatio composita nominatur.
7. Os lunatum os carpi est.

Вправа 6

Запам'ятайте латинські крилаті вислови:

1. Post scriptum (P. S.) — після написаного, дописка.
2. Post factum — після факту, заднім числом, після вчинку.
3. Vulnere sanato cicatrix manet — рана гойться, шрам залишається.
4. Alea jacta est — жереб кинуто, тобто важливе або сміливе рішення прийнято (Цезар).
5. Dictum-factum — сказано-зроблено.
6. Verba volant, scripta manet — слова відлітають, написане залишається.

§ 36. УМОВНИЙ СПОСІБ (CONIUNCTIVUS)

Умовний спосіб вживається у незалежних реченнях, де виражає заоччення, заклик, побажання, прохання, наказ (у пом'якшенні формі), спонукання до дії. Наприклад: *Sis felix* — будь щасливий. *Det remedium citissime* — нехай він видасть засіб якнайшвидше. *Audiatur et altera pars* — хай буде вислухана і друга сторона (юридична формула). Використовується також у підрядних реченнях мети, причини, наслідку, часу. Наприклад: *Misce, ut fiat pulvis* — змішай, щоб утворився порошок.

Загальне правило утворення умовного способу активного і пасивного стану: у першій дієвідміні закінчення основи *-a-* змінюється на *e*, у другій, третьій та четвертій — до основи додаються суфікс *-a-* і особові закінчення.

Особові закінчення

	Activum		Passivum	
	Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis
1 особа	<i>-m</i>	<i>-mus</i>	<i>-r</i>	<i>-mur</i>
2 особа	<i>-s</i>	<i>-tis</i>	<i>-ris</i>	<i>-mini</i>
3 особа	<i>-t</i>	<i>-nt</i>	<i>-tur</i>	<i>-ntur</i>

**§ 37. ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС УМОВНОГО СПОСОБУ
АКТИВНОГО СТАНУ
(PRAESENS CONIUNCTIVI ACTIVI)**

Дієвідміна			
I auscultā-re	II misce-re	III defend-ěre	IV muni-ře
ausculte-m — я вислухав би ausculte-s — ти вислухав би ausculte-t — він (вона, воно) вислухав би, нехай він (вона, воно) вислухає	Singularis misce-a-m misce-a-s misce-a-t	defend-a-m defend-a-s defend-a-t	muni-a-m muni-a-s muni-a-t
auscultē-mus — ми вислухали б, вислухаймо	Pluralis misce-ā-mus	defend-ā-mus	muni-ā-mus
auscultē-tis — ви вислухали б, вислухайте	misce-ā-tis	defend-ā-tis	muni-ā-tis
auscultē-nt — вони вислухали б, нехай вони вислухають	misce-a-nt	defend-a-nt	muni-a-nt

**§ 38. ТЕПЕРІШНІЙ ЧАС УМОВНОГО СПОСОБУ
ПАСИВНОГО СТАНУ
(PRAESENS CONIUNCTIVI PASSIVI)**

Дієвідміна			
I auscultā-re	II misce-re	III defend-ěre	IV muni-ře
ausculte-r — мене вислухали б, нехай мене вислухають	Singularis misce-a-r	defend-a-r	muni-a-r
auscultē-ris — тебе вислухали б, нехай тебе вислухають	misce-ā-ris	defend-ā-ris	muni-ā-ris
auscultē-tur — його (її) вислухали б, нехай його (її) вислухають	misce-ā-tur	defend-ā-tur	muni-ā-tur
Pluralis			
auscultē-mur — нас вислухали б, нехай нас вислухають	misce-ā-mur	defend-ā-mur	muni-ā-mur
auscultē-mīni — вас вислухали б, нехай вас вислухають	misce-a-mīni	defend-a-mīni	muni-a-mīni
auscultē-ntur — їх вислухали б, нехай їх вислухають	misce-a-ntur	defend-a-ntur	muni-a-ntur

§ 39. ДІЕСЛОВО SUM, ESSE (БУТИ).
ТЕПЕРШІЙ ЧАС УМОВНОГО СПОСОБУ

Singularis	Pluralis
1. sim — я був би, нехай я буду	1. simus — ми були б, будьмо, нехай ми будемо
2. sis — ти був би, будь	2. sitis — ви були б, будьте, нехай ви будете
3. sit — він (вона, воно) був би, нехай він (вона, воно) буде	3. sint — вони були б, нехай вони будуть

§ 40. ДІЕСЛОВО FIO, FIĒRI
(РОБИТИСЯ, УТВОРЮВАТИСЯ, СТАВАТИ)

Діеслово fio, fiēri належить до неправильних дієслів: воно має закінчення активного стану, а значення пасивне.

Indicativus	Coniunctivus
Singularis	Singularis
1. fio	1. fiam
2. fis	2. fias
3. fit — він (вона, воно) утворюється.	3. fiat — він (вона, воно) нехай зробиться, утвориться, нехай він (вона, воно) буде зроблений, утворений
Pluralis	Pluralis
1. —	1. fiāmus
2. —	2. fiātis
3. fiunt — вони утворюються	3. fiant — нехай вони будуть зроблені, утворені.

Це діеслово в третій особі однини і множині умовного способу вживається в рецептах: fiat — нехай буде зроблено (порошок, мазь, свічку); fiant — нехай будуть зроблені (піллю, спеції).

Вправа 1

Провідмінайте у praesens conjunctivi activi et passivi:

lego, ēre — читати, збирати; coquo, ēre — варити; palpo, āre — промахувати, пальпувати; rgaerago, āre — готовувати; filtro, āre — фільтрувати; dividō, ēre — поділяти, ділити; finio, īre — закінчувати; adhibeo, ēre — застосовувати, вживати, sano, āre — оздоровлювати; audio, īre — слухати.

Вправа 2

Зробіть граматичний розбір, перекладіть речення українською мовою:
I. 1. Fiat lege artis. 2. Stet in loco frigido decoctum. 3. Misceātur. Detur.

Signetur. 4. Misce, ut fiat massa pilularum, e qua formentur pilulae numero. 20. (viginti). 5. Misce, fiat suppositorium rectale. 6. Dentur tales doses numero. 10. (decem). 7. Bis repetatur. 8. Butyrum Cacao sit recens, odoris, coloris et salis expers. 9. Homini organa sensuum dantur, ut videat, gustet, tangat, olfactiat, audiat. 10. Linguam Latinam studeamus. 11. Chirurgus mente prius et oculis agat, quam armata manu (Heister).

II. 1. Dum spiramus, speramus! 2. Gaudemus igitur. 3. Ne dicas. 4. Vivat Academia, vivant professores. 5. Vivat nostra civitas, vivat, crescat, floreat. 6. Si sapis, sis apis. 7. Somni, cibi, potus, venus omnia moderata sint. 8. Edimus, ut vivamus, non vivimus, ut edamus. 9. Ne noceas, si iuvare non potes. 10. Fide, sed cui fidas vide.

Вправа 3

Перекладіть латинською мовою, зверніть увагу на вживання *Conjunctivus* у рецептах:

I. 1. Нехай будуть видані (видати) такі дози. 2. Змішати, щоб утворився порошок. 3. Нехай буде змішано (змішати). Нехай буде видано (видати). Нехай буде позначено (позначити). 4. Приготувати пілюлі за законом мистецтва. 5. Нехай буде утворений. Нехай будуть утворені. 6. Постав (нехай стойте) у холодному та темному місці. 7. Простерилізувати за законом мистецтва.

II. 1. Вивчаймо латинську мову. 2. Ми вчимося, щоб бути лікарями. 3. Довіряй, але дивись кому довіряєш. 4. Нехай квітне наша держава!

§ 41. ТРЕТЬЯ ВІДМІНА ІМЕННИКІВ (DECLINATIO TERTIA)

До третьої відміни належать іменники трьох родів, які в Gen. sing. закінчуються на -is, в Nom. sing. закінчення різні. Іменники бувають рівноскладові (*parisyllaba*) і нерівноскладові (*imparisyllaba*). Рівноскладові іменники мають у називному і родовому відмінках однини однакову кількість складів: au-ris (Nom. sing.), au-ris (Gen. sing.) — вухо; ta-bes, ta-bis f — виснаження. Нерівноскладові іменники у Gen. sing. мають більше складів, ніж у Nom. sing.: he-par (Nom. sing.), he-pa-tis (Gen. sing.) — печінка; pulmo, pul-mo-nis m — легеня.

Особливу увагу під час вивчення третьої відміни слід звернути на визначення основи. У більшості іменників у називному відмінку вона усічена і проявляється повністю в Gen. sing. Визначається основа, як було сказано раніше, за загальним правилом — шляхом відкидання закінчення від форм Gen. sing.. Наприклад:

Nom. sing.	Gen. sing.	Основа
ulcus	ulcēris	ulcer-
flos	floris	flor-
meninx	meningis	mening-

У словникій формі родовий відмінок записується скорочено, а читається і заучується повністю.

Форма запису (словника форма)	Форма, що читається і заучується
homo, ūnis m	homo, homīnis (masculinum) — людина
articulatio, ūnis f	articulatio, articulatōnis (femini- num) — суглоб
abdomen, ūnis n	abdomen, abdōmīnis (neutrum) — живіт
femur, ūris n	femur, femōris (neutrum) — стегно

Порівняйте форму основи з називним відмінком слова!

N.B. Словника форма коротких слів записується у словник повністю: os, ossis n — кістка; os, oris n — рот; mens, mentis f — розум; dens, dentis m — зуб; lex, legis f — закон; cor, cordis n — серце та ін.

Іменники третьої відміни поділяються на три типи: приголосний, або основний, голосний і мішаний.

§ 42. ПРИГОЛОСНИЙ ТИП (CLASSIS CONSONANS)

До приголосного типу належать нерівноскладові іменники чоловічого, жіночого і середнього родів з основою на один приголосний. Приголосний тип називається ще основним, тому що система відмінкових закінчень цього типу лягла в основу інших типів.

Відмінкові закінчення

Singularis	Pluralis
Nom. ūzni	Nom. -es (m,f), -a (n)
Gen. -is (для всіх родів)	Gen. -ūm (для всіх родів)
Dat. -i (для всіх родів)	Dat. -ībus (для всіх родів)
Acc. -em (m,f), як Nom.(n)	Acc. -es (m,f), -a (n)
Abl. -e (для всіх родів)	Abl. -ībus (для всіх родів)

Зразок відмінювання

flos, floris m — квітка;
transfusio, ūnis f — переливання;
vulnus, ēris n — рана.

Singularis			
Nom.	flos	transfusio	vulnus
Gen.	flor-is	transfusió-is	vulnēr-is
Dat.	flor-i	transfusion-i	vulner-i
Acc.	flor-em	transfusion-em	vulnus
Abl.	flor-e	transfusion-e	vulnēr-e

	Pluralis	
Nom. flor-es	transfusion-es	vulner-a
Gen. flor-um	transfusion-um	vulner-um
Dat. flor-ibus	transfusion-ibus	vulner-ibus
Acc. flor-es	transfusion-es	vulner-a
Abl. flor-ibus	transfusion-ibus	vulner-ibus

Виходячи із зразка відмінювання, повторюємо уже відомі з попередніх тем узагальнення стосовно закономірностей відмінкових закінчень, характерних для усіх відмін, та виявляємо ті, що належать тільки до третьої відміни.

1. Іменники чоловічого та жіночого родів третьої відміни у всіх відмінках, крім називного, за яким визначається рід, мають однакові закінчення.

2. Іменники середнього роду всіх відмін у Acc.sing. мають форму Nom. sing., а в Nom. та Acc. plur. закінчуються на -a.

3. Іменники усіх родів будь-якої відміни в Abl. plur. мають форму Dat. plur.

§ 43. ГОЛОСНИЙ ТИП (CLASSIS VOCALIS)

До голосного типу належать іменники середнього роду, які в називному відмінку одинини закінчуються на -e, -al, -ag (на -ag тільки ті іменники, які в Gen. sing. мають -āris).

Наприклад: secale, is n — жито; rete, is n — сітка; animal, ālis n — тварина; cochlear, āris n — ложка; calcar, āris n — шпора.

N.B. Іменник грецького походження hepar, ātis n — печінка відмінюється за приголосним типом.

Голосний тип у деяких відмінках відрізняється від приголосного (основного) характерними для цього типу закінченнями:

Abl. sing. -i	(замість -e-)
Nom. i Acc.plur. -ia	(замість -a)
Gen. plur. -ium	(замість -um)

Зразок відмінювання

	Singularis	
Nom. rete	animal	cochlear
Gen. ret-is	animal-is	cochlear-is
Dat. ret-i	animal-i	cochlear-i
Acc. rete	animal	cochlear
Abl. ret-i	animal-i	cochlear-i
	Pluralis	
Nom. ret-ia	animal-ia	cochlear-ia
Gen. ret-ium	animal-ium	cochlear-ium

Dat.	ret-ibus	animal-ibus	cochlear-ibus
Acc.	ret-ia	animal-ia	cochlear-ia
Abl.	ret-ibus	animal-ibus	cochlear-ibus

§ 44. МІШАНИЙ ТИП (CLASSIS MIXTA)

До мішаного типу належать дві групи іменників:

а) рівноскладові, що в Nom. sing. закінчуються на -es, -is (cutis, is f — шкіра, famēs, is f — голод), це, як правило, іменники жіночого роду;

б) іменники чоловічого, жіночого та середнього роду, основа яких закінчується на два-три приголосних (os, oss-is n — кістка; venter, ventr-is m — живіт; dens, dent-is m — зуб).

N.B. Відхилення від цього правила становлять такі іменники: pater, patris m — батько; mater, matris f — мати; мозкова оболонка; iuvenis, iuvenis m — юнак та деякі інші, які відмінюються за приголосним типом.

Особливості відмінювання іменників мішаного типу: всі закінчення в однині та в множині приголосного (основного) типу — відповідно до роду іменника, а в Gen. plur. — закінчення голосного типу — ium (для усіх родів).

Зразок відмінювання:

auris, is f — вухо; dens, dentis m — зуб; os, ossis n

Singularis

Nom. auris	dens	os
Gen. aur-is	dent-is	oss-is
Dat. aur-i	dent-i	oss-i
Acc. aur-em	dent-em	os
Abl. aur-e	dent-e	oss-e

Pluralis

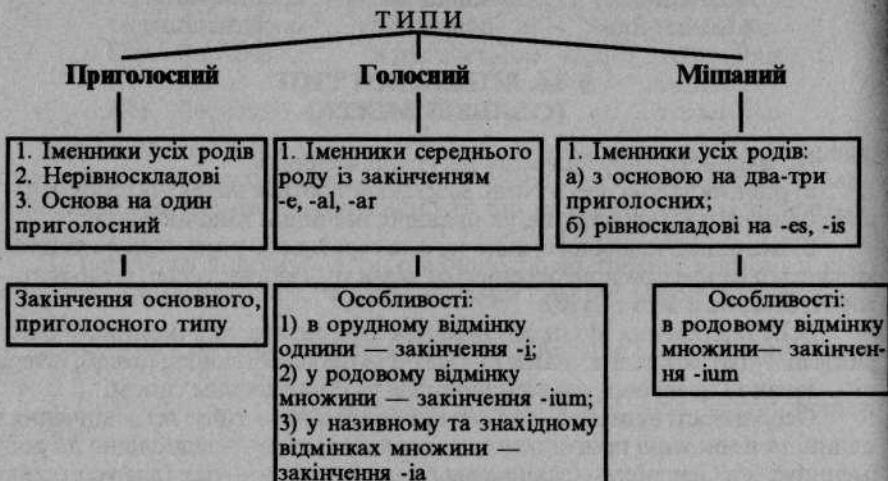
Nom. aur-es	dent-es	oss-a
Gen. aur-iūm	dent-iūm	oss-iūm
Dat. aur-ibus	dent-ibus	oss-ibus
Acc. aur-es	dent-es	oss-a
Abl. aur-ibus	dent-ibus	oss-ibus

Вправа 1

Визначте основу іменників та тип відмінювання:

ren, renis m — нирка; pulmo, pulmōnis m — легеня; auris, auris f — вухо; os, ossis n — кістка; os, oris n — пот; apex, apīcis m — верхівка; pars, partis f — частина; rete, retis n — сітка; solutio, solutiōnis f — розчин; venter, ventrīs m — живіт; caput, capītis n — голова; exemplar, āris n — зразок, приклад; apis, apis f — бджола; pes, pedis m — нога, стопа; axis, is m — вісь.

Графічна структура типів іменників третьої відміни

Вправа 2

Допишіть словникову форму таких іменників:
cutis, flos, sapo, cervix, gaster, tuberositas, axis, declive, ulcus, meninx, calcar, par, pollex, homo, salus.

Вправа 3

Поставте словосполучення у Abl. sg., Nom. та Acc. pl., Gen.pl.:

- 1) foramen magnum; 2) phalanx media; 3) avis rara; 4) cochlear magnum;
5) inflammatio acuta; 6) vulnus periculoseum; 7) canalis longus; 8) Mare profundum; 9) dens incisivus; 10) animal domesticum; 11) rete venosum.

Вправа 4

Провідмінайте у однині та множині:

- 1) os, ossis n; 2) radix, ūcis f; 3) tumor, ūris m; 4) pars, partis f;
5) calcar, ūris n; 6) civis, is f; 7) homo, inis m; 8) paries, etis m.

Вправа 5

Перекладіть терміни українською мовою:

- I. 1. Articulatio ellipsoidea. 2. Axis opticus. 3. Canalis condyloideus.
4. Caput femoris. 5. Cartilago epiglottidis. 6. Cavitas conchae. 7. Cervix uteri.
8. Concha auris. 9. Crus superius et inferius. 10. Diaphragma sellae turcicae.
11. Foramen rotundum. 12. Fornix cerebri. 13. Lobi pulmōnum. 14. Margo lambdoideus.
15. Nucleus lentis. 16. Paries crani. 17. Pes dexter. 18. Pyramides medullae oblongatae. 19. Corpus vertebrae. 20. Vas lymphaticum. 21. Ventriculi laryngis. 22. Ossa digitōrum pedis. 23. Membrana interossea cruris.

24. Articulatiōnes membra superiōris liberi. 25. Vagina musculi recti abdominis.
 26. Apertura thoracis superior. 27. Ventriculus cordis. 28. Pars ossea tubae auditivae.
 29. Regio olfactoria tunicae mucosae nasi. 30. Arteria femoris profunda.
 31. Venae cordis. 32. Medulla ossium. 33. Sanguis venosus.
 34. Musculus obliquus capitis. 35. Ala vomeris.

- II. 1. Apex radicis dentis. 2. Dens caninus. 3. Corpus adiposum buccae.
 4. Dentes sapientiae seu dentes serotini. 5. Vestibulum oris. 6. Os zygomaticum.
 7. Labia oris. 8. Cavitas oris propria. 9. Radices dentis. 10. Apex linguae.
 11. Tunica mucosa oris. 12. Cuspis (tuberculum) dentis. 13. Collum dentis.
 14. Foramen mandibulae. 15. Margo zygomaticus.

Вправа 6

Перекладіть латинською мовою:

- I. 1. Довга голова. 2. Середня частка легені. 3. Корінь легені. 4. М'яз — нижній констриктор глотки. 5. Великий отвір. 6. Порожнина живота. 7. Верхівка серця. 8. Суглоби стопи. 9. П'ятковий сухожилок. 10. Складний суглоб. 11. Зоровий канал. 12. Щитоподібний хрящ. 13. Куприкова кістка. 14. Жовте тіло. 15. Ніжки мозку. 16. Ампутація лівої ноги. 17. Густа сітка. 18. Рідкий екземпляр. 19. Серцева вирізка легень. 20 М'язи голови.

- II. 1. Канал кореня зуба. 2. Порожнина зуба. 3. Тіло під'язикової кістки. 4. Молочні зуби. 5. Верхівка язика. 6. Жувальна горбистість. 7. Зовнішня частина зуба. 8. Сліпий отвір язика. 9. Запалення пульпи зуба. 10. Каріозний корінь. 11. Видалення зубів. 12. Виразка нижньої губи. 13. Слизова оболонка рота. 14. Шийка зуба.

Вправа 7

Перекладіть речення українською мовою:

- I. 1. Tuberis̄ multae sunt: deltoidea, glutaea, iliaca et ceterae.
 2. Cochlearia varia sunt: aurea, argentea, lignea. 3. Item variae sunt cochlearium formae. 4. Medici, qui morbos animalium curant, veterinarii vocantur. 5. Vesica urinaria ex apice, corpore, fundo, cervice constat. 6. Pulmones in cavo thoracis locati sunt. 7. Pulmonem dextrum et sinistrum distinguimus. 8. Aegrotus dolorem capitis et pectoris sentit. 9. Digī ex phalangibus constant. 10. Varia sunt animalium genera. 11. Pulmones, cor, pancreas, venter, renes, lien viscera sunt. 12. Clavicularis corpus et duas extremitates dividitur. 13. Malleolus, incus et stapes ossicula auditus sunt.

- II 1. Radix dentis caemento tegitur. 2. Radice dentis clinico nominamus ea pars, quae infra marginem gingivalem locatur. 3. Canalis radicis dentis foramine apicis dentis finitur. 4. Os hyoideum inter mandibulam et laryngem locatur. 5. Foramen incisivum in canalem incisivum intrat. 6. Pars centralis maxillae nominatur corpus maxillae, in corpore maxillae sinus maxillaris situs est. 7. Foramina cribrosa nervos olfactarios continent.

- III. 1. Mucilago ex seminibus Lini paratur. 2. Cortices, folia, flores, rhizomata, stigmata, semina, baccae et gemmae plantarum variarum ad curationem aegrotorum adhibentur. 3. Solutiones sunt: solutiones aquosae, seu

solutiones, solutiones oleosae et solutiones spirituosae. 4. Decoctum rhizomatis et radicis Valerianae remedium sedativum est.

Вправа 8

Перекладіть речення латинською мовою:

I. 1. Внутрішні органи різноманітні та численні. 2. Хворий відчуває зубний біль. 3. Легені — органи дихання. 4. Кістки пальців стопи називаються фалангами. 5. Коваделко — слухова кісточка, розташована між молоточком та стремінцем.

II. 1. Аптекар видає хворому розчин для ін'єкцій. 2. Лікар приписує хворому настій кореневища з коренем валеріані.

III. 1. Корінь зуба вкритий цементом (e). 2. Різцевий отвір входить у різцевий канал. 3. Канал нижньої щелепи містить альвеолярні гілки та альвеолярні судини. 4. Порожнина зуба оточена (e) дентином.

Вправа 9

Прочитайте крилаті латинські вислови, зверніть увагу на іменники третьої відміні:

1. *Hominis ratio dicit* — разум керує людьми. 2. *Aurea mediocritas* — золота середина. 3. *Amor, ut lacrima, oculis oritur, in pectus cadit* — кохання, неначе сльоза: починається з очей, а западає в серце. 4. *De nocte consilium* — ніч приносить пораду. 5. *Post mortem medicina* — лікування після смерті (відповідає укр. “Дорога ложка до обіду”). 6. *Divitiae et honores incerta et caduca sunt* — багатство і почесті — непевне і хистке добро. 7. *Ebrietas est voluntaria insania* — пияцтво — це добровільне безумство.

§ 45. ЧОЛОВІЧИЙ РІД ІМЕННИКІВ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНІ (*SUBSTANTIVA GENERIS MASCULINI*)

Іменники чоловічого роду третьої відміні у називному відмінку однини мають такі закінчення: -o (крім іменників, що закінчуються на -io, -do, -go), -og, -os, -er, -es (нерівноскладові), -ex.

Для визначення словникової форми та основи іменників рекомендується запам'ятати *genetivus*.

Закінчення Nom. sing.	Exempla
-o	<i>sapo, sapōnis m</i> — мило
	<i>homo, hominis m</i> — людина
-or	<i>dolor, dolōris m</i> — біль
-os	<i>flos, floris m</i> — квітка
-er	<i>venter, ventris m</i> — живіт, шлунок
-es	<i>aether, aethēris m</i> — ефір

Закінчення		Exempla
Nom. sing.	Gen. sing.	
(нерівно- складові)	-ēris	trochanter, trochantēris m — вертлюг
	-ītis	poples, poplītis m — підколінок
	-ētis	paries, pariētis m — стінка
	-edis	pes, pedis m — нога, стопа
	-ēx	rex, regis m — цар
	-gis	apex, apicis m — верхівка
	-icis	index, indicis m — вказівний палець

§ 46. ВИНЯТКИ З ПРАВИЛА ПРО РІД ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ

Деякі іменники з формальними ознаками чоловічого роду належать до жіночого або до середнього роду за винятком.

Жіночого роду: caro, carnis f — м'ясо

arbor, arbōris f — дерево

gaster, gastris f — шлунок

mater, matris f — мати, мозкова оболонка

quies, quiētis f — спокій, відпочинок, мовчання

і похідні requies, etis f — відпочинок, заспокоєння

inquier, etis f — неспокій, тривога

lex, legis f — закон (порівняйте: легальний, легитимність)

Середнього роду: cor, cordis n — серце

os, oris n — рот

os, ossis n — кістка

cadaver, cadavēris n — труп

papaver, papavēris n — мак

piper, pipēris n — перець

tuber, tubēris n — горб, бульба (бот.)

§ 47. СЛОВОТВІР

Суфікси іменників чоловічого роду

Суфікс **-or** вказує на стан — фізичний або душевний: timor, ūris m — страх; dolor, ūris m — біль; liquor, ūris m — рідина.

Суфікси **-sor**, **-tor** означають діючу особу, предмет, що виконує дію: lector, ūris m — лектор; doctor, ūris m — доктор, вчений; orator, ūris m — оратор; levator, ūris m (musculus) — підіймач (м'яз); depressor, ūris (musculus) — опускач (м'яз).

§ 48. ЗРАЗОК ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ

tumor, ūris m — пухлина

Singularis	Pluralis
------------	----------

Nom.	tumor	tumor-es
Gen.	tumor-is	tumor-um
Dat.	tumor-i	tumor-ibus
Acc.	tumor-em	tumor-es
Abl.	tumor-e	tumor-ibus

margo, ūnis m (за винятком) — край

Nom.	margo	margin-es
Gen.	margin-is	margin-um
Dat.	margin-i	margin-ibus
Acc.	margin-em	margin-es
Abl.	margin-e	margin-ibus

§ 49. УЗГОДЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ПЕРШОЇ ГРУПИ З ІМЕННИКАМИ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ

Прикметники узгоджуються з іменниками в роді, числі та відмінку.

На цей розділ слід звернути увагу, тому що медична терміносистема в більшості складається з дво- чи багатослівних термінів, які слід поєднати за правилами граматики, викладеними у розділах “Узгаджене означення” та “Неузгоджене означення”.

Зразок узгодження

доброкісна пухлина

tumor, ūris m — benignus, a, um — tumor benignus

різцевий зуб

dens, dentis m — incisivus, a, um — dens incisivus

деревне вугілля

carbo, ūnis m — ligneus, a, um — carbo ligneus

§ 50. ЗРАЗОК ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ
ПЕРШОЇ ГРУПИ
З ІМЕННИКАМИ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ
ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ

У словосполученнях кожне змінне слово відмінюється за відміною, до якої належить:

homo, *īnis*, m *sanus*, a, um — homo *sanus* — здорова людина

	Singularis	Pluralis	
Nom.	<i>homo sanus</i>	<i>homin-es</i>	<i>san-i</i>
Gen.	<i>homin-is</i>	<i>homin-um</i>	<i>san-ōrum</i>
Dat.	<i>homin-i</i>	<i>homin-ibus</i>	<i>san-is</i>
Acc.	<i>homin-em</i>	<i>homin-es</i>	<i>san-os</i>
Abl.	<i>homin-e</i>	<i>homin-ibus</i>	<i>san-is</i>

Вправа 1

Допишіть словникову форму іменників чоловічого роду:

cortex, tumor, sapo, vomer, venter, pollex, stapes, odor, sphincter, mos, stupor, index, ureter, vapor, pes, flos, foetor, apex, aēr, paries.

Вправа 2

Перекладіть українською мовою:

I. 1. Cortex cerebelli. 2. Paries cardiācus. 3. Tuber cinereum. 4. Apex cordis. 5. Vertex cranii. 6. Humor vitreus. 7. Pes anserinus major. 8. Trochanter major et minor. 9. Ala vomēris. 10. Os palatiūm. 11. Incisura cardiāca pulmōnis sinistri. 12. Cavum oris. 13. Hilus pulmōnis. 14. Venter posterior. 15. Ossa zygomatica. 16. Arbor vitae. 17. Tuber calcaneum (calcanei). 18. Musculus flexor digitōrum pedis. 19. Musculus rotātor longus. 20. Musculus levātor scapulae. 21. Musculus abductor pollicis longus. 22. Musculus extensor indicis proprius. 23. Musculus depressor anguli oris. 24. Herpes zoster. 25. Cor bovinum. 26. Tumor pulmōnum. 27. Dolor ventris. 28. Gaster aegra. 29. Tremor hystericus. 30. Stupor epilepticus. 31. Quies absolūta. 32. Cadāver obductum. 33. Fractura pedis. 34. Os palatinum. 35. Basis stapedis.

II. 1. Carbo activatus. 2. Flos albus. 3. Papāver somniferūm. 4. Aether aethylicus. 5. Piper nigrum. 6. Herba Bursae pastōris. 7. Liquor Ammonii anisātus. 8. Sapo viridis. 9. Cortex pulverātus. 10. Odor florūm. 11. Liquor spissus. 12. Pro auctōre.

Вправа 3

Узгадьте прикметники з іменниками:

I) tumor, *ōris* m — пухлина (злоякісна, доброкісна, змішана, метастатична); 2) pes, *pedis* m — нога, ніжка, стопа (права, ліва, гусяча, глибока); 3) os, *ossis* n — кістка (вилична, барабанна, різцева, під'язикова,

кубоподібна, крилоподібна, піднебінна, широка); 4) cor, cordis n — серця (здорове, хворе, бичаче, ожиріле); 5) tuber, ēris n — горб (сідничний, п'ятковий, сірий); 6) paries, ētis m — стінка (передня, задня, зовнішня, внутрішня, сонна, лабірінтова); 7) flos, floris m — квітка (біла, жовта, червона); 8) homo, īnis m — людина (хороша, хвора, славетна).

Вправа 4

Узгодьте прикметники з іменниками, запишіть терміни латинською мовою:

I. 1.Крила леміша. 2. Здорова людина. 3. Переднє черевце. 4. Верхівка лівої легені. 5. Тверда та м'яка оболонки головного мозку. 6. Великий привідний м'яз. 7. Кістки стопи. 8. Передня стінка шлунка. 9. Дерево життя мозочка. 10. Великий палець (кисті). 11. Фізіологічне дрижання. 12. Істеричне заціплення. 13. Гострий біль. 14. Легеня права, ліва. 15. Слизова оболонка. 16. Вказівний палець. 17. Перелом та вивих кісток стопи. 18. М'яз, що підіймає кут рота. 19. Жувальний м'яз. 20. Горб верхньої щелепи. 21. Пухлина мозку.

II. 1. Парова баня (перекласти неузгодженим означенням). 2. Квітки снотворного маку. 3. Активоване вугілля. 4. Лікувальне мило. 5. Рідкий екстракт грициків. 6. Через рот, через пряму кишку. 7. Для автора. 8. Суха кора. 9. Прозора рідина. 10 Тваринне вугілля. 11. Етиловий ефір. 12. Гірське повітря. 13. Запах з рота.

Вправа 5

Від поданих дієслів утворіть іменники з суфіксом -ог, перекладіть українською мовою:

1) curo, curāvi, curātum, curāre — лікувати; 2) levo, levāvi, levātum, levāre — піднимати; 3) roto, rotāvi, rotātum, rotāre — обертати; 4) extendo, extendi, extensem, extendēre — розгинати; 5) amo, amāvi, amātum, amāre — любити; 6) facio, feci, factum, ēre — робити, виконувати; 7) obseruo, observāvi, observātum, observāre — спостерігати; 8) indicō, indicāvi, indicātum, indicāre — вказувати.

Вправа 6

Зробіть граматичний розбір, перекладіть речення українською мовою:

I. 1. Aēr purus hominib⁹s aegrōtis sanisque necessarius est. 2. Validolum dolōres cordis levat. 3. Aegrōtus vitio cordis innato laborat. 4. Sudor frigidus, rubor et tumor cum calōre et dolōre signa morbi sunt. 5. Aegris quies absoluta semper prodest. 6. Femīna dolōrem acūtum in regiōne hypogastrica sentit. 7. Cor perpetuo dilatātur et contrahit⁹ur. 8. Puellae liquōrem sine odōre et colōre dat. 9. Vomer formam trapezoideam habet. 10. Musculi in abductōres, adductōres, erectōres, flexōres, extensōres, pronatōres, constrictōres, levatōres et cetēri dividuntur. 11. In pulmōne sinistro lobos superiōrem et inferiōrem, in pulmone dextro lobos superiorem, medium et inferiōrem distinguntur. 12. Hippocrates, doctor medicinae antiquus, auctor

multorum de medicina librōrum fuit. Hippocrātes merito pater medicinae appellātur. 13. Tuber ischiadicum est pars ossis ischii. 14. Ventrem nimis replēre nocet (Celsus). 15. Pelvis renalis cum vesica urinaria uretēre conjungitur. 16. Tuber frontale aliter eminentia frontalis nominatur. 17. Gaster inter oesophagum et duodēnum iacet.

II. 1. Dura lex, sed lex. 2. Homo locum ornat, non locus hominem. 3. Caecus non judicat de colore. 4. Quot homines, tot sententiae. 5. Optimum medicamentum quies est. 6. Mores hominum varii sunt. 7. Inter caecos luscus rex. 8. Honores mutant mores. 9. Honoris causa.

Вправа 7

Перекладіть речення латинською мовою:

I. 1. Існують пухлини зложкісні, доброкісні та змішані. 2. Каверна міститься у верхівці лівої легені. 3. Язык міститься у ротовій порожнині. 4. Холодний піт та жар — ознаки захворювання. 5. Хворий відчуває гострий біль у ділянці серця. 6. Шлунок лежить між стравоходом і дванадцятирічною кишкою. 7. Гіппократ — батько медицини. 8. М'язи поділяються на відвідні, привідні, опускачі, підймачі, згиначі, розгиначі, обертачі та ін.

II. 1. Чисте повітря корисне хворим та здоровим людям. 2. Колір рідини живий. 3. Запах квітів приємний. 4. Квітки снотворного маку червоні та білі. 5. Хворому необхідний абсолютний спокій. 6. Таблетки активованого вугілля мають чорний колір. 7. Береза біла — високе дерево.

§ 51. ЖІНОЧИЙ РІД ІМЕННИКІВ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ (SUBSTANTIVA GENERIS FEMININI)

Іменники жіночого роду третьої відміни у називному відмінку однини мають такі закінчення: -s, крім -os, -x, крім -ex та -io, -do, -go.

Детально закінчення жіночого роду в Nom. sing. подано у таблиці.

Закінчення		Exempla
Nom. sing.	Gen. sing	
o	<div style="display: flex; align-items: center;"> -do -go -io </div>	<div style="display: flex; align-items: center;"> -inis -inis -onis </div> <div style="display: flex; align-items: center;"> longitudo, longitudinis f — довжина mucilago, mucilaginis f — слиз (лікарська форма) inieccio, iniectionis f — впорскування </div>
	-as	-atis
	<div style="display: flex; align-items: center;"> -is } рівно- -es } складові </div>	-is
s	<div style="display: flex; align-items: center;"> -is } нерівно- складові </div>	<div style="display: flex; align-items: center;"> -idis -itidis </div> <div style="display: flex; align-items: center;"> cuspis, cuspidis f — зубець, вістря appendicitis, appendicitidis f — апендіцит </div>

Закінчення			Exempla
Nom. sing.	Gen. sing.		
-us	-ūdis		incus, incūdis f — ковадло
-s	-ūtis		salus, salūtis f — здоров'я, порятунок
з попереднім приголосним	-tis		frons, frontis f — лоб
			ars, artis f — мистецтво
x, крім	{ -ax -ix -ox -ex -ux -nx	-acis -īcis -ocis -ucis -ngis	pax, pacis f — мир radix, radicis f — корінь vox, vocis f — голос nux, nucis f — горіх phalanx, phalangis f — фаланга

§ 52. ВИНЯТКИ З ПРАВИЛА ПРО РІД ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ

Є іменники із закінченнями жіночого роду, що за винятком належать до чоловічого або середнього роду. Серед них чоловічого роду:

Atlas, antis m — атлант, перший шийний хребець
axis, is m — вісь, другий шийний хребець
canalis, is m — канал
pulvis, ēris m — порошок
lapis, ūdis m — камінь
crinis, is m — волос
sanguis, īnis m — кров
unguis, ūnis m — ніготь
fascis, is m — пучок
vermis, is m — черв'як
dens, dentis m — зуб
hydrops, ūpis m — водянка
anthrax, ūcis m — сибірка
thorax, ūcis m — грудна клітка
fornix, ūcis m — арка, склепіння
hallux, ūcis m — великий палець стопи
larynx, yngis m — гортань
pharynx, yngis m — глотка
coccyx, ūgis m — куприк
varix, ūcis m — венозний вузол
tendo, ūnis m — сухожилок
margo, ūnis m — край

Іменники середнього роду, за винятком:

erysipelas, *ātis* n — бешиха

pancreas, *ātis* n — підшлункова залоза

vas, *vasis* n — судина

§ 53. СЛОВОТВІР. СУФІКСИ ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ

1. Суфікс *-īt -is* вказує на запальний процес. Утворюються такі терміни шляхом додавання суфікса *-it* (із закінченням *-is*) до основи іменника, що означає орган:

encephalōn, *i* n — encephalītis, *ītidis* f — запалення головного мозку;
pancreas, *ātis* n — pancreatītis, *ītidis* f — запалення підшлункової залози;
pleura, *aē* f — pleurītis, *ītidis* f — запалення плеври.

2. Суфікс *-io* (при утворенні іменників він додається до основи супіна), означає дію або результат дії: *palpatio*, *ōnis* f — промацування; *auscultatio*, *ōnis* f — вислуховування.

3. Суфікс *-ōs-is* вказує на назив хвороби незапального характеру: *mycosis*, *is* f — мікоз, пігіннявка (грибкове захворювання); *stenosis*, *is* f — звуження каналів; *sclerosis*, *is* f — затвердіння тканин чи органів. Створюються терміни з цим значенням шляхом додавання *-os-is* до основи іменника: *arthron*, *i* n — *arthrosis*, *is* f — незапальне захворювання суглобів.

§ 54. ЗРАЗОК ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ

extremitas, ātis f — кінець, *cervix, īcis* f — шия

Singularis

Pluralis

Nom. <i>extremitas</i>	<i>cervix</i>	Nom. <i>extremitat-es</i>	<i>cervic-es</i>
Gen. <i>extremität-is</i>	<i>cervic-is</i>	Gen. <i>extremitat-um</i>	<i>cervic-um</i>
Dat. <i>extremitat-i</i>	<i>cervic-i</i>	Dat. <i>extremitat-ibus</i>	<i>cervic-ibus</i>
Acc. <i>extremitat-em</i>	<i>cervic-em</i>	Acc. <i>extremitat-es</i>	<i>cervic-es</i>
Abl. <i>extremitat-e</i>	<i>cervic-e</i>	Abl. <i>extremitat-ibus</i>	<i>cervic-ibus</i>

§ 55. УЗГОДЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ПЕРШОЇ ГРУПИ З ІМЕННИКАМИ ЖІНОЧОГО РОДУ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ

Прикметник узгоджується з іменником, до якого він належить, у роді, числі й відмінку. Наприклад:

iniektio, onis f — *subcutaneus, a, um* — підшкірна ін'єкція

pars, partis f — *magnus, a, um* — велика частина

pharyngitis, itidis — *chronicus, a, um* — хронічний фарингіт

Зразок відмінювання

Singularis

Nom.	inie ^t io	subcutanea
Gen.	inie ^t ion-is	subcutane-ae
Dat.	inie ^t ion-i	subcutane-ae
Acc.	inie ^t ion-em	subcutane-am
Abl.	inie ^t ion-e	subcutane-a

Pluralis

inie ^t ion-es	subcutane-ae
inie ^t ion-um	subcutane-ārum
inie ^t ion-ibus	subcutane-is
inie ^t ion-es	subcutane-as
inie ^t ion-ibus	subcutane-is

N.B. pars, partis f є іменником мішаного типу (основа закінчується на два приголосних)

Nom.	par <i>s</i>	magna
Gen.	part-is	magn-ae
Dat.	part-i	magn-ae
Acc.	part-em	magn-am
Abl.	part-e	magn-a

part-es	magn-ae
part-jum	magn-ārum
part-ibus	magn-is
part-es	magn-as
part-ibus	magn-is

Nom.	pharyngit <i>ijs</i>	chronica
Gen.	pharyngitid-is	chronic-ae
Dat.	pharyngitid-i	chronic-ae
Acc.	pharyngitid-em	chronic-am
Abl.	pharyngitid-e	chronic-a

pharyngitid-es	chronic-ae
pharyngitid-um	chronic-ārum
pharyngitid-ibus	chronic-is
pharyngitid-es	chronic-as
pharyngitid-ibus	chronic-is

Вправа 1

Утворіть Gen. sg. іменників жіночого роду третьої відміни, визначте основу, перекладіть: cavitas, appendix, basis (рівносклад.), amputatio, ars, latitudo, cervix, palus, incus, fames (рівносклад.), mucilago, senectus, naris (рівносклад.), meninx, cuspis (нерівносклад.), sanitas, solutio, cutis (рівносклад.), qualitas.

Вправа 2

Провідміняйте:

functio laesa — порушена функція; extremitas longa — довгий кінець;
phalanx media — середня фаланга.

Вправа 3

Перекладіть терміни українською мовою:

- I. 1. Tuberositas deltoidea. 2. Radix pulmōnis. 3. Extremitas claviculae.
4. Cartilago thyreoidea. 5. Basis cranii externa. 6. Impressōnes digitātae.
7. Pars petrōsa. 8. Apex pyramidis. 9. Cutis sicca. 10. Appendix fibrōsa hepatis.
11. Articulatio composita. 12. Cavitas pelvis.. 13. Plicae iridis. 14. Regio mediana.
15. Operatio chirurgica. 16. Extractio dentium. 17. Sectio caesarea.
18. Magnitudo et forma auris. 19. Transfusio sanguinis. 20. Phalanges digitōrum. 21. Cuspis dentis. 22. Radix duplex. 23. Injectio intravenōsa. 24. Nux vomica. 25. Solutio spirituosa. 26. Digitalis purpurea. 27. Lege artis.

- II. 1. Apertura thoracis inferior. 2. Fibrae pontis transversae. 3. Dens

- cariōsus. 4. Canalis pharyngeus. 5. Sanguis arteriōsus. 6. Pancreas accessorium.
 7. Hydrops cardiācus. 8. Margo liber. 9. Axis opticus. 10. Tendo calcaneus.
 11. Cartilagīnes laryngis. 12. Vas lymphaticum. 13. Thorax paraliticus.
 14. Canalis radīcis dentis. 15. Fornix pharyngis. 16. Pars posterior pontis.
 17. Vermis cerebelli. 18. Massa lateralis atlantis. 19. Pulvis divisus et indivisus.
 20. Adeps suillus. 21. Argenti nitras.

Вправа 4

Узгодьте поставлені у дужки прикметники з іменниками:

- 1) pars, partis f — частина (барабанна, лускатна, кам'яниста, трапецієподібна, сокоподібна); 2) margo, īnis m — край (міжкістковий, лямбдолоподібний, величний, передній); 3) canalis, is m — канал (різцевий, зоровий, живильний, сонний, крилоподібний, носопіднебінний); 4) dens, dentis m — зуб (молочний, різцевий, пізній, відпадаючий, каріозний); 5) articulatio, ūnis f — суглоб (складний, міжфаланговий, еліпсоподібний, шароподібний, міжзап'ястковий), 6) auris, is f — вухо (зовнішнє, внутрішнє, середнє); 7) cartilago, ūnis f — хрящ (щитоподібний, черпакуватий, перснеподібний); 8) tuberositas, ātis f — горбистість (крилоподібна, жувальна, дельтоподібна, клубова).

Вправа 5

Утворіть терміни за допомогою суфіксів *-itis* та *-osis* та поясніть їхнє значення:

- a) pharynx, yngis m — глотка; periosteum, i n — окістя; periodontium, i n — зубне окістя; trachēa, ae f — трахея; gaster, tris f — шлунок; myocardium, i n — серцевий м'яз; bronchus, i m — бронх; рибра, ae f — пульпа, м'якуш; meninx, ingis f — мозкова оболонка; aden, adēnis m — залоза; glossa, ae f (гр.) — язик; duodenum, i n — дванадцятипала кишка;

- b) encephalon, i n — головний мозок; derma, ātis n (гр.) — шкіра; medulla, ae f — мозок (переважно кістковий); neuron, i n (гр.) — нерв; periosteum, i n — окістя.

Вправа 6

Від поданих дієслів утворіть іменники жіночого роду з суфіксом *-io*:

- 1) solvo, solvi, solūtum, ēre — розчиняти; 2) percūtio, percussi, percussum, ēre — вдаряти, вражати; 3) secerno, crevi, cretum, ēre — виділяти; 4) inspicio, spexi, spectum, ēre — слідкувати, оглядати; 5) flecto, flexi, flectum, ēre — гнути, нагинати; 6) curo, āvi, ātum, ēre — лікувати; 7) sano, āvi, ātum, ēre — оздоровлюти; 8) dividō, divisi, divisum, ēre — ділити, поділяти.

Вправа 7

Перекладіть латинською мовою:

- I. 1. Хрящ слухової труби. 2. Шийка матки. 3. Лівий край. 4. Міжфалангові суглоби стопи. 5. Нижня апертура грудної клітки. 6. Хвіст підшлункової залози. 7. Судини внутрішнього вуха. 8. Права частина.

9. Склепіння черепа. 10. Переливання крові. 11. Огляд хворого. 12. Туберкульоз легень. 13. Судина кровоносна, лімфатична. 14. Вісь таза. 15. Основа нижньої щелепи. 17. Верхівка черпакуватого хряща. 18. Верхівка кам'янистої частини. 19. Вилична ділянка. 20. Здорові зуби. 21. Канал під'язикового нерва. 22. Двогорбковий зуб. 23. Вістря зuba. 24. Глотковий канал. 25. Серцева водянка. 26. Середня фаланга. 27. Склепіння глотки. 28. Тіло атланта (першого шийного хребця). 29. Сполучний сухожилок.

ІІ. 1. Для підшкірної ін'єкції. 2. Порошки дозовані та недозовані. 3. За законом мистецтва. 4. Олійний розчин. 5. Білий порошок. 6. Розведений розчин перекису водню. 7. Для інгаляції. 8. Складний порошок. 9. Джерельна вода (перекласти неузгодженим означенням). 10. Лікувальне джерело.

Вправа 8

Перекласти речення українською мовою:

I. 1. Examinatio aegrotorum constat ex interrogatiōne, auscultatiōne, palpatione, percussiōne, analysibusque variis. 2. Larynx organon respiratoriū est. 3. Apex pulmōnis aperturam superiorem thorācīs occupat. 4. Os temporāle ex tribus partib⁹ constat: parte petrōsa, parte tympanica et squamōsa. 5. Tuberositātes variae sunt: deltoidea, glutēa, iliaca et ceterae. 6. Inflammatio pulmōnum pneumonia vocātur. 7. Fornix pharyngis sub corpore ossis sphenoidalis situs est. 8. Per nares in pulmōnes aërem inspirāmus, per nares atque expirāmus. 9. Functiones musculōrum sunt: flexio, extensio, adductio, abductio, rotatio, pronatio, supinatio ceteraeque. 10. Musculus crycothyreoides partem rectam et partem obliquam habet. 11. Cartilagīnes formā externā variae sunt: corniculatae, sesamoideae, triticeae et ceterae. 12. Transfusio sanguinis saepe in medicina adhibetur. 13. Cartilagīnes laryngis sunt: cartilago thyreoidea, cartilago cricoidea, epiglottis, cartilagīnes arytenoideae, cartilagines corniculatae et cartilagines cuneiformes. 14. Larynx orgānon respiratorium est.

II. 1. Extractum Filicis maris spissum in capsulis gelatinosis sumitur. 2. Nux vomīca, seu Strychnos planta venenāta est. 3. Sunt multae formae pharmaceuticae, ut pilulae, pulv̄eres, emulsiones (emulsa), injectiōnes, mucilagīnes, solutiones et cetera. 4. Aqua fontium aegrotis necessaria et utilis est. 5. Solutiōnem pro injectiōne lege artis parat.

III. 1. Consuetudo est quasi altera natura (Cicero). 2. Ars longa, vita brevis est (Hippocrates). 3. Nulla regula sine exceptione. 4. Repetitio est mater studiorum. 5. Finis coronat opus. 6. Dura necessitas. 7. Hostium dona mala dona sunt.

Вправа 9

Перекладіть речення латинською мовою:

I 1. Легені розташовані у порожнині грудної клітки. 2. Ознаки запалення (ε): біль, жар, почервоніння, припухлість та порушена функція. 3. Пальці складаються з фаланг. 4. Переливання крові іноді необхідне (ε).

5. Щитоподібна залоза міститься у ділянці шиї. 6. Запалення оболонки головного мозку, або менінгіт—небезпечна та тяжка хвороба. 7. Через ніздри ми вдихаємо і видихаємо повітря.

П. 1. Порошки бувають поділені та неподілені. 2. Спиртовий розчин йоду. 3. Лікар приписує траву термопсису. 4. Фармацевт готує ліки за законом мистецтва.

§ 56. СЕРЕДНІЙ РІД ІМЕННИКІВ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ (SUBSTANTIVA GENERIS NEUTRI)

Іменники середнього роду третьої відміни у називному відмінку однини відрізняються варіативністю закінчень.

Закінчення		Exempla
Nom. sing.	Gen. sing.	
-e	-is	rete, retis n — сітка
-i	-lis	mel, mellis n — мед, fel, fellis n — жовч
-ar	-aris	exemplar, exemplaris n — зразок
	-atis	hepar, hepatis n — печінка
-ur	-oris	femur, femoris n — стегно
	-üris	guttur, guttūris n — горло
-us	-bris	pectus, pectoris n — груди
	-ūris	crus, cruris n — гомілка, ніжка
	-ēris	latus, latēris n — бік
-t	-itis	occiput, itis n — потилиця
-c	-tis	lac, lactis n — молоко
-ma	-ātis	asthma, ātis n — астма, ядуха
-en	-īnis	abdomen, īnis n — живот

Н.В. Для швидкого і тривалого закріплення в пам'яті закінчень іменників середнього роду можна запам'ятати слова С-е-н-т-а-ур-ус (Centaurus, в грецькій міфології Kentaurus — напівлюдина-напівкінь) та 1-ar (лари у Стародавньому Римі — божества, охоронці домашнього вогнища і сім'ї).

§ 57. ВИЯТКИ З ПРАВИЛА ПРО РІД ІМЕННИКІВ СЕРЕДНЬОГО РОДУ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ

Іменники чоловічого роду:

- sol, solis m — сонце
- sal, salis m — сіль, дотеп
- lien, liēnis m — (лат.) селезінка
- splen, splenis m — (гр.) селезінка
- ren, renis m — нирка
- pecten, pectēnis m — гребінь
- lichen, lichēnis m — лишай

До жіночого роду належить іменник
phren, phrenis — діафрагма, розум

§ 58. СЛОВОТВІР. СУФІКСИ ІМЕННИКІВ СЕРЕДНЬОГО РОДУ

Найуживаніші суфікси іменників середнього роду:

- *ōma* вказує на наявність пухлини. Терміни з цим суфіксом утворюються шляхом додавання його до основи іменника, наприклад: *sarcoma*, *ātis* n (від *sarx*, *sarcos* — м'ясо) — сполучнотканинна пухлина;

- *ēma* вказує на наявність висипів, наривів і т. ін. Наприклад: *erythēma*, *ātis* n (від *erythros* — червоний) — висип на шкірі, почервоніння; *exanthēma*, *ātis* n (від *exantheo* — розквітати) — плямиста висипка.

- *men* означає засіб або наслідок дії. Для створення терміна з цим значенням слід додати суфікс до основи теперішнього часу дієслова: *pomen*, *īnis* n (від *nominare* — називати) — ім'я; *medicamen*, *īnis* n (від *medicari* — лікувати) — ліки.

§ 59. ЗРАЗОК ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ СЕРЕДНЬОГО РОДУ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ

N.B. Перш ніж провідмінити іменник, слід визначити його тип i, звичайно, основу.

Іменники, що закінчуються на - *ta*, *-ātis*, мають особливості при відмінюванні.

Правило їх відмінювання див. у наступній темі.

ulcus, *ēris* n — виразка *tuber*, *ēris* n — горб (середнього роду за винятком)

Singularis	Pluralis	Singularis	Pluralis
Nom. <i>ulcus</i>	<i>ulcer-a</i>	Nom. <i>tuber</i>	<i>tuber-a</i>
Gen. <i>ulcēr-is</i>	<i>ulcer-um</i>	Gen. <i>tuber-is</i>	<i>tuber-um</i>
Dat. <i>ulcer-i</i>	<i>ulcer-ībus</i>	Dat. <i>tuber-i</i>	<i>tuber-ībus</i>
Acc. <i>ulcus</i>	<i>ulcer-a</i>	Acc. <i>tuber</i>	<i>tuber-a</i>
Abl. <i>ulcere</i>	<i>ulcer-ībus</i>	Abl. <i>tuber-e</i>	<i>tuber-ībus</i>

§ 60. УЗГОДЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ПЕРШОЇ ГРУПИ З ІМЕННИКАМИ СЕРЕДНЬОГО РОДУ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ

Прикметники узгоджуються з іменниками в роді, числі та відмінку. Часто обидві частини мови належать до різних відмін, і кожне слово відмінюється згідно з його правилами.

rete, is n	arteriosus, a, um — артеріальна сітка
cor, cordis n	sanus, a, um — здорове серце
abdomen, inis n	acus, a, um — гострий живіт

Зразок відмінювання

Singularis	Pluralis
Nom. rete arteriosum	Nom. ret-ia arterios-a
Gen. ret-is arteriosi	Gen. ret-iūm arterios-ōrum
Dat. ret-i arterios-o	Dat. ret-ībus arterios-is
Acc. ret-e arterios-um	Acc. ret-ia arterios-a
Abl. ret-i arterios-o	Abl. ret-ībus arterios-is
Singularis	Pluralis
Nom. os latum	Nom. oss-a lat-a
Gen. oss-is lat-i	Gen. oss-iūm lat-ōrum
Dat. oss-i lat-o	Dat. oss-ībus lat-is
Acc. os lat-um	Acc. oss-a lat-a
Abl. oss-e lat-o	Abl. oss-ībus lat-is

Вправа 1

Утворіть Gen. sg. іменників середнього роду та визначте основу, зробіть переклад:

oedēma, cochlear, mel, pectus, corpus, ulcus, forāmen, viride, occīput, albūmen, symptōma, iecur, lac, pus, thenar, declive, pulvinar.

Вправа 2

Провідмінуйте:

femur laesum — ушкоджене стегно; caput longum — довга голова; foramen optīcum — зоровий отвір.

Вправа 3

Перекладіть терміни українською мовою:

- I. 1. Fractura femoris. 2. Ulcēra chronīca. 3. Corpus callōsum.
4. Abdomen acūtum. 5. Retia venōsa et arteriōsa. 6. Systema nervōsum. 7. Crus dextrum et sinistrum. 8. Crura cerebri. 9. Margīnes vulnēris incisi. 10. Corpus hominis. 11. Foramīna palatīna minōra. 12. Forāmen caecum linguae. 13. Cavītas abdomīnis. 14. Ren dexter. 15. Ossa capitīs. 16. Lobus hepātis. 17. Erythēma cutis. 18. Angina pectoris. 19. Symptomāta certa morbi. 20. Pulpa liēnis rubra. 21. Emphysema pulmōnum. 22. Ligamentum capitīs femoris. 23. Lipoma sub aure dextrā. 24. Corpus adipōsum buccae. 25. Corpus linguae. 26. Caput mandibulae. 27. Neoplasma malignum. 28. Traumāta aurium.

II. 1. Secale cornūtum. 2. Cochlear theanum. 3. Gramma, decigramma, centigramma. 4. Vir̄de nitens. 4. Semīna Cucurbitae. 5. Sulfur depurātum. 6. Rhizoma cum radicēbus Valeriana. 7. Lac femininum. 8. Oleum iecōris Aselli. 9. Alumen ustum. 10. Stigmāta Maydis. 11. Ex tempōre. 12. Nomen medici.

Вправа 4

Узгадьте поставлені в дужки прикметники з іменниками:

1) corpus, ōris n — тіло (трапецієподібне, мозолисте, жирове, пічеристе, жовте); 2) foramen, īnis n — отвір (круглий, піднебінний, різцевий, остистий, сідничний, великий, спілкий, живильний, сонний, зоровий); 3) systema, ātis n — система (нервова, лімфатична, периферична, дихальна, травна); 4) ulcus, ēris n — виразка (мозолиста, трофічна, хронічна, шкірна, тверда, злюжкісна, доброкісна); 5) rete, is n — сітка (довга, венозна, артеріальна, п'яткова, шкірна); 6) symptomā, ātis n — симптом (визначений, невизначений, небезпечний).

Вправа 5

Утворіть іменники середнього роду за допомогою суфіксів -men та -oma:

a) foro, forāre — свердлити; medico, āre — лікувати; ego, ēre — вкривати; nominō, āre — називати; fluo, ēre — плисти, текти;

b) haema, ātis n — кров; pleura, ae f — плевра; osteon, i n (гр.) — кістка; odus, odontos (гр.) — зуб; fibra, ae f — волокно; hepar, ātis n — печінка; ganglion, i n — нервовий вузол; blastos (гр.) — зародок.

Вправа 6

Перекладіть терміни латинською мовою:

I. 1. Виразка дванадцятипалої кишки та шлунка. 2. Перетинчаста ніжка. 3. Хворі нирки. 4. Додаткова селезінка. 5. Живильні отвори довгих кісток. 6. Гострий живіт. 7. Довга ніжка. 8. Головка підшлункової залози. 9. Тіло жовчного міхура. 10. Ліва частка печінки. 11. М'язи голови. 12. Невизначений симптом. 13. Небезпечна травма. 14. Набряк легень. 15. Доброкісне новоутворення. 16. Плазма крові. 17. Травма мозку. 18. Фасія діафрагми таза. 19. Порожнина живота. 20. Рваний отвір грудей. 21. Хвороби внутрішніх органів. 22. Друга пара черепних нервів.

II. 1. Рідкий екстракт маткових ріжків. 2. Насіння льону. 3. Гірке кореневище. 4. Осаджена сірка. 5. Риб'ячий жир. 6. Рідкісний екземпляр. 7. Коров'яче молоко. 8. Спиртовий розчин брильянтового зеленого. 9. Морська вода (перекласти неузгодженим означенням). 10. Гірка сіль. 11. У чайній ложці. 12. Ложка жовтого меду.

Вправа 7

Перекладіть речення українською мовою.

I. 1. Cōrpus femōris rotundum est. 2. Caput est regio superior corōris humāni. 3. Diaphragma est membrana musculōsa, quae cavitā-

tem pectoris ab cavitate abdominis sejungit. 4. Abdomen est pars inferior corporis hominis. Abdomen pariētem abdominis et cavitatem abdominis habet. 5. Corpus callosum in fundo fissurae transversae inter hemisphera cerebri locatur. 6. Hepar glandula digestoria est. Distinguimus lobum dextrum et sinistrum. Lobus hepatis dexter dividitur in lobum quadratum et lobum caudatum. Lobus quadratus ante hilum hepatis, lobus caudatus post hilum hepatis locati sunt. 7. Vulnēra sunt: vulnus laceratum, vulnus morsum, vulnus contusum, vulnus punctum, vulnus sclopetarium, vulnus scissum, vulnus conquassatum. 8. Vertebra corpus vertebrae, arcum vertebrae et processus habet, omnium vertebrarum atlas solus (тільки один) corpus non habet. 9. Ab corpore mandibulae rami mandibulae incipiuntur. 10. Cutis Graece derma nominatur. 11. Pulpam lienis rubram et albam distinguimus.

II. 1. Color maris viridis est. 2. Aqua marium salsa est. 3. Genera animalium varia sunt. Alia animalia in terra, alia in aere, alia in aqua vivunt. 4. Varia insecta et animalia saepe translatores infectionum sunt. 5. Sal carolinum factitium ut remedium laxativum adhibetur. 6. Lac bonum et mel flavum aegris phthisicis iuvant.

III. 1. O tempora, o mores! (Cicero). 2. Mens sana in corpore sano bonum magnum est. 3. Finis coronat opus. 4. Tempus vulnēra sanat.

Вправа 8

Перекладіть речення латинською мовою:

I. 1. Рак — зложісне новоутворення. 2. Симптоми раку часто невизначені. 3. Рани печінки небезпечні (ε). 4. Вогнепальні рани голови часто причина смерті (ε). 5. Права нирка розташована під печінкою. 6. Порожнина грудей від порожнини живота відокремлюється діафрагмою. 7. У порожнині живота розташовані внутрішні органи. 8. Через великий потиличний отвір проходять довгастий мозок, судини та нерви. 9. Головка підшлункової залози розташована в петлі дванадцятипалої кишки.

II. 1. Багато тварин живе у морі. 2. Очищений мед вживается у медицині. 3. Молоко необхідне виснаженим хворим. 4. Слиз насіння льону готовується не заздалегідь (ex tempore).

Вправа 9

Запам'ятайте крилаті латинські вислови та прислів'я:

1. Barba crescit, caput nescit — борода відростає, а голова нічого не знає. 2. Considera, quod dicas, non quid cogites — стеж за тим, що говориш, а не за тим, що думаєш. 3. Lac gallinaceum — буквально — пташине (куряче) молоко (так кажуть про речі, які зустрічаються дуже рідко або взагалі не існують). 4. Osse caret glossa, quandoque tamen terit ossa — язик не має кістки, однак інколи розтирає кістки. 5. Sine labore non erit panis in ore — хто праці уникає, той голодним буває.

§ 61. ОСОБЛИВОСТІ ВІДМІНЮВАННЯ ДЕЯКИХ ІМЕННИКІВ ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ

Розглянемо іменники, що мають у деяких відмінах та числах відхилення від загального правила відмінювання.

1. Іменник *vas, vasis* — судина, за винятком середнього роду, в одині відмінюються за третьою відміною, у множині — за другою.

	Singularis	Pluralis
Nom.	<i>vas</i>	<i>vas-a</i>
Gen.	<i>vas-is</i>	<i>vas-ōrum</i>
Dat.	<i>vas-i</i>	<i>vas-is</i>
Acc.	<i>vas</i>	<i>vas-a</i>
Abl.	<i>vas-e</i>	<i>vas-is</i>

2. Іменник *vis* — сила, міць — жіночого роду, не має форм родового і давального відмінків одинини; множина цього слова утворюється від зміненої основи *vir-*.

	Singularis	Pluralis
Nom.	<i>vis</i>	<i>vir-es</i>
Gen.	—	<i>vir-iūm</i>
Dat.	—	<i>vir-ībus</i>
Acc.	<i>vim</i>	<i>vir-es</i>
Abl.	<i>vi</i>	<i>vir-ībus</i>

Зверніть увагу на характерні для цього слова відмінкові закінчення!

3. Іменники середнього роду грецького походження на *-ta* в *Dativus et Ablativus pluralis* мають закінчення *-is* замість *-bus*.

Приклади таких іменників: *trauma, ātis n* — пошкодження; *oedema, ātis n* — набряк; *haema, ātis n* — кров; *systema, ātis n* — система; *erythe-ma, ātis n* — почервоніння; *rhizoma, ātis n* — кореневище; *stoma, ātis n* — рот та ін.

N.B. Зверніть увагу на наявність іменників з такими самими формальними ознаками жіночого роду, які належать до першої відміни: *lacrima, ae f* — слізоза; *struma, ae f* — зоб; *forma, ae f* — форма; *pluma, ae f* — перо; *rima, ae f* — щілина; *mamma, ae f* — молочна залоза.

Зразок відмінювання іменників середнього роду грецького походження:

symptoma, ātis n — симптом, ознака

	Singularis	Pluralis
Nom.	<i>symptoma</i>	<i>symptomat-a</i>
Gen.	<i>symptomāt-is</i>	<i>symptomat-um</i>
Dat.	<i>symptomat-i</i>	<i>symptomat-is</i>
Acc.	<i>symptoma</i>	<i>symptomat-a</i>
Abl.	<i>symptomat-e</i>	<i>symptomat-is</i>

4. Рівноскладові іменники жіночого роду грецького походження на -sis (в класичній граматиці їх подають як такі, що закінчуються на -is). Наприклад: basis, is f — основа; dosis, is f — доза; narcosis, is f — наркоз; necrosis, is f — змертвіння; diaphysis, is f — середня частина трубчастої кістки, тіло кістки; prognosis, is f — прогноз, передбачення та інші мають такі особливості відмінювання: в Acc. sing. -im {in} в Abl. sing. -i, в Gen. plur. -ium.

До цієї групи належить кілька латинських іменників:

febris, is f — гарячка; tussis, is f — кашель; pertussis, is f — коклюш, кашлюк; pelvis, is f — таз; sitis, is f — спрага.

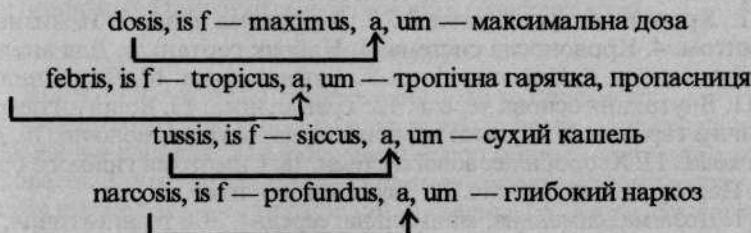
Зразок відмінювання

analysis, is f — аналіз; febris, is f — гарячка

Singularis		Pluralis	
Nom. analysis	febr-is	Nom. analys-es	febr-es
Gen. analys-is	febr-is	Gen. analys-ium	febr-ium
Dat. analys-i	febr-i	Dat. analys-ibus	febr-ibus
Acc. analys-im	febr-im	Acc. analys-es	febr-es
Abl. analys-i	febr-i	Abl. analys-ibus	febr-ibus

§ 62. УЗГОДЖЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ ПЕРШОЇ ГРУПИ З ІМЕННИКАМИ, ЩО МАЮТЬ ОСОБЛИВОСТІ ВІДМІНКОВИХ ЗАКІНЧЕНЬ

Прикметники узгоджуються з іменниками цієї групи за загальним правилом (в роді, числі і відмінку).

Зразок відмінювання

dosis maxima

Singularis	Pluralis
Nom. dosis maxima	dos-es maxim-ae
Gen. dos-is maxim-ae	dos-ium maxim-ārum